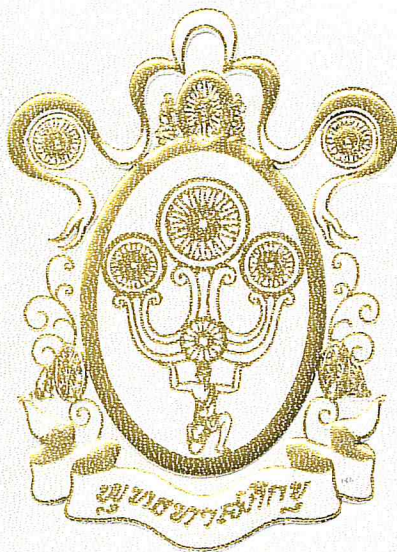

ธรรมะคุ้มครองโลก

หนังสือชุดหมอนลับธรรมจักรของพุทธทาสภิกขุ

๑. ธรรมะคุ้มครองโลก
๒. พระคุณของแม่
๓. เด็กจะเป็นผู้สร้างโลกในอนาคต
๔. ความรักดี

ธรรมะคุ้มครองโลก

พุทธทาสภิกขุ

ได้รับความเมตตาจากธรรมทานมูลนิธิ

ให้จัดพิมพ์หนังสือชุดหมุนล้อธรรมจักรออกเผยแพร่

เพื่อรักษาด้านฉบับเดิมของธรรมทานมูลนิธิในสมัยที่หลวงพ่พุทธทาสยังมีชีวิตอยู่

ปัจจุบันนี้ธรรมทานมูลนิธิยังคงทำหน้าที่หมุนล้อธรรมจักรอยู่ต่อไป

ธรรมสภาขอกราบขอบพระคุณธรรมทานมูลนิธิและคณะผู้จัดทำครั้งแรกเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

คำปฐกฐนา

การปฏิบัติหน้าที่ของข้าพเจ้า ซึ่งได้เสีย
เพื่อ ก็โดยมุ่งหมายการก่อกำเนิดของชีวิตมนุษย์ เป็นวัตถุ-
ประสงค์ ส่วนแต่ที่โลกเรา และมีความวิเศษ ความจิตต่าง-
สัญญา อันเหมาะสม.

บทนะ เริ่ม ปฏิบัติหน้าที่ ของชีวิต, แต่เราสนใจ
ก็มีเพียงชีวิตที่ สำคัญที่สุด สำหรับร่างกาย. ชีวิตที่ขาด
ปฏิบัติหน้าที่นั้น เป็น ชีวิตที่ขาดแล้ว และเป็นคนไม่สมบูรณ์.
เสีย ยิ่งไปกว่า การขาดอย่างอื่น เพราะขาดชีวิตจิตใจ, และ
นี่จะเปรียบกับไม้ไม่ได้เลย. คนที่มีชีวิตที่ปฏิบัติหน้าที่
บทนะ นั้น เป็น คนสมบูรณ์ ของแต่ละคน และเขา
สามารถแก่กันและกัน และกระทำ ประโยชน์แก่กัน
เป็นที่สุด.

เป็นผลของมโนะมโนะ ที่ถูกตัดขาดที่สุด คือ การที่คน
คน มีความสุขเป็นขั้นที่พอใจ และมีความเคลื่อนไหว
ชีวิตที่ เป็นประโยชน์ แก่ตนและผู้อื่น อยู่จากการเข้าใจ
นี่ และตลอดไป. ทั้งความสุข ขึ้นอยู่กับ การ-
ดีทั้ง ๆ ที่คนดี ๆ ใจดี ๆ ได้ประโยชน์ของเขา มีความเป็น
มโนะมโนะ อันดีถูกตัดขาด และ สมบูรณ์.

ประโยชน์ของเขา และต้องเป็นผู้ รัก- ซึ่งกันและกัน -
กตเวทนี ต่อชีวิตเขาทุก ๆ คน และชีวิตที่ ดี ก็อาจเสียสละได้
นี่ได้; และต้องเคารพ ซึ่งกันและกัน ทุกรูปแบบของคนแต่ละคน

พระเจ้าพระพรหม อธิบายถึงพระพรหมเป็นอันดีแล้ว; พระเจ้า
 รัชกาลที่ ๗ ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มเกิด :- เก่ง - เข้ม - อดทน; พระเจ้า
 กาลิอาณ กาลิอาณ ยง - แยกย่อยออกมาเป็นความ -
 นอนหลับ; พระเจ้าสามารถจับความที่รู้สึกรู้ชาติหรือ
 กิเลส และฝึกฝนความที่รู้สึกรู้ชาติอย่างเต็มที่
 วัลหรือ ๗๑๐๐ ไร่; พระเจ้ามองเห็นด้วยตาว่าพระ
 พิศว่า พระมหากษัตริย์ในรัชกาลก่อนของพระเจ้าพรหม มีพระปรมา
 พยนตร์ นั่นคือ พระบรมราชูปถัมภ์ และไม่มีพระกุลสตรี
 สตรี ในทุกกาณดา; และพระเจ้าเห็นด้วยตาว่าพระ
 แห่งวง ออหรือที่เรียกว่า "ไทยโบราณกรรม" คือพระ
 - ปราณี - มหาราช - พระศรี - ธรรม เป็นวิเศษยิ่ง พระเจ้า
 แห่งพระปฐมเทววิเศษญาณ มีพระวิเศษศีลธรรม.

พระเจ้าในรัชกาลที่ ๗ ก็จะเป็นผลโลกทั้งอันใดก็ได้ดังตาม
 สัจธรรมที่ปรากฏ แล้วพระวิเศษกรรมที่สมเด็จพระพรหม
 ประสิทธิ์ สามารถเจริญ พินิจญาณพระศรี ที่สูงยิ่งขึ้นไป.

ข้อความนี้ว่า กล่าวถึงพระพรหมวิเศษกรรม พระพร
 มโอรส โหระโอรส, แต่ที่หากเราจะมีผลได้ดังที่
 ได้กล่าวไว้แล้ว ของพระวิเศษกรรมพระพรหม พระ
 สู้ในแง่ได้พระวิเศษกรรมวิเศษ ในพระปรมา - พยนตร์
 ของพระพรหม เล็ก ๆ ลูกหลาน ๗ นั้นสูงขึ้นไปดังที่
 ทุกๆคนเห็น สักกี่นักษัตรกุลอันเห็นด้วยพระพรหมเห็นด้วย.

พระพรหม วิเศษกรรม

คำนำในการพิมพ์หนังสือชุดหมุนล้อธรรมจักร ธรรมะคุ้มครองโลก

ธรรมสังการะในมงคลกาล ๑๐๐ ปี ท่านพุทธทาส พระพุทธศักราช ๒๕๔๙

หนังสือชุด 'หมุนล้อธรรมจักร' ชุดนี้ ธรรมทานมูลนิธิ โดย คุณเมตตา พานิช ประธานมูลนิธิฯ เมตตามอบให้ธรรมสภา จัดพิมพ์เผยแพร่แก่พุทธศาสนิกชน เพื่อประโยชน์แห่งประชาชน ทั้งหลาย หนังสือชุดหมุนล้อธรรมจักรนี้ ทางสวนโมกขพลาราม จัดพิมพ์เป็นธรรมบรรณาการ แต่สาธุชนที่มาเยี่ยมชมสวนโมกข์ ในกาลสมัยที่ท่านเจ้าประคุณพระธรรมโกศาจารย์ (หลวงปู่ พุทธทาสภิกขุ) มีชีวิตอยู่ และในปัจจุบันมีผู้สนใจสอบถามมา ทางธรรมทานมูลนิธิเป็นจำนวนมาก ด้วยปรารถนามีไว้เป็นสมบัติส่วนตัวเพื่อศึกษาปฏิบัติ และเก็บไว้เป็นหนังสือประจำตน หรือ มอบเป็นที่ระลึกในงานพิธีต่างๆ อันเป็นการช่วยเผยแพร่พระ พุทธศาสนาให้แพร่หลายได้อย่างกว้างขวางและทั่วถึงยิ่งขึ้น

หนังสือชุดนี้ ธรรมสภาได้จัดพิมพ์จากต้นฉบับเดิม ของธรรมทานมูลนิธิ เพื่ออนุรักษ์ต้นฉบับเดิมไว้ อันเป็นการรักษา พระธรรมคำสอนมิให้คลาดเคลื่อน โดยได้รับการตรวจสอบ และ ตรวจทานจากธรรมทานมูลนิธิแล้ว ในกาลสมัยที่ท่านเจ้าคุณ

พุทธทาสภิกขุยังมีชีวิตอยู่ และในปัจจุบันขณะนี้หนังสือหมุนล้อธรรมจักรชุดนี้ยังหมุนล้อเผยแผ่พระธรรมต่อไป โดยธรรมทานมูลนิธิเป็นผู้ดำเนินการจัดทำชุดหมุนล้อธรรมจักรชุดนี้

เพื่อเป็นการบูชาพระคุณ แห่งพระเดชพระคุณท่านเจ้าประคุณ พระธรรมโกศาจารย์ (หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ) ผู้ก่อตั้งสวนโมกขพลาราม ธรรมทานมูลนิธิจึงได้มอบหมายให้ธรรมสภาดำเนินการจัดพิมพ์เผยแผ่ เพื่อเป็นธรรมสักการะและแสดงกตเวทิตา ถวายแด่พระเดชพระคุณ ท่านเจ้าประคุณ พระธรรมโกศาจารย์ (หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ) เนื่องในมงคลกาล ๑๐๐ ปี ท่านพุทธทาส ในปีพระพุทธศักราช ๒๕๔๔

ท่านสาธุชนที่ได้อ่านและศึกษาหนังสือชุดหมุนล้อธรรมจักรชุดนี้ ถือว่าได้อ่านและศึกษาพร้อมทั้งปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตามคำสั่งสอนของท่านเจ้าคุณพุทธทาสภิกขุ ซึ่งธรรมสภามีความภูมิใจและถือเป็นเกียรติอย่างยิ่ง ที่ทางธรรมทานมูลนิธิได้มอบความไว้วางใจให้เป็นผู้จัดพิมพ์หนังสือชุดนี้ อนึ่ง ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ ธรรมสภาได้จัดพิมพ์รวมเล่มเป็นหนังสือปกแข็ง และเย็บเชือกอย่างดี เพื่อความคงทนแข็งแรง ด้วยหวังให้มีอายุยืนนานนับ ๑๐๐ ปี เพื่อในกาลต่อไปไม่มีใครพิมพ์หนังสือที่ดี เช่นนี้ออกเผยแผ่ ลูกหลานของเราจะได้มีหนังสือที่ดีไว้ศึกษา เพื่อเป็นประทีปส่องทางชีวิต

หนังสือชุดหมุนล้อธรรมจักรนี้ จัดพิมพ์เป็นชุดและจักได้ทยอยพิมพ์ออกตามลำดับแห่งเนื้อเรื่อง จนครบทั้งชุดแห่งหนังสือชุดหมุนล้อธรรมจักร ของท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านสาธุชนจักอ่านและศึกษาเล่มใดเล่มหนึ่งก่อนก็ได้ เพราะแต่ละเล่มได้สาธยายธรรมไว้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ในตัวเองแล้ว แต่ถ้าท่านต้องการสะสม หรือมีไว้เป็นมรดกของท่านและครอบครัว ขอได้โปรดติดตามต่อไป โดยสอบถามได้ที่ ธรรมทานมูลนิธิ โทร (๐๗๗) ๔๓๐๕๕๒ และ ธรรมสภา โทร (๐๒) ๘๘๘๗๔๔๐

ธรรมสภาขอปวารณาถวายแก่ ห้องสมุดของวัด หรือสถานปฏิบัติธรรม ที่แจ้งความจำนงขอรับเป็นธรรมทานไปที่ ธรรมสภา อันถือเป็นการบูชาคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ (หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ) ผู้เป็นองค์บรรยายหนังสือชุดนี้

บุญกุศลอันจักพึงมีพึงได้จากการจัดพิมพ์หนังสือชุด หมุนล้อธรรมจักร ในครั้งนี้ ธรรมสภาขอนอบน้อมถวายแด่ท่านเจ้าประคุณ พระธรรมโกศาจารย์ (หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ) พระผู้เป็นองค์บรรยายพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้แพร่หลายไปในทั่วทุกอณูแห่งจักรวาล

ด้วยความสุจริต หวังดี

ธรรมสภาปรารถนาให้โลกพบกับความสงบสุข

สารบัญ

ธรรมะคุ้มครองโลก	๑
พระคุณของแม่	๕๑
เด็กจะเป็นผู้สร้างโลกในอนาคต	๗๗
ความรักดี	๑๔๑

ของ หุททาสภิกขุ

เรื่อง

ธรรมะคุ้มครองโลก

หนังสือชุดหมุนล้อธรรมจักร

ธรรมะคุ้มครองโลก

ท่านผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย.

การบรรยายในวันนี้มีหัวข้อตามที่ท่านทั้งหลายทราบ
อยู่แล้วว่า ธรรมะคือผู้ช่วยโลก หรือสิ่งที่ช่วยโลก Dhamma-
The World Saviour. ที่นี้เราจะต้องมองดูให้เห็นว่าสมมติ
ฐานที่กล่าวขึ้นนี้มีว่า ธรรมะเป็นผู้ช่วยโลก ทั้งนี้โดยทาง
Logic มันก็ต้องถือว่า *โลกต้องมีธรรมะ* ธรรมะจึงจะช่วยโลก;
แล้วอะไรจะทำให้ธรรมะมีอยู่ในโลก มันก็ต้องคนที่อยู่ใน
โลก จึงเป็นอันกล่าวได้ว่า *มนุษย์ต้องทำให้ธรรมะมีอยู่ในโลก*
ธรรมะจึงจะช่วยโลก; เพราะฉะนั้นข้อแรกที่สุดเราก็ต้อง
กล่าวกันถึงข้อที่ว่า *สิ่งที่เรียกว่าธรรมะนั้นคืออะไร; มนุษย์
รู้ว่าธรรมะคืออะไรแล้ว จึงจะสามารถทำให้ธรรมะมีอยู่ใน*

โลก. ถ้ามนุษย์ไม่รู้ว่าธรรมะคืออะไร ก็ย่อมไม่สามารถจะ
ทำให้ธรรมะมีอยู่ในโลกได้ ฉะนั้นเราจะต้องสนใจกันเป็น
ข้อแรกว่า สิ่งที่เรียกว่าธรรมะนั้นคืออะไร และข้าพเจ้าก็
อยากจะขอร้องให้สนใจในข้อนี้มากเป็นพิเศษกว่าข้ออื่นด้วย
ซ้ำไป.

เมื่อถึงปัญหาขึ้นว่าธรรมะคืออะไร ; ในชั้นแรกเรา
จะต้องเอากันตามท้วหนังสือหรือตามท้วพยัญชนะของคำคำ
นี้ก่อนแล้วจึงค่อยพิจารณากันถึงอรรถหรือความหมายของ
คำคำนี้อีกทีหนึ่ง.

ตามท้วพยัญชนะ คำว่า “ธรรมะ” เป็นภาษาบาลี
หรือเป็นภาษาสันสกฤตแล้วถูกถ่ายออกมาเป็นภาษาไทยโดย
รูปเดิมไม่ไค้แปล เพราะฉะฉนั้นเราสนใจกันเป็นข้อแรกว่า
ในภาษาบาลีนั้นคำว่าธรรมะแปลว่าอะไร หรือหมายถึงอะไร
คำว่าธรรมะแปลว่า ทรง ฐ เป็น root ของคำคำนี้ ; ฐ
แปลว่า ทรง หมายความว่าทรงท้วมันเอง คือ มีอยู่นั่นเอง.
สิ่งใดที่ไม่เที่ยงเปลี่ยนแปลง สิ่งนั้นก็มีความไม่เที่ยง เปลี่ยน

แปลงนั้นแหละเป็นตัวมันเอง หรือทรงตัวมันเอง อยู่ใน
 กระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง; สิ่งใดที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง
 สิ่งนั้นก็ทรงตัวมันอยู่ได้ ทรงที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง คือ
 ความไม่เปลี่ยนแปลง แต่รวมความแล้วมันก็หมายถึงการ
 ทรงตัวอยู่ได้ด้วยกันทั้งนั้น เพราะฉะนั้น คำว่า ธรรมะ ตาม
 ความหมายทางท้าวหนั่งสือย่อหมายถึงทุกสิ่งไม่เว้นอะไรหมด
 เพราะว่ามีอะไรเลยที่จะไม่มีการทรงตัวมันเอง; พวกที่
 ไหลเวียนเปลี่ยนแปลงก็ทรงตัวอยู่ในการไหลเวียนเปลี่ยน-
 แปลง มีความไหลเวียนเปลี่ยนแปลงเป็นตัวมันเอง; ที่นี้พวก
 ที่ไม่เปลี่ยนแปลงที่เราเรียกกันว่า นิพพาน หรืออสังขตะ
 หรืออะไรทำนองนี้ มันก็มีภาวะแห่งความไม่รู้จักเปลี่ยน
 แปลงนั้นเป็นตัวมันเอง ฉะนั้น จึงหมายถึงทุกสิ่งโดยไม่ยก
 เว้นอะไร นับตั้งแต่ฝุ่นที่ละเอียดที่ไม่มีค่าสักอนุภาคหนึ่งทาง
 วัตถุนี้ซึ่งก็เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลง จนถึงสิ่งที่มีค่ามากที่สุด,
 แล้วก็ถึงสิ่งที่เป็นามธรรมคือทางจิตทางใจ ความคิดความ
 นึกความรู้สึก, และก็ยังหมายถึงตัวการกระทำของมนุษย์และ

ผลของการกระทำ กระทั่งถึงการบรรลุผลนิพพาน ;
 ทุกอย่างนี้เรียกว่าธรรมะ หมต; ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่ามัน
 ใต้แก่ทุกสิ่งไม่ยกเว้นอะไร ถ้าหมายถึงกันตามรูปศัพท์ตามตัว
 หนังสือ ของคำว่า ธรรมะ.

ที่นี้ เมื่อพิจารณาดู ตามทางอรรถะ คือความหมาย
 เราใช้คำว่าธรรมะนี้ให้หมายถึงแต่เพียงสิ่งบางสิ่งที่เราประสงค์
 ตามควรแก่กรณีเท่านั้น; เราแยกคำว่าธรรมะนี้ออกเป็น
 พวกๆไป หมายถึงการกระทำก็ได้ หมายถึงความดี ความ
 งาม ความจริง ความถูกต้อง ความยุติธรรมก็ได้ แล้วแต่
 ในกรณีนั้นๆ จะประสงค์อะไร เพราะฉะนั้น ตามอรรถหรือ
 ความหมาย มันจึงหมายถึงแต่บางสิ่ง ที่นี้ ในหัวข้อของเรา
 ที่ว่า ธรรมะเป็นเครื่องช่วยโลกนี้ เราหมายถึงธรรมะอย่างไร
 ข้อไหน ? ท่านก็คงจะมองเห็นได้ช่วยตัวท่านเองแล้วว่า
 หมายถึงในบางสิ่งหรือบางส่วนหรือบางแง่ของความหมาย.
 นี้แหละคือข้อที่เราจะได้วินิจฉัยกันต่อไปจนให้รู้ว่า ธรรมะที่
 จะเป็นผู้ช่วยโลกนี้หมายถึงอะไร.

ในชั้นนี้จะชักชวนให้ท่านทั้งหลายพิจารณากันถึงคำ
 แปลของคำว่า ธรรมะ. ก่อนอื่นทั้งหมดอยากจะบอกกล่าวว่
 คำว่าธรรมะนี้เป็นคำแปลหลายอย่างยิ่ง *ตรงที่ไม่มีใครสามารถจะ*
แปลมันออกไปได้ ให้ถูก ให้ตรง ให้เต็มให้ครบ ตามความ
 หมายของคำๆ นี้. นี้เราจะเห็นได้ว่ามันเป็นโชคดียิ่งในภาษา
 ไทยเรา เราไม่แปลคำนี้ เรารับเอาคำคำนี้มาใช้เลย เรา
 จึงมีคำว่า ธรรมะ ธรรมะ นี้ พุคอยู่ในภาษาไทยของเรา
 มันเป็นภาษาไทยของเราไปเลย, ที่นี้สำหรับชาวต่างประเทศ
 เล่าจะอย่างไร ชาวต่างประเทศพยายามจะแปลคำนี้เป็น
 ภาษาของตัวเองกันทั้งนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็ที่จะแปล
 เป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นภาษาสากลหรือระหว่างชาติของ
 โลก, ที่นี้มันก็เกิดปัญหายุ่งยากอย่างยิ่งขึ้นที่จะแปลคำๆ นี้
 ว่าอะไร และในที่สุดก็แปลกันมากมายถึงหลายสิบคำ ล้วน
 แต่เป็นคำแปลของคำว่าธรรมะได้ด้วยกันทั้งนั้น; ทำกันอยู่
 อย่างนี้มาถึงหลายสิบปีก็ว่าได้ คือไม่น้อยกว่า ๓๐—๔๐ ปี
 ผลสุดท้ายล้มเหลวหมด คือไม่สามารถจะบัญญัติคำไหนให้

ตรงกับความหมายของคำว่าธรรมะ ให้เต็ม ให้ครบ ให้
 ถ้วนได้ จึงหันไปใช้คำเดิม ที่เราเรียกว่า *ทัมคัทท์* คือเอา
 คำเดิมนั้นแหละมาใช้ คำว่าธรรมะ จึงกลายเป็นคำในภาษา
 อังกฤษไป มากขึ้นทุกๆ ที่ เช่นเดียวกับที่ได้เป็นในภาษา
 ไทยของเรา ก็เลยมอดตัวไป; แต่ถึงอย่างไรก็ดี ในบางกรณี
 บังคับไม่ให้ทำอย่างนั้น บังคับให้ต้องแปลออกเป็นภาษา
 นั้นๆ ฉะนั้น ถ้าจะให้เข้าใจความหมายของคำคำนี้ให้ดี
 เราดูตามที่เขาแปลออกเป็นภาษาอังกฤษแล้วนั้นแหละ มันมี
 อยู่ก็คำก็ลองพิจารณาดู ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่ามีประโยชน์มาก
 แก่ท่านทั้งหลาย จึงขอชักชวนให้สนใจฟังและพิจารณาดู.

ได้กล่าวมาแล้วว่า คำว่า ธรรมะ นี้ ทำให้เกิดคำแปล
 ขึ้นเป็นภาษาอังกฤษทั้ง ๒๐—๓๐ คำ ฉะนั้น เราจะต้อง
 จัดมันให้เป็นหมวดๆ ว่า ก็คำมีความหมายไปในทางไหน
 ก็คำมีความหมายไปในทางไหน. หมวดแรกที่สุดที่น่าจะพูด
 ดังก่อนก็คือ เขาแปลคำธรรมะนี้ว่า Form บ้าง, System บ้าง,
 Condition บ้าง, ว่า Thing บ้าง ว่า Cosmic Order หรือ

Cosmic Regulation บ้าง; ทุกคำมีความหมายถูกต้องทั้งนั้น แต่มันเฉพาะในบางกรณี; และคำว่า Form นี้ ตรงกันที่สุดกับคำว่าธรรมะในภาษาบาลีและสันสกฤต เพราะตามที่กล่าวแล้วว่า คำว่าธรรมะในภาษาบาลีนั้นแปลว่าทรง; ธรรม แปลว่าทรง; ที่นี้คำว่า Form ในภาษาอังกฤษนี้ก็มาจากคำว่า Forma ในภาษาลาตินซึ่งแปลว่า ทรง เหมือนกัน ฉะนั้น จึงมีบัญญัตินิยามความหมายของคำว่า Form นี้ว่า That which supports that which gave State or Condition to the orderly arrangement of parts which make a thing what it is; ^๕นี้หมายถึงสิ่งที่สนับสนุนสิ่งซึ่งทำให้เกิดสภาพหรือสถานะแก่การจัดอยู่อย่างเป็นระเบียบของส่วนต่างๆ ส่วน ^๕ที่ประกอบกันขึ้นเป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามที่มันได้เป็นอยู่จริง; ดังนั้นท่านจะเห็นได้ว่ามันตรงกับคำว่า ธรรม ในภาษาบาลี ฉะนั้นเราจึงถือคำว่า Form ในภาษาอังกฤษ, หรือ Forma ในภาษาลาติน^๕ เป็นคำแปลที่ถูกต้อง ที่ตรง โดยตัวพยัญชนะของคำว่า ธรรมะ.

ที่นี้ คำว่า System ก็หมายถึงระเบียบที่จัดขึ้นเป็นรูป

ร่างเป็น Form นั้น, Condition คือ สถานะ หรือปัจจัยที่ก่อให้เกิดสถานะ ก็มีความหมายอย่างเดียวกัน ในทางที่จะให้เกิดรูปร่าง. ส่วนคำ Thing นั้นถูกต้องที่สุดเพราะว่ามันเป็นคำกลางกว้างขวางที่สุด หมายถึงทุกสิ่งที่มีอยู่ในโลก และนอกโลกหรือเหนือโลก. คำว่า Cosmic Order, Cosmic Regulation ก็เหมือนกัน หมายถึงสิ่งที่ทรงตัวอยู่ได้ในวิสัยของโลก ตามระเบียบของมัน; เพราะฉะนั้นคำว่า Form หรือ System เป็นต้นี้ เป็นคำแปลหมวดหนึ่งซึ่งตรงกับคำว่าธรรมะตามภาษาบาลี.

ที่นี้ คำแปลหมวดที่ ๒ เขาแปลกันหลายคำเหมือนกัน เช่นคำว่า Doctrine หรือ Religion; คือโอวาทหรือศาสนา. ข้อนี้เราต้องวินิจฉัยกันถึงข้อที่ว่า ศาสนานี้ หมายถึงอะไร? บางทีเราจะต้องเลยไปถึงปัญหาว่า พุทธศาสนานี้เป็น Religion ค้ำหรือเปล่า? เพราะว่าสิ่งที่เรียกว่าพุทธศาสนานี้ เราหมายถึงธรรมะทั้งโดยตรงและโดยปริยาย. คำว่า Religion จะตรงกับความหมายของคำว่าธรรมะในพุทธ-

ศาสนา หรือเป็นศาสนาอย่างพุทธศาสนาได้หรือไม่ นี่เราจะต้องวินิจฉัยดูพอสมควรเหมือนกัน คำว่า Religion นั้นมันมีรากศัพท์ว่าอย่างไร เป็นสิ่งที่จะต้องสนใจเสียก่อนจึงจะเข้าใจว่า ธรรมะที่อยู่ในรูปของพุทธศาสนานี้เป็น Religion ได้หรือไม่. คนบางพวกปฏิเสธว่าคำว่า Religion เอามาใช้กับพุทธศาสนา หรือธรรมะในพุทธศาสนาไม่ได้; ที่นี้เราลองพิจารณาดูว่า มันจะได้หรือไม่ได้ มันมีทางออกอย่างไรบ้าง.

คำว่า Religion นี้ก็เป็นคำที่ตกเตียงกันมาก ในหมู่นักศึกษาและนักจริยธรรมทางศาสนา; ทำให้นักจริยธรรมเหล่านั้นค้นพบว่าในยุคคลสมัยของ Cicero นั้น นักหนังสือดีก็ค้นว่าคำว่า Religion นี้ มี root ว่า lig; และคำว่า lig นี้หมายถึง to observe แปลว่าปฏิบัติ, โดยถือว่า Religion ก็ระเบียบระบอบของการปฏิบัติ; คือปฏิบัติตามคำสั่งที่มาจากสวรรค์เป็น Revelation อะไรทำนองนั้น เพงเล็งถึงความหมายว่าปฏิบัติ. ที่นี้เราก็มองเห็นว่าในทางพุทธศาสนา

เรา ธรรมะก็มีสำหรับปฏิบัติ ฉะนั้นมันควรจะเป็น Religion
 ได้. ที่นี้ต่อมาถึงยุคเซอวีส (Servius) พวกนักหนังสือมี
 ความเห็นกันว่าคำว่า Religion นั้นมาจาก root ว่า leg, แทน
 ที่จะเป็น lig มันเป็น leg; คำว่า leg นี้มันมีความหมายว่า
 to bind คือผูกพัน; เพราะพวกนี้ให้คำอธิบายว่า Religion
 หมายถึงสิ่งที่ผูกพันมนุษย์กับสิ่งสูงสุด ซึ่งก็หมายถึงพระ
 ผู้เป็นเจ้า; ซึ่งทางพุทธศาสนาเราก็จะถือว่าสิ่งที่เรียกว่า
 ธรรมะหรือศาสนานี้ ก็เป็นเครื่องผูกพันมนุษย์กับสิ่งสูงสุด
 คือนิพพานหรือความพ้นทุกข์, มันก็ไม่ไปไหน, ความหมาย
 ก็ยังคงเป็นไปได้. ที่นี้ต่อมาถึงสมัย St. Augustine the
 Great ท่านผู้นี้ถือเอาคำทั้งสองคำนั้นแหละผนวกเข้าด้วยกัน
 เลย ก็ทั้ง lig และทั้ง leg เอามารวมกันเสียเลย, ก็ทั้ง
 To observe และ to bind นั้นแหละมันจึงทำให้เกิดความ
 หมายถึงกว้างขึ้นไปว่า *ประพฤติกกระทำ เพื่อให้เกิดการผูกพัน*
ระหว่างมนุษย์กับสิ่งสูงสุด; เอาความเต็มที่ว่า ะบอบสำหรับ
 ศึกษาและปฏิบัติหรือกระทำลงไปจะเป็นตามคำสั่งของ

สวรรค์หรือตามกฎของความจริงของมนุษย์ก็ตามใจเถิดได้
 ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ เป็นอันเดียวกัน ระหว่าง
 มนุษย์กับสิ่งสูงสุด ซึ่งจะหมายถึงพระเป็นเจ้าหรือจะหมายถึง
 ถึงความดับทุกข์คือนิพพานก็ตามใจ. เมื่อเอาความหมาย
 อย่างนี้แล้ว ทำไมพุทธศาสนาหรือธรรมะในพระพุทธศาสนา
 นี้จะเป็น Religion ไม่ได้ เพราะฉะนั้นจึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้โดย
 ไม่ต้องอ้างเหตุผลอะไรอีก ฉะนั้นคำว่าธรรมะที่แปลว่า
 Doctrine หรือ Religion นี้มันก็เล็งถึงสิ่งที่เราเรียกกันว่า
 ศาสนา นั่นเอง จะเป็นศาสนาไหนก็ได้ และ พุทธศาสนาก็อยู่
 ในฐานะที่เป็น Religion ได้เหมือนกัน. นี้แหละเป็นความหมาย
 ของคำแปลกลุ่มที่ ๒.

ที่นี้ คำแปลกลุ่มที่ ๓ มีคำว่า Virtue, Moral Quality,
 Righteousness, Ideal, Duty. คำกลุ่มนี้มันเล็งถึงความถูกต้อง
 ความดี ความงาม หน้าที่ ที่เป็นอุดมคติที่ถูกต้อง, โดยเล็ง
 เอาคำ Righteousness นี้แหละเป็นส่วนสำคัญ; ไม่ได้หมายถึง
 ถึงความยุติธรรมหรือความถูกต้องอย่างเดียว แต่หมายถึง
 ความเหมาะสมด้วย เพราะฉะนั้นเดี๋ยวนี้นักศึกษาทางภาษา

หรือนักจริยธรรมแห่งยุคปัจจุบันนี้ นิยมถือเอาคำแปลตามที
 พวก Theosophical Society เขาใช้กันอยู่; เขาบัญญัติขึ้นใช้
 ในวงพวกเขาก่อน แล้วใคร ๆ ก็เห็นตาม แม้แต่พวกพุทธ-
 บริษัทที่ประเทศอังกฤษ. พวกนี้เขาแปลคำธรรมะว่า The
 Course of Conduct right for a man at his particular stages
 of evolution; คือ ระเบียบระบอบของการประพฤติกระทำ ที่
 ถูกที่ เหมาะสมสำหรับมนุษย์ ทุก ๆ ระดับที่มีอยู่เป็นลักษณะเฉพาะ
 ของวิวัฒนาการของมนุษย์นั่นเอง; หมายความว่า ต้องมีการประ-
 พฤติกระทำที่เหมาะสมสำหรับมนุษย์นั้น ๆ โดยเฉพาะ และถูก
 ต้องทุก ๆ ชั้น ทุก ๆ ตอน แห่งวิวัฒนาการของเขา; นั่น
 แหละคือธรรมะ; เพราะฉะนั้นเราจะเห็นได้ว่า การถือเอา
 ความหมายของคำว่าธรรมะในลักษณะเช่นนี้เหมาะสมอย่างยิ่ง
 คือเป็น Applied ใค้อย่างยิ่งในยุคปัจจุบัน; ขอให้ท่าน
 สนใจไว้เป็นพิเศษ ซึ่งเราจะต้องพูดถึงกันในแง่ นี้ ในความ
 หมายอย่างนี้ เป็นส่วนใหญ่.

ที่นี้ กลุ่มที่ ๔ คำแปลของคำว่าธรรมะนั้นมีอยู่หลาย

คำเหมือนกัน เช่นคำว่า Cause ที่แปลว่า มูลเหตุ; Law กฎ, Standard มาตรฐาน, Norm บทบัญญัติ, และ Truth คือความจริงหรือสัจธรรม. กลุ่มๆ นี้เสด็จถึงกฎที่มีอำนาจหรือสิ่งที่มีอำนาจบังคับบัญชาสิ่งต่างๆ หรือเป็นเหตุ มูลเหตุแห่งสิ่งต่างๆ ทั้งคำแปลกลุ่มนี้กระเตื้องไปข้างที่จะให้เกิดความคิดความเห็นว่ามี God หรือพระเจ้า.

นี่ ถ้าในหมู่ชนที่ถือศาสนาที่ไม่ได้เอ่ยถึง God เช่นพุทธศาสนาอย่างนี้ ถ้าถูกถามว่ามี God ไหม อย่างนี้ก็ต้องเกิดการถกเถียงกันว่ามันหมายถึงอะไร. ถ้าเขาตอบว่ามันหมายถึง Cause คือมูลเหตุให้สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นและเป็นไปก็ดี หรือกฎระเบียบอันตายตัวที่ควบคุมสิ่งทั้งหลายก็ดี หรือว่าสัจธรรมสูงสุดที่คุ้มครองสิ่งทั้งหลายทั้งปวงก็ดี แล้วเราก็ตอบได้ทันทีว่า แม้ในพุทธศาสนาก็มีสิ่งที่เรียกว่า God. สำหรับคำว่า God นั้นเราหมายถึง Truth นั่นเอง. ถ้าเราลองพิจารณาถึงความหมายคำว่า God โดยทั่วไป เราจะเห็นได้ว่าความหมายของคำว่า God นั้น มันมีเป็นพวกๆ อย่างนี้

เช่นว่า God the Creator, God the Preserver, God the Destroyer. นึกกล่าวตามหลักของพระเป็นเจ้า ในฝ่ายตะวันออกโดยเฉพะศาสนาฮินดูนี้ มีพระเจ้าผู้สร้างขึ้นมา พระเจ้าผู้รักษาคุ้มครองโลกไว้ พระเจ้าผู้ทำลายโลกให้สิ้นไปเป็นคราวๆอย่างนี้; ได้แก่พระพรหมผู้สร้างโลก หรือพระนารายณ์ หรือวิษณุ ผู้คุมครองโลก, หรือพระศิวะผู้ทำลายโลก; อย่างนี้แล้วเรามีสิ่งที่เรียกว่าธรรมะนั้นเอง เป็นผู้สร้างโลก เป็นผู้คุมครองโลก เป็นผู้ทำลายโลกให้หายเป็นคราวๆ; เพราะคำว่าธรรมะนี้ เราหมายถึงสิ่งที่ ถ้าพูดถึงพูดว่า *ยิ่งกว่าสกล* คือไม่มีตัวมีตน เป็นผู้เป็นคน แต่มีอำนาจมากกว่าที่จะเป็นผู้เป็นคนเสียอีก. ข้อนี้เราไม่ได้หมายถึง Personal God หรือ Anthropomorphic God คือที่เป็นมนุษย์ รูปร่างเหมือนมนุษย์ มีจิตใจอย่างมนุษย์; เราไม่หมายอย่างนั้น, แต่เราก็ไม่รู้จะใช้คำว่าอะไร ต้องใช้ว่า Impersonal God หรือ Non anthropomorphic God ให้มันตรงกันข้ามไว้ที มันเป็นฝ่ายนามธรรมหรือยิ่งกว่านามธรรม.

ถ้า God เป็นอย่างนี้เราก็มี คือมีธรรมชาติที่เป็น Cause สำหรับให้สิ่งต่างๆ หมุนไปไม่มีหยุด แล้วโลกก็มีวิวัฒนาการหรือเป็นขึ้นมา. และสิ่งที่เรียกว่า "ธรรม" นี้ ก็คือ Regulation ต่างๆ ที่ควบคุมโลกไว้ หรือ Preserve โลกไว้ให้ยังคงอยู่ในสภาพเช่นนี้ และเมื่อถึงบางยุคบางคราวที่โลกมันหมุนไปในลักษณะที่จะต้องแตกดับลง สลายลง มันก็ต้องตัวอำนาจของสิ่งที่เรียกว่า "ธรรม" อีกนั่นเอง ฉะนั้นจึงมีสิ่งที่เรียกว่า "ธรรม" เป็น God the Creator, The Preserver, The Destroyer ที่นี้ God อีกความหมายหนึ่งก็หมายถึง Omnipresence, Omnipotence, Omniscience, คือว่ามีอยู่ในที่ทุกแห่ง สำคัญกว่าอะไรทั้งหมด; ที่นี้พุทธศาสนาเราก็ไม่มีอะไรที่นอกไปจากธรรมะ แต่อยู่ในรูปแห่งกฎของกรรมเป็นต้น. Omnipotence มีอยู่ในที่ทุกแห่ง คล้ายกับว่ามีตาที่คอยดู ที่จะลงโทษผู้ทำผิด และให้รางวัลผู้ทำดี อยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง เรามีสิ่งที่เรียกว่า "ธรรมะ" ในรูปแห่งกฎของกรรมเป็น God ในลักษณะที่เป็น Omnipresence, Omni-

potence ที่นี้ Omnipotence คือใหญ่โตกว่าใครทั้งหมด มันก็ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าธรรมชาติ; ไปศึกษาดูเถอะ; อะไรที่ใหญ่หลวง ใหญ่โต สูงสุด สูงศักดิ์ อะไรก็ตามเกิด ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าสิ่งที่เรียกว่าธรรมชาติ แต่ว่าในรูปอีกรูปหนึ่งก็มองเห็นยากเต็มที่. สำหรับ Omniscience ที่ว่าเป็นผู้รู้ทั้งหมด ก็หมายความว่า บรรดาความรู้ทั้งหลายทั้งสิ้นนั้นสรุปรวมอยู่ในคำว่าธรรมชาติเพียงคำเดียว เพราะคำว่าธรรมชาติหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างทั้งที่กล่าวมาแล้ว.

ความหมายของคำว่า God นี้มีมาก กระทั่งถึงคำที่ก่อนข้างจะตกลงฉบับนั้นว่า God the Dictionary. Dictionary หรือ ปทานุกรมก็หมายความว่า God นั้นแหละเป็นปทานุกรมเล่มเดียวและบรรจุสิ่งต่าง ๆ ไว้หมดเปิดดูได้ในนั้น นี่เป็นสมัญญาอันหนึ่งเท่านั้น ไม่ใช่เรื่องที่นำฉบับนี้ แต่ก็ฟังดูเป็นนำฉบับนี้ ที่นี้ทางพุทธศาสนาเรามีอะไร? ก็มีสิ่งที่เรียกว่า "ธรรมชาติ" อีกนั่นเอง; เพราะธรรมชาติหมายถึงสิ่งทุกสิ่งไม่ยอมยกเว้นอะไรทั้งที่กล่าวมาแล้ว เพราะฉะนั้นคำว่าธรรมชาติ

คำเดียวคือปทานุกรมทั้งหมดของสิ่งทั้งปวง. นี่เป็นตัวอย่างที่จะให้เห็นว่าธรรมะคือ God แต่ไม่ใช่ Personal God, ข้อนี้อย่าลืม.

ในที่สุดเราจะมาถึง คำที่สำคัญที่สุด คือ God the Saviour คือ *ผู้ช่วยให้รอด* และเรามีการจำกัดเฉพาะลงไปว่า The World—Saviour ที่จะช่วยโลกให้รอดจากสภาพที่ไม่ต้องการ ไม่น่าปรารถนา, คือ God. นี่แหละเรายังมีสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ มีธรรมะเป็นผู้ช่วย ช่วยโลกให้รอด ซึ่งเราจะได้พิจารณากันต่อไป.

ถ้าคุณำแปลทั้งหมดนี้เราจะเห็นได้ว่า ธรรมะที่จะเป็นผู้ช่วยโลก ซึ่งอยู่ในรูปแห่งความหมายของคำว่า God นี้มันหมายถึงอะไร. ถ้าจะเอาคำว่า God เป็นหลัก ก็ต้องให้หมายถึงคำว่า Truth. ถ้าจะเอาคำว่า “ถูกต้อง” เป็นหลัก ธรรมะต้องหมายถึงระเบียบปฏิบัติที่เหมาะสมแก่มนุษย์ทุกคน ทุกๆ ชั้น ทุกๆ ตอน โดย เฉพาะแห่งวิวัฒนาการของเขานั้นแหละ คือธรรมะที่จะช่วยโลก. ถ้าจะเอาความหมายว่าเป็น “ศาสนา”

แล้ว ศาสนานั้นต้องไม่หมายถึงสิ่งอื่น แต่ต้องหมายถึงธรรมะที่เป็น
การประพฤติปฏิบัติลงไปตรง ๆ ทำให้เกิดความถึงกันได้ระหว่าง
มนุษย์กับสิ่งสูงสุด ก็คือความพันทุกข์หรือกับทุกข์.

ในที่สุดเราก็จะเห็นว่า เราก็มี "God" นั้นเอง เป็น
ผู้ช่วยให้โลกนี้รอด แต่ว่าคำว่า God นี้ต้องเป็น Impersonal
God; ถ้า God เป็น Personal God ก็เป็นมนุษย์ รูปว่าง
เหมือนมนุษย์, โกรธเป็น อะไรเป็นอะไร ก็ต้องถือว่าเป็น
อีกเรื่องหนึ่งซึ่งเราไม่อาจจะยอมรับได้; ฉะนั้นจึงมีคำกล่าว
ที่ฟังดูแล้วน่าขันอย่างทีกล่าวว่า Truth is God, but God
is not Truth. ลองฟังดูว่ามันน่าขันอย่างไร, มันผิด Logic
ตรงที่ว่า *สัจธรรมคือ God แต่ว่า God ไม่ใช่สัจธรรม*; และ
คนที่เอามาถ่มน้ำเขายังอ้างว่าเป็นคำพูดของมหาत्मคานธีด้วย;
ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่า God นั้นไปหมายเอา Personal God.
ประโยคแรกนั้นกล่าวว่า Truth is God, นี่มันถูกซี้ เพราะ
ว่า Truth นั้นไม่ใช่ Personal, มันเป็นแต่สัจธรรม
เท่านั้น จึงตั้งอยู่ในฐานะเป็น God. แต่พอล่าวประโยค

หลัง God หมายถึง Personal God, มันก็เลย is not truth
 นี่น่าขันไหม ลองคิดดู. ที่นั่นถ้าจะให้รอดไปได้ God นี้
 ต้องไม่ใช่ Personal God, แต่ต้องเป็น Impersonal God
 ซึ่งมีความหมายครบทุกอย่าง อย่างที่ได้กล่าวมาแล้วนั่นเอง.
 ถ้าเราเอาสิ่งที่เรียกว่าธรรมะเมื่อตะกั้นเป็น God แล้ว มัน
 ไม่มีทางที่จะกล่าวเป็นอื่นได้ มันตรงคิกกันไปหมดว่า Truth
 is God — God is Truth; Truth is God — God is Truth;
 อย่างนี้เรื่อยไปเพราะมันหมายถึง Impersonal God ซึ่ง
 เรียกว่า ธรรมะ และตั้งอยู่ในฐานะเป็น God ที่จะทำ
 หน้าที่ทุกอย่างตามหน้าที่ของ God เช่นสร้างโลก เช่น
 รักษาโลก หรือทำลายโลก หรืออยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง
 สูงศักดิ์กว่าสิ่งทั้งปวง รู้อะไรหมด และมีอำนาจที่จะคุ้มครอง
 โลก หรือช่วยโลกให้รอดได้ ถ้าหากว่ามนุษย์ช่วยกันทำให้สิ่งนี้
 มีอยู่กับโลก.

สำหรับเรื่องนี้ ในที่สุดเราก็พอจะกล่าวได้ว่า ไม่มี
 ทางที่จะแปลคำว่า “ธรรม” ออกไปเป็นภาษานั้นๆ คำใด

คำหนึ่งโดยเฉพาะ ผู้ใช้คำว่าธรรมะเฉย ๆ ทัณฑ์ก็ไปตาม
 เดิมไม่ได้ เพราะฉะนั้นเราจึงใช้คำว่าธรรมะคือผู้ช่วยโลกหรือ
 Dhamma — the World — Saviour. ถ้าคำธรรมะเท่ากับ
 God ก็คือ God นั่นเอง เป็น The World Saviour. นี่
 แลหะคือคำอธิบายของคำว่า ธรรมะคืออะไร. ท่านจะถือเอา
 ความหมายไหนเป็นที่ชอบใจของท่าน ท่านมีอิสระที่จะทำได้.
 ตามตัวหนังสือ ก็แปลว่า “ทรง” หมายถึงทุกสิ่งที่ตรงตัวมัน
 เองอยู่ได้; ตามความหมาย ก็หมายถึงสิ่งที่เรียกว่า “ศาสนา”
 ที่จะผูกคนให้ติดกันกับนิพพาน หรือพระเป็นเจ้า. หรือว่า
 ถ้าจะเอากันในโลกนี้ ที่เป็นปัญหาเฉพาะหน้าหยก ๆ ก็ต้อง
 ว่า ระเบียบการปฏิบัติที่ปฏิบัติทุก ๆ ชั้น ทุก ๆ ตอน ของ
 วิวัฒนาการนั้นแหละคือธรรมะ; หรือถ้าจะพูดให้น่าอศรรย
 เป็นปาฏิหาริย์ก็ว่า ธรรมะนั้นแหละเป็น God ตามความหมาย
 ทุกอย่าง ดังที่กล่าวแล้ว. นี่คือคำตอบที่ว่าธรรมะคืออะไร.

ที่นี้ ข้อต่อไป เราจะวินิจฉัยกันถึงหัวข้อที่ว่า สิ่ง
 เรียกว่าธรรมะนั้นตรงข้ามจากวัตถุหรือวัตถุนิยมอย่างไร มัน

จะเป็นเครื่องช่วยให้เกิดความเข้าใจถูกต้อง เกี่ยวกับคำว่า
 ธรรมชาติขึ้นไปอีกส่วนหนึ่ง ถ้าเรารู้ว่าธรรมะนั้นมันตรงกัน
 ข้ามจากวัตถุหรือวัตถุนิยมอย่างไร.

วัตถุนิยมนี้จำกัดความลงไปว่า ถือเอาวัตถุเป็นสภาวะ
 เป็นที่พึ่ง, ไม่ได้ถือธรรมะหรือถือ God เป็นสภาวะ เป็นที่พึ่ง;
 โดยเฉพาะ Dialectic Materialism ละก็ ถือเอาวัตถุเป็น
 ที่พึ่งจนถึงกับกล่าวว่าทุกอย่างมันตั้งต้นขึ้นมาด้วยวัตถุ ไม่
 พுகถึงนามหรือจิตเลย; นามหรือจิตเขาถือว่าเป็นเพียงปฏิบัติ
 กิริยาของวัตถุ เพราะฉะนั้นจึงไม่ต้องพுகถึง พுகถึงแต่วัตถุ;
 นี้คือวัตถุนิยม. อีกทางหนึ่ง หมายถึงความลุ่มหลงในรสของ
 วัตถุ และมองเห็นอะไรแต่ในแง่ของวัตถุไปหมด จึงหลง
 ทิดในความเอร็ดอร่อยสนุกสนาน เพลิดเพลินทางวัตถุไป
 เสียตะพึด; นี้ก็เรียกว่าวัตถุนิยม.

ที่ตรงกันข้ามจากวัตถุนิยมเราก็ไม่รู้จะเรียกว่าอะไรดี
 จะเรียกมโนนิยมหรือธรรมนิยมอะไร มันก็ยังมีอะไรขัดขวาง
 อยู่เล็กๆ น้อยๆ เสมอไป; เราเรียกว่า อวัตถุนิยม ดีกว่า คือ

ไม่นิยมวัตถุก็แล้วกัน ; จึงมีคำคู่ว่า Materialism กับ Non—Materialism เป็นของตรงกันข้าม. ธรรมชาติจะต้องอยู่ในฝ่ายที่ไม่หลงวัตถุ เพราะไม่ถือเอาวัตถุเป็นสรณะ บางคนจะไปใช้ว่า กายนิยม วัตถุนิยม ที่ตรงกันข้ามจากมโนภาพ จิตนิยม หรืออะไรทำนองนั้นก็ได้เหมือนกัน แต่มันกระทบนั้นกระทบนี่นิดๆ หน่อยๆ เรื่อยไป ผู้ใช้คำปฏิเสธตรงๆ ไม่ได้. บางคนก็ใช้คำว่า Idealism ให้ตรงกันข้ามจาก Materialism, แต่แล้วมันก็มีความหมายค้นได้ คือไปหลงอุดมคติหลงแจ้งไปก็มี มันไม่ค่อยปลอดภัย; ใช้ว่า Non—Materialism ดีกว่า. ธรรมชาติมันเป็น Non—Materialism ในลักษณะตรงกันข้าม แม้โดยตัวหนังสือและโดยความหมายของมัน.

เราจะเข้าใจสิ่งนี้ได้ก็ต้องโดยพิจารณาจากสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกันอยู่กับมนุษย์นั่นเอง. พวกหนึ่งจะเห็นว่า มีร่างกายเป็นสำคัญ จิตนี้ไม่มีความหมายอะไร อยู่ภายใต้อำนาจของร่างกาย นี้พวกหนึ่ง; อีกพวกหนึ่งก็ตรงกันข้ามว่า กาย

ไม่มีความหมายอะไร จิตอย่างเดี๋ยวลำคัญ เป็นต้นเหตุ เป็น
 อะไรทั้งหมด, กายเป็นของเล็กน้อยแฝงอยู่กับจิต หรือไม่มี
 ความหมาย. การกล่าวสุดโต่งไปทางใดทางหนึ่งอย่างนี้ดูจะ
 ไม่ค่อยงดงามทั้งนั้น. *ทางที่ถูกแล้วมันควรจะอยู่ตรงกลาง*
 เพราะมันต้องอาศัยกันและกัน อย่างถูกต้องไม่ยกเอาส่วนใด
 ส่วนหนึ่งขึ้นเป็นสิ่งเลิศ และมีแต่เพียงสิ่งเดียว ต้องให้
 เนืองคงคู่กันไปทั้งสองส่วน; แต่แล้วเราก็คือเอาสิ่งที่สำคัญ
 กว่านั้นแหละเป็นหลัก ก็เหมือนกับว่า จิตเป็นผู้นำ ร่างกาย
 เป็นผู้ตาม ซึ่งทางธรรมะเราชอบเปรียบเทียบว่า จิตนี้มันเป็น
 เหมือนกับคนง่อยคนหนึ่งแต่ตามันดี; ร่างกายเปรียบเหมือน
 คนแข็งแรงคนหนึ่ง แต่ตามันบอด. คนแข็งแรงเดินได้จริง
 แต่ตาบอด ไม่รู้จะไปทางไหนนี้เหมือนกับร่างกาย; แล้ว
 คนง่อยเดินไม่ได้แต่ตาดี มันก็เดินไม่ได้ ไปไหนไม่ได้
 เหมือนกัน แล้วสองคนมารวมเป็นคน ๆ เดียวกันผลก็คือ
 ทั้งเดินได้ ทั้งมองเห็น มันก็ไปได้, แล้วจะให้ใครเป็นผู้
 สั่ง มันก็ต้องให้ตาหรือคนง่อยนั้นแหละเป็นผู้สั่ง ดังนั้น

เราจึงเล็งเห็นความสำคัญของจิตนี้ยิ่งกว่าของกาย และให้มันเนื่องกันให้ถูกต้องก็แล้วกัน ; เพราะฉะนั้นเราจึงมีหลักไปในทางว่า เรารอดได้เพราะเรื่องของจิต ไม่ใช่เรื่องของกาย เพราะฉะนั้นเราจึงไม่เห็นว่ายಾವปลาอาหารเป็นคำ ๆ นี้สำคัญในการที่จะทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์ ; เราไปเห็นว่าการประพฤติถูกต้องทางจิตทางใจนั้นสำคัญกว่า ; เราจึงไม่เห็นว่ายาวความสุขสนุกสนานเอร็ดอร่อยเปลือกเปล็นทางเนื้อหนังนี้ เป็นของเลิศ เป็นของประเสริฐ อย่างพวกวัตถุนิยม. เราไปเห็นอะไร ที่สำคัญกว่านั้น และเราไปเห็นว่าความหลงในความสุขทางเนื้อหนังนั้นแหละคือศัตรูที่จะทำลายล้าง.

เรื่องนี้เราควรจะนึกถึงเรื่องราวตอนหนึ่งในประวัติของ Jesus Christ ที่เราเรียกกันว่าพระเยซูนั้น ใน New Testament ตอน Matthew มีว่า ชาตานพาพระเยซูขึ้นไปบนภูเขา มองเห็นแต่ก้อนหินเต็มไปหมดในสายตา ชาตานบอกว่าถ้าพระเยซูเป็นบุตรพระเจ้าจริง ก็ลองเสกก้อนหิน

เหล่านี้เป็นขนมปังคูกิชิ คือให้เป็นอาหารที่กินได้. พระเยซูตอบว่าไม่จำเป็นที่จะต้องเสกก้อนหินให้เป็นขนมปัง เพราะว่าคนเราไม่ได้มีชีวิตอยู่ด้วยขนมปัง แต่ว่าคนเรามีชีวิตอยู่ด้วยการปฏิบัติตามคำสั่งทุก ๆ คำของพระเป็นเจ้า จึงจะมีชีวิตอยู่. เราจะเห็นได้ทันทีว่าพระเยซูนี้ไม่ใช่วัตถุนิยม ท่านถือว่าไม่ได้มีชีวิตอยู่ด้วยอาหารเช่นข้าวปลาอาหารที่รวมเรียกว่าขนมปัง ไปฆ่าขนมปัง หรือทำขนมปัง หรือว่าเสกสิ่งมากมายเหล่านี้ให้เป็นขนมปังทำไม; มานึกคิดถึงข้อที่ว่าพระเป็นเจ้าได้สั่งว่าอย่างไร ให้ทำอย่างไร ประพฤติอย่างไรดีกว่า เพราะนี่แหละจะทำให้มีชีวิตอยู่จริง ให้มีชีวิตอยู่ได้จริง มีชีวิตเป็นชีวิตจริงๆ. ชีวิตที่มาจากข้าวปลาอาหารเป็นชีวิตทางวัตถุนั้น ไม่ใช่ชีวิตจริง ฉะนั้นเราจงเอาชีวิตจริง คือผลของการประพฤติกระทำตามคำสั่งของพระเป็นเจ้าทุก ๆ คำ, นี้ก็เป็นความที่ชัดเจนแล้ว ที่สื่อให้เห็นสิ่งที่เรียกว่า วัตถุนิยม กับ ไม่วัตถุนิยม.

สำหรับในอินเดีย ในสมัยพุทธกาล ก็มีลัทธิ

Materialism อยู่หลายลัทธิ เช่นมีชื่อว่าลัทธิจารวากะ ของ ศาสตราชื่อนั้น, และลัทธิโลกายตะเป็นต้น. พวกนี้ถือเอา วัตถุเป็นสรณะอย่างทีกล่าวแล้ว ถึงกับบัญญัติความเต็มเปี่ยม ทางกามคุณว่านิพพาน; เพราะเขาถือว่าเมื่อได้สมความปรารถนาในทางกามารมณ์ทุกอย่างแล้ว ความทุกข์ไม่มี ฉะนั้นจึงตั้งหน้าตั้งตาแสวงหาความเต็มเปี่ยมทางกามารมณ์ แล้วบัญญัติว่าเป็นนิพพาน. บางท่านอาจจะสงสัยว่าทำไมจึง ใ้ชื่อว่านิพพาน. ถ้าท่านเข้าใจถูกต้องก็หายสงสัย เพราะ คำว่านิพพานมีอยู่ก่อนพุทธกาล ใช้พูด ใช้กล่าวถึงกันอยู่ ก่อนพุทธกาล; มีคำว่านิพพานซึ่งแปลว่าเย็น กับเย็น สงบเย็น อย่างนี้; แม้ที่สุดแต่คำพูดที่ใช้พูดกันอยู่ในครว ว่าเคียวนี้ข้าวต้มนิพพานลง ได้ทีพอจะกินได้แล้ว อย่าง นี้ก็มีพูดกันอยู่ในครว เพราะว่ามันเป็นคำพูดธรรมดา ซึ่ง หมายถึงอาหารเย็นลง ๆ. และถ้ามันเย็นถึงที่สุดก็เรียกว่า นิพพานโดยสมบูรณ์. นี่เขาพูดกันอยู่ในภาษาของมนุษย์ ตั้งแต่ก่อน ที่เมื่อศาสนาเจ้าลัทธิที่ค้นพบธรรมะอะไรที่ทำ

ความเย็นโดยแท้จริงคือเย็นทางจิตใจ เย็นเพราะไม่มีราคะ โทสะโมหะนี้ มันไม่มีคำอะไรจะพูดให้ได้ความชัดเจนและรวดเร็วทันที ก็ต้องยืมคำนี้เอง ที่มนุษย์ใช้พูดกันว่าเย็น เย็น นี้มาเป็นชื่อของธรรมะชั้นนี้ จึงมีคำว่านิพพานใช้. ที่นี้ พวกที่เขาเห็นว่า ถ้าได้กามารมณ์สมบูรณ์แล้วมันเย็นออก เย็นใจหยุดความกระหายได้ ก็บัญญัติกามารมณ์เป็นนิพพาน ครั้นต่อมารู้ว่าความสุขทางจิตที่เกิดจากการทำสมาธินั้นเย็น กว่าก็มาบัญญัตินิพพานกันที่ญาณหรือสมาบัติ; นี้ยุคหนึ่ง. ต่อมาพระพุทธเจ้าท่านทรงเห็นว่ายังไม่ถึงที่สุด ก็เลยออก บวชกันและทรงพบว่า หมดราคะ โทสะ โมหะ นี้แหละคือ นิพพาน; คำว่านิพพานมีประวัติมาเป็นอย่างนี้.

พวกMaterialism จารวากะนั้นก็ชวนชวายเป็นทางกาม สู้ขัลลิกานุโยคไปตามแบบของเขาซึ่งเขาถือว่าเป็นผลดีที่สุดที่ มนุษย์ควรจะได้ เพราะฉะนั้นจึง *ไม่ใช่* ธรรมะในลักษณะที่เรา หมายถึงในที่นี้. เราไม่ถือว่าการกระทำอย่างนั้นเป็นระบอบ ปฏิบัติที่เหมาะสมสำหรับมนุษย์ และเรายังประนามว่าเป็น

วัตถุประสงค์ ดิอรสของวัตถุประสงค์เป็นสระโดยส่วนเดียว. ถึง
 ในโลกเดียวกันก็ยังมีพูดกันว่า Eat, drink, and be merry,
 for to-morrow we may die อย่างนี้ ไถยินทั่วไปหมดซึ่ง
 เป็นเหตุให้เขาชวนชายแก่เรื่องกิน เรื่องดื่ม เรื่องสรวลเส
 เฮฮา สนุกสนานทางเนื้อทางหนัง โดยคิดว่าพรุ่งนี้อาจจะ
 ตายเสียก็ได้ นี้ก็มีอยู่มากในโลกนี้ แม้ในประเทศไทย; พึง
 เข้าใจว่าแม้นี้ก็ออกมคคิของวัตถุประสงค์. สิ่งที่เราเรียกว่าธรรมะ
 นั้นจะเป็นอย่างนั้นไม่ได้ เพราะเราต้องการสิ่งที่ดีกว่ากิน
 ดีกว่าดื่ม ดีกว่าว่าเรงเต็มที; นั่นก็คือความเยือกเย็น หรือ
 ความสงบเย็นนั่นเอง. การกิน การดื่ม และการว่าเรงเต็มที
 นั้นถ้าปราศจากธรรมะแล้ว เป็นไฟทั้งนั้น มันจะเป็นการ
 กินไฟเข้าไป ดื่มไฟเข้าไป ว่าเรงอยู่ในกองไฟนั้น ถ้า
 ปราศจากธรรมะ. แต่ถ้ามีธรรมะแล้ว การกิน การดื่ม
 การว่าเรงนั้นจะเย็นด้วยธรรมะนั้นเอง และในที่สุดเราจะอยู่
 เหนือความตายอีกด้วย; เราจึงไม่มีการพูดว่าพรุ่งนี้เราอาจ
 จะตายเสียก็ได้ เพราะว่าเราได้อยู่เหนือความตาย; มันเลย

ตรงกันข้ามจากกันและกันอย่าง^๕นี้.

ที่^๕นี้ อยากจะให้สนใจถึงสิ่งที่เรียกว่าสวรรค์. สวรรค์
 คำ^๕นี้คำกำวมและคั่นได้. คำว่าสวรรค์ในทางธรรมะของพุทธ
 ศาสนาจัดว่าเป็นวัตถุนิยม เป็นอุคมคติของพวกวัตถุนิยม
 แต่ว่าศาสนาอื่นอาจจะจัดคำว่าสวรรค์ว่าไม่ใช่วัตถุ หรือไม่ใช่
 วัตถุนิยม แต่กลายเป็นสิ่งสูงสุดที่ควรเข้าถึงก็เป็นได้เพราะ
 เขาพูดว่าการไปอยู่กับพระเป็นเจ้านั้น ไปอยู่ด้วยกัน
 ในสวรรค์ เขาถือสวรรค์เป็นที่อยู่ของพระเป็นเจ้า. ไปอยู่
 ด้วยกันในสวรรค์ ก็คืออยู่กับพระเป็นเจ้า เพราะฉะนั้น
 พวกนี้ไม่จัดสวรรค์ว่าเป็นวัตถุนิยม. เขาจะวาดภาพสวรรค์
 ของเขาไว้อย่างไรเราก็ไม่อาจจะพูด แต่ว่าสวรรค์ในทาง
 พุทธศาสนาหรือตามภาษาบาลีนั้นหมายถึงความเต็มเปี่ยมด้วย
 รูปเสียงกลิ่นรสสัมผัสตามที่สัตว์ปรารถนา ฉะนั้นจะเป็น
 สวรรค์ชั้นไหนก็ยังเป็นวัตถุนิยม. ขอให้ระวังคำที่กำวม
 ที่สุด; ต้องดูให้ดี ๆ ให้ดูค ว่ามันหมายถึงอะไรกันแน่ :
 จะไปคิดว่าสวรรค์เป็นที่อยู่ของพระเป็นเจ้าแล้วมันก็จะสูงสุด

กันเพียงนั้น มันก็ถูกเหมือนกัน แต่สวรรค์เช่นนั้นจะต้องมีความหมายเป็นอย่างอื่นโดยแน่นอน; ไม่ใช่ความสมบูรณ์ด้วยความสนุกสนานด้วยบวิวาร ด้วยนางฟ้าหรือด้วยเทพบุตร เทพธิดา; สวรรค์ทำนองนั้นเป็นวัตถุนิยม; สิ่งซึ่งทรงกันข้ามจากสิ่งเหล่านั้น หรือความไม่ลุ่มหลงด้วยสิ่งเหล่านั้น แล้วรู้จักควบคุมสิ่งเหล่านั้น ท่าทางจึงจะเป็นธรรมะ คือไม่ใช่วัตถุนิยม.

เท่าที่กล่าวมานี้เราพอสรุปได้ว่า วัตถุนิยมนั้นคือว่า กาย อยู่เหนือใจ หรือ วัตถุอยู่เหนือจิตใจ ก็เลยเป็นทาสของวัตถุหรือของกาย แล้วมันก็มีผลทำให้วัตถุไม่พอกินพอใช้ในโลกล. ส่วนธรรมะนั้นตรงกันข้าม คือถ้าเราไม่นิยมวัตถุ เราไปนิยมธรรมะแล้ว มันเปลี่ยนเป็นว่า ใจอยู่เหนือกาย ที่นี้ก็คือนายวัตถุ ไม่ใช่ทาสวัตถุ ฉะนั้นมันจึงทำให้วัตถุในโลกนี้เหลือเฟือ เพราะไม่ค่อยจะมีใครต้องการ. เทียบกันคนในโลกเป็นวัตถุนิยมจัด ตะกตะกตะกถามต่อวัตถุ รวบรวมเอามาไว้ พยายามแย่งชิงเอามา หาสะสมไว้ก็ตะกตะกตะกการณ์

ล่องหน้าเป็นร้อยๆ ปีว่าจะสร้างสมเอาวัตถุไว้ให้พอ แล้ววัตถุมันจะพอได้อย่างไร เมื่อทุกคนเกิดต้องการพร้อมๆ กันขึ้นมาอย่างนั้น ให้ในโลกนี้มีวัตถุมากกว่านี้อีกร้อยเท่าพันเท่ามันก็ไม่พอ; นี่วัตถุนิยมทำให้วัตถุไม่พอ; แต่ถ้าเป็นธรรมนิยมแล้ว มันทำให้วัตถุเหลือใช้ เพราะว่าเราสามารถแสวงหาความสุขได้โดยไม่อาศัยวัตถุมากมายอะไรเลย วัตถุมันก็เหลือเกลื่อนกลาดไปหมด; ความต่างกันมันมีอยู่อย่างนี้ ภาชนะน้ำเสวยที่สุดก็คือการเป็นทาส เป็นบ่าวของวัตถุ; และ ภาชนะที่น้ำยืดยที่สุดก็คือว่าเป็นนายเหนือวัตถุ; มันต่างกันอย่างนี้.

ถ้าเราดูไปถึงวิฤตติกาลของโลกที่กำลังเกิดอยู่กับโลกไม่ว่ายุคไหน สมัยไหน ส่วนที่แล้วมาหรือข้างหน้าต่อไปก็ตาม และโดยเฉพาะเอาที่กำลังเกิดอยู่กับโลกบัดนี้ดีกว่าว่าเดี๋ยวนี้ ทุกวันนี้ วิฤตติกาลของโลกนี้มันเกิดมาจากวัตถุนิยม หรือว่าเกิดมาจากธรรมนิยม ถ้าเรามองเห็นแล้ว เราจะรู้ความต่างระหว่างวัตถุกับธรรม. เกือบจะไม่ต้องอธิบาย

อะไรเลย ท่านทั้งหลายก็พอจะทราบว่ามันเนื่องมาจากวัตถุ
 วิกฤตีกาลถาวรของโลกนี้ เกิดมาจากวัตถุนิยม เพราะมนุษย์
 หลับหูหลับตาเป็นทาสของวัตถุด้วยกันทั้งนั้น จึงตกเป็นทาส
 ของพระยามารหรือของซาตานซึ่งมีวัตถุนั้นเป็นเหยื่อ. เมื่อ
 สัตว์ตกเป็นทาสของวัตถุแล้ว ตามันก็มีคไปหมด ตามันก็
 ลายไปตาม ไม่เห็นอะไร นอกจากรสอันอร่อยของวัตถุ
 มันจึงระดมทุ่มเทกำลังการศึกษา การค้นคว้า สติปัญญา
 ทั้งหมดไปในทางวัตถุแต่อย่างเดียว แล้วมันก็ให้ผล "สม
 น้ำหน้า;" คือว่ายิ่งค้นกันมากเท่าไรก็ยิ่งเป็นทาสของวัตถุมากขึ้น
 ทุกที มากขึ้นทุกๆที นี่แหละมันจึงกลายเป็น โลกของวัตถุ
 แล้วมีผลคือวิกฤตีกาลถาวร. ทีนี้ถ้าเราไม่ยอมตนเป็นทาส
 วัตถุ ศึกษาค้นคว้าสนใจแต่ในเรื่องธรรมะ ก็จะไม่เป็น
 ทาสของวัตถุ และจะควบคุมวัตถุได้ แล้ววิกฤตีกาลถาวร
 ในโลกก็จะหายไปในพริบตาเดียว. มันเป็นความต่างตรงกัน
 ข้ามอย่างนี้ เพราะฉะนั้นจึงเป็นสิ่งที่ทุกคนจะต้องสนใจ คือ
 มันเป็น ปัญหาเกี่ยวกับชีวิตหรือความเป็นความตายของมนุษย์นั่นเอง.

ที่^๕เรามองดูแล้วจะยิ่งเห็นว่าสลดสังเวช ในเมื่อเรา
จะเอากำง่าย ๆ ๒ คำขึ้นมาเปรียบเทียบกันดู คือคำว่า Human
Conduct กับคำว่า Animal Behaviour นี้ต่างกันอย่างไร,
ความประพฤติอย่างมนุษย์ และการกระทำอย่างสัตว์ไตรัจฉาน
ต่างกันอย่างไร? เราจะเห็นว่าสัตว์ไตรัจฉานนั้นมันไม่รู้จัก
อะไรเลย นอกจากวัตถุที่กินได้ ฉะนั้นจึงมีคำกล่าวว่าคุณ
สัตว์แล้วก็ต้องผูกคอตายอาหาร เพราะสัตว์มันรู้แต่เรื่องอาหาร
มันรู้แต่เรื่องวัตถุ เพราะฉะนั้น Animal Behaviour นี้มันก็
ไม่มีอะไร นอกจากว่ากระทำไปเพื่อวัตถุอย่างเดียวเท่านั้น
สำหรับสัตว์ที่เรียกว่าคนนี่ ถ้ากระทำไปเพื่อวัตถุอย่างเดียวแล้ว
มันก็เป็น Animal Behaviour และมีอยู่ได้แม้ในหมู่นักศึกษา
ผู้ที่สำเร็จมีปริญญาอันกว่าเป็นศาสตราจารย์ เป็นโพรเฟส-
เซอร์ของโลก; ต่อเมื่อมีการประพฤติกระทำไปในทางที่
ไม่เป็นโทษของวัตถุจึงจะเรียกว่า Human Conduct. เมื่อ^{๕๕}
เราพูดว่า Course of Conduct right for a man; ^{๕๕}นี้ ต้องเข้าใจ
ว่าตรงนั้นเรามีความหมายของคำว่า Human จึงเท่ากับ Course

of Human Conduct; แทนที่จะพูดว่า Right for a man อยู่แล้ว. นี่ถ้าเราเอาคำธรรมคาๆ ๒ คำนี้มาเปรียบเทียบกันไว้เสมอแล้วมันจะทำให้เรามีอิทธิบาทที่แปด มีความสะทึงกลัวระอายต่อการที่จะไปเป็นอย่างสัตว์ ก็อนิยมัวตุดอย่างเดียว.

เท่าที่พูดมาทั้งหมดนี้ ก็พอเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า ธรรมะนี้ตรงกันข้ามจากวัตถุนิยมอย่างไร; เวลาที่เหลืออยู่บ้างนี้ เรามาพูดกันถึงข้อต่อไปว่าธรรมะจะคุ้มครองโลกอย่างไร.

ธรรมะเป็นผู้ช่วยโลกอย่างไรนั้น โดยทั่วไปเราถือว่า ถ้าไม่มีธรรมะแล้ว วัตถุยังเจริญเท่าไร ยังมีความทุกข์มากขึ้นเท่านั้น. ท่านต้องฟังดูให้ดี ๆ ให้เข้าใจคำที่ว่า วัตถุยังเจริญขึ้นเท่าไร ถ้าไม่มีธรรมะแล้วมันยังมีความทุกข์มากขึ้นเท่านั้น. เดียวนี้เรายังก้าวหน้าในทางวัตถุมากขึ้น โดยไม่เจือด้วยธรรมะ จึงมีความทุกข์ นอนตาไม่หลับ เป็นโรคเส้นประสาทมากขึ้นทุกที่รู้ได้ด้วยสติซึ่งเป็นข้อเท็จจริง ไม่ใช่พูดคาดคะเน. สติที่โรงพยาบาล ทั่วโลกนี้มีโลกประสาท

โรคจิตมากขึ้นทุกที ก็โดยเหตุที่ว่าวัตถุเจริญวิ้งไป โดยไม่มี
 ธรรมะประทับประคอง. เพียงเท่านั้นเราก็จะเห็นได้แล้วว่า
 ธรรมะนี้คุ้มครองโลกไม่ให้เป็นโรคประสาท ไม่ให้เป็นโรค
 จิตไปตามความก้าวหน้าของความเจริญในทางวัตถุ; อย่าง
 น้อยก็คุ้มครองไม่ให้เป็นโรคทางจิตหรือทางประสาท ซึ่งเป็น
 มูลเหตุของโรคทางกายต่อไปอีกชั้นหนึ่ง

ที่น้อยอย่างน้อยที่สุดที่จะกล่าวให้คำไปกว่านั้นอีก เรา
 ควรจะมองดูจนเห็นว่า ธรรมะนี้ช่วยคุ้มครองให้คนผิดจาก
 สัตว์ คือให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์เดรัจฉาน. การเป็นสัตว์
 เดรัจฉานนั้น ใคร ๆ ก็เห็นว่าไม่ไหว เพราะเป็นระดับที่ต่ำ
 เป็นระดับที่ไม่มีเกียรติเป็นระดับที่ถูกประนาม. เรารอดพ้น
 จากระดับอันนั้นมาได้ ก็เพราะอาศัยสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ คำกล่าว
 แต่โบราณในอินเดียมีอยู่ว่า อาหารนิทฺทา ภัยเมตฺตุนฺนุจ
 สามาณฺณเมตฺตปฺปภินฺรานํ; การกินอาหาร การแสวงหา
 ความสุขจากการนอน การรู้จักชัชชลาตวิ้งหนึภัย การประกอบ
 เมตฺตุนฺนุจ เหล่านี้มีเสมอกัน ระหว่างมนุษย์กับสัตว์; ธมฺโม

ทิ เทส อธิโก วิเสโส ธรรมะเท่านั้นที่ทำความผิดแปลก
 แยกต่างจากสัตว์ ทำความวิเศษกว่าสัตว์; ธมฺเมเน หินา
 ปสฺสภิสมาณา ปราศจากธรรมะแล้ว คนก็เสมอกับสัตว์. คำ
 กล่าวข้อนั้นควรเป็นเครื่องเตือนใจอยู่เสมอ สัมเสียไม่ได้ มัน
 เป็น เครื่องรางบ่วงกันไม่ให้เป็นฝ่ายวัตถุนิยม. เรื่องกิน
 เรื่องนอนเรื่องอะไรทำนองนั้น มันเรื่องวัตถุนิยม ส่วน
 ธรรมะนั้นสูงกว่าและตรงกันข้าม เพราะฉะนั้นเราจะต้องถือว่า
 ธรรมะนั้นมีพระคุณคุ้มครองมนุษย์ให้พ้นจากความเป็นสัตว์ เป็น
 ข้อแรกก่อน.

ที่นี้ เมื่อว่ากันในทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ เรา
 มีคำกล่าวว่ อกฺกตํที่ปา อกฺกตสฺรณา, ธมฺมํที่ปา ธมฺมสฺรณา;
 แปลว่า มีตนเป็นสรณะที่พึ่ง มีธรรมะเป็นสรณะที่พึ่ง; ไม่
 มีสิ่งอื่นเป็นสรณะที่พึ่ง คำว่ามีธรรมะเป็นสรณะที่พึ่งนี้
 มันก็หมายถึงธรรมะอย่างทีกล่าวมาแล้วข้างต้นที่จะยกสถานะ
 ของมนุษย์ให้มีวิวัฒนาการไปถึงจุดที่หมายปลายทาง หรือ
 สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ ถึงว่าเป็นที่พึ่งที่สรณะ; ส่วน

ที่กล่าวว่า อกุททีปา อกุทสรณา นั้นหมายความว่าต้องทำ
 เอาเอง อย่าให้วัตถุมาช่วยทำ จิตใจนี้จะต้องทำเอาเอง วัตถุ
 มาช่วยให้ทำอย่างนั้นไม่ได้. เราต้องทำของเราเองด้วยจิต
 ใจเอง. หรือจะกล่าวอีกทีหนึ่งให้กว้างออกไปก็ว่า ทุกคน
 ต้องทำให้แก่ตนเอง อย่าไปหวังพึ่งคนอื่นแม้แต่ Personal
 God. สำหรับ Impersonal God นั้นหมายถึงธรรมะอยู่แล้ว
 จึงอยู่ในพวกที่เป็นที่ปราศรณา ก็เป็นที่พึ่ง; แต่ Personal
 God นั้นหมายถึงคนอื่นเสียแล้ว ก็บุคคลอีกคนหนึ่งเสียแล้ว
 จึงไม่อยู่ในขอบเขตของคำว่า "มีตนเป็นที่พึ่ง มีธรรมะเป็นที่
 พึ่ง;" โดยนัยนี้เราจะเห็นได้ว่า หลักธรรมในพระพุทธศาสนา
 นั้นไม่เนื่องด้วยวัตถุ ไม่ขึ้นแก่วัตถุ ไม่อยู่ในอำนาจของวัตถุ;
 แต่อยู่ในอำนาจของธรรมะ เนื่องอยู่ด้วยธรรมะ ขึ้นอยู่กับ
 ธรรมะ และทำเอาด้วยตน และการทำเอาด้วยตนนี้ ก็เป็น
 ธรรมะข้อหนึ่งด้วยเหมือนกัน นีหมายความว่า ธรรมะช่วยคุ้ม
 กรองให้พ้นจากอำนาจบีบคั้นหรือยั่ววน หรือหลอกลวงแล้ว
 มาตั้งตัวอยู่ในระบอบที่มีความสงบสุข ตามแบบของธรรมะ;

ทั้งนี้เพราะเหตุว่า ธรรมะนี้สามารถที่จะสร้างสรรอุคตมคติ
 อะไรต่างๆ ขึ้นมาอีกมากมาย ซึ่งออกไปจากความสนุกสนาน
 เพลิดเพลินทางเนื้อหนัง. สำหรับวัตถุนั้นมีอุคตมคติเพียงอย่าง
 เดียวมีผลสุดท้ายเพียงอย่างเดียว คือ ความสนุกสนานเพลิดเพลิน
 เพลิดเพลินเอรีคร่อยทางเนื้อหนัง ส่วนธรรมะนี้ มีเรื่องทาง
 จิตทางใจอีกมากมายหลายชั้นที่เป็นความสงบสุข กระทั่งถึง
 นิพพานเป็นที่สุด; นี้แหละที่เราเรียกว่าธรรมะคุ้มครองคน
 แต่ละคนเป็นคนๆ ไปทีเดียว โดยบังเจกชน.

ที่นี้ ในทางสังคมคือรวมกันทั้งหมดแล้ว ธรรมะนี้คุ้ม
 ครองอย่างไร. ธรรมะอย่างที่ว่านี้ ถ้ามีการถึงอย่างแท้จริง
 แล้ว จะทำให้เกิดความรู้สึกขึ้นมาว่า **ชีวิตทั้งหมดเป็นชีวิตเดียว**
กัน มนุษย์ทั้งหมดเป็นมนุษย์คนเดียวกัน; มันจึงเกลียดกันไม่
ลง ชำกัันไม่ลง; ส่วนวัตถุนิยมนั้นมันทำให้เห็นเห็นว่า
ตัวใครตัวมัน ๆ ก็เลยตั้งข้อที่จะกอบโกยเป็นของคนแต่ละคน
มันก็มีผลแย่งชิงกันกอบโกย และเกิดความกิดที่จะล้างผลาญ
กัน ทั้งบนดิน ทั้งใต้ดิน ทั้งสงครามร้อน ทั้งสงครามเย็น

เป็นวิกฤตีกาลถาวร. ส่วนธรรมะนั้นยิ่งศึกษาไปยิ่งคิดไปจนกระทั่งถึงความลับอันลึกซึ้งของธรรมชาติ หรือของโลกแล้ว ย่อมทำให้เห็นว่ามนุษย์ทุกคนเป็นคนคนเดียวกัน ชีวิตทุกชีวิตเป็นชีวิตเดียวกัน เพราะฉะนั้นจึงฆ่ากันไม่ลงเอง; มันมีแต่ความเมตตากรุณาซึ่งกันและกัน ฉะนั้นจึงเรียกว่าคัมภีร์ครองโลกเป็นส่วนรวม. โดยส่วนตัวแต่ละคน ธรรมะก็คัมภีร์ครองอย่างที่ว่ามาแล้ว, โดยส่วนรวมก็คัมภีร์ครองอย่างนี้.

ในทางธรรมะนั้น อาตมาอยากจะชักชวนให้นึกว่าทาง Ethics หรือ Moral Philosophy เขาถือกันว่ายอดของธรรมะหรือบรมธรรม ซึ่งเรียกกันว่า Summum Bonum คือความดีสูงสุดนั้นมีอยู่เพียง ๔ อย่างคือ Happiness หรือ Blissfulness คือความสงบสุขทางจิตใจแท้จริง ไม่ใช่ทางเนื้อหนัง, แล้วก็ Perfection ความเต็มเปี่ยมของความเป็นมนุษย์, แล้วก็ Duty for Duty's Sake หน้าที่เพื่อประโยชน์แก่หน้าที่ ต้องเป็นหน้าที่ชนิดที่ทำไปเพื่อประโยชน์แก่หน้าที่ไม่ใช่เพื่อตัวกูของกู, แล้วก็ Goodwill คือความปรารถนาดี, เราปรารถนาดี

ต่อเขา เขาปรารถนาดีต่อเรา เลยกลายเป็นความปรารถนาดี
 ต่อกันและกันทั้งสากลจักรวาล เป็น Universal Goodwill;
 ๔ อย่างนี้เท่านั้น เป็น Summum Bonum นอกนั้นไม่ใช่.

เดี๋ยวนี้เราตกอยู่ในความสุขทางเนื้อหนัง; นี่มัน
 ผิดไปเสียตั้งแต่ส่วนแรกแล้ว. เดี่ยวนี้เราไม่มี Perfection
 คือความเต็มเปี่ยมของความเป็นมนุษย์ เพราะตกเป็นทาส
 ของซาตานหรือพระยามารก็อวดๆ. มันพิศุจน์อยู่ในตัวคือ
 มันหิวอยู่เสมอ; ยิ่งได้มากินมาใช้เท่าไรก็ยิ่งหิวจัดไปกว่า
 เดิม นั่นแหละคือความไม่เต็ม. ธรรมะเท่านั้นที่จะทำให้
 จิตใจรู้สึกเต็ม ที่นี้ Duty for Duty's Sake นี้ เดี่ยวนี้เราทำ
 หน้าที่เพื่อเงิน เราไม่ได้ทำงานเพื่อประโยชน์แก่งาน ไม่ได้
 ทำงานเพื่อประโยชน์แก่หน้าที่ ดังนั้นมันจึงเป็นวัตถุนิยม;
 และเดี๋ยวนี้เราตัวใครตัวมัน ต่างคนต่างกอบโกย; แม้จะได้
 รับมอบหมายหน้าที่ให้เป็นผู้ค้ำชูธรรมของโลกเช่นนักบวช
 เช่นครู เช่นตุลาการ หรืออะไรทำนองนั้น ก็ยังมีความคิดไป
 ในทางแสวงหาประโยชน์ทางวัตถุเพื่อตัว ไม่ทำตัวเป็นเจ้า-

หน้าที่สำหรับผลคุณธรรมะของโลก เพราะตกอยู่ใต้อำนาจของ
 วัตถุประสงค์, ดังนั้นมันจึงไม่ใช่ Duty For Duty's Sake, และ
 ไม่ใช่ความหวังดีด้วยธรรมะ หรือ Goodwill ที่แท้จริง แต่มัน
 เป็นการหวังวัตถุประสงค์ ไม่ใช่หวังเมตตากรุณา เพราะฉะนั้นโลก
 เราจึงไม่อยู่ในฐานะที่เรียกได้ว่ามีธรรมะเป็นเครื่องคุ้มครอง.

เราต้องทำอย่างตรงกันข้าม ก็มีความสุขที่แท้จริง
 ซึ่งเป็นเรื่องทางจิตทางธรรม; แล้วก็มีความเป็นมนุษย์ที่
 เต็มคือมีวิธีที่จะทำให้จิตใจรับรู้สึกอึดเพียงพออยู่เสมอ, แล้วก็
 สติปัญญาทำไปตามที่ควรทำเรื่อย ไม่หิวกระหาย ไม่เร่าร้อน
 ด้วยโรค โลภะ; แล้วมีความสุขอยู่ในงานที่ทำ ไม่ใช่มี
 ความสุขจากเงินที่ได้มาจากการทำงาน เพราะว่าเงินนั้นมัน
 จะเป็นของเล็กน้อยไปในเมื่อถ้ามีจิตใจสูงแล้วมันได้ความสุข
 จากงานนั้นยิ่งกว่า; เหมือนกับที่บางคนทำงานจนลืมลูกเมีย
 กันกว่าศึกษาจนลืมลูกเมียเหล่านี้ เพราะมันมีความสุขอยู่
 ในงานนั่นเอง. ธรรมะเท่านั้นไปสู่อุคมคติอย่างนี้ หรือจะ
 เรียกเป็นอย่างอื่นคือไม่ใช่อุคมคติก็ได้ จะถูกกว่าด้วยซ้ำไป
 คือเรียกเสียว่า เพื่อผลอย่างนี้ ก็แล้วกันซึ่งจะคุ้มครองโลกคือ

ไม่แสวงหาความสุขทางวัตถุ, เป็นคนอึดคนพออยู่ด้วยกัน
 ทุกคน ไม่เบียดเบียนกัน; แล้วมีความสุขในการทำงาน ไม่
 ใฝ่มีความสุขจากวัตถุ คือผลที่ได้มาทำงาน : และมีจิตใจ
 ชนิตที่ว่าทุกคนเป็นคนคนเดียวกัน ชีวิตทุกชีวิตเป็นชีวิต
 เดียวกัน. นี่แหละธรรมะมีลักษณะที่คุ้มครองโลกอย่างนี้
 ในรูปที่เรียกว่า God หรืออะไรก็สุดแท้ ซึ่งจะมีให้ทุกอย่าง
 ตามความหมายของคำว่า God ที่ถูกต้อง และ ผลก็คือมนุษย์
 เรารอด. ในทางภาษาธรรมะก็เรียกว่าวิมุตติ คือ หลุดพ้นจาก
 ความทุกข์; จะเรียกมันว่า Liberation หรือ Emancipation
 หรือ Salvation ก็แล้วแต่จะเรียก. นี่เป็นวัตถุประสงค์มุ่งหมายของ
 ศาสนาทุกศาสนาด้วยกันทั้งนั้น เป็นผลเนื่องมาจากสิ่งที่เรา
 เรียกว่า ธรรมะ หรือ God ที่อยู่ในรูปของธรรมะ อย่างที่กล่าว
 แล้ว.

เวลาที่เหลืออยู่เล็กน้อยนี้ อาตมาจะกล่าวเลยไปถึงว่า
 ทำไมคนเราสมัยนี้จึงเฉยเมยต่อธรรมะซึ่งเป็นผู้คุ้มครองโลก.
 คำตอบในชั้นนี้ มันก็ตอบอยู่ในคำที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า

เพราะตกเป็นทาสแห่งบีศาจของความสุทางเนื้อหนัง. สิ่งที่เราเรียกว่า บีศาจ หรือซาตาน หรือพญามารนี้ ท่านอย่าได้เข้าใจผิด ไปว่ามันน่าเกลียดน่ากลัว; คนโง่ ๆ เท่านั้นที่เขียนรูปพญามารเป็นยักษ์คู้ร้าย เขียนซาตานเป็นสัตว์คู้ร้าย มีเขา มีเขี้ยว เขียนไปอย่างโง่ ๆ; ที่ถูกแล้วสิ่งที่เรียกว่าบีศาจหรือซาตาน หรือพญามารนั้น จะสวยที่สุดจะฉลาดที่สุด และมีเหยื่อที่ยั่ววนที่สุด ทำไมจึงเขียนรูปพญามารหรือซาตานอย่างนั้น; ต้องเป็นคนที่สวยงามที่สุด คนจึงจะนิยม, ต้องฉลาดที่สุด จึงจะล่อลวงคนไปได้, ก็ฉลาดอย่าง Cunning ที่สุด จึงจะล่อลวงคนไปได้; และต้องมีเหยื่อที่สวยงามหอมหวานที่สุดจึงจะล่อคนไปได้; ฉะนั้น การเขียนรูปพญามารเป็น อย่างคิ้วปิดหรืออะไรทำนองนี้ถูกที่สุด; นั่นแหละคือซาตานแท้, ดังนั้นเราตกเป็นทาสของภูตผีบีศาจแห่งความสุทางเนื้อหนังคือวัตถุนิยมนั่นเอง. ครั้นเป็นทาสของวัตถุแล้ว ก็หันหลังให้ศาสนาของตน ๆ ด้วยกันทุกศาสนา; มีศาสนา อย่างหน้าไหว้หลังหลอก.

ที่ว่าหันหลังให้กับศาสนาของตนนี้ ก็คือแต่พอ
 เป็นพิธี ทำพอเป็นพิธี ว่านับถือพระเจ้า นับถือศาสนา
 อย่างในกองทัพที่กำลังรบกันอยู่ในสนามรบก็มีการทำพิธีทาง
 ศาสนา. แต่ตู่เถิดจะเห็นว่าเป็นเรื่องหน้าไหว้หลังหลอก
 ทั้งนั้น มันทำไปพอเป็นพิธีด้วยความกลัว. ความกลัวนั้น
 เป็นความโง่ชนิดหนึ่งบังคับให้ทำ มันไม่ได้เข้าถึงธรรมะ
 แท้จริง ไม่เข้าถึงศาสนาแท้จริง ไม่เข้าถึง God แท้จริง. แม้
 กระทำอยู่อย่างนี้ ประพฤติปฏิบัติอยู่อย่างนี้ ก็ยังเรียกว่า
 หันหลังให้ศาสนาอยู่นั่นเอง เพราะความขลาดความกลัว
 จึงไหว้พระสวคมนตรี เพราะหวังว่าจะถูกล้อตเตอร์จึงไปไหว้
 พระสวคมนตรี หรือทำบุญทำกุศล; อย่างนี้เรียกว่า แม้
 ทำอยู่อย่างนั้นก็เป็นการหันหลังให้ศาสนาทั้งนั้น; อะไร ๆ
 ไม่เข้าใจไม่รู้ด้วย ต้องการแค่ไว้ตู่อย่างเดียว แต่ก็ไปเกี่ยว
 ข้องกับศาสนาหรือเครื่องหมายของศาสนา ไปทำพิธีทาง
 ศาสนา บูชาอันวอนตามทางของศาสนา, นี้แหละเราเรียกว่า
 เพราะเป็นทาสของภูตผีปีศาจทางวัตถุเนื้อหนัง จึงไปไหว้

พระ. ขอให้ฟังว่าฉันมีความจริงอย่างไร; ไม่ได้ไหว้พระ
 สวทมนต์ด้วยอำนาจของธรรมะ หรือเข้าถึงธรรมะ แต่
 เพราะเป็นทาสของกฏผีปีศาจแห่งความสุขทางเนื้อหนังมันใช้
 ให้ไปไหว้พระสวทมนต์เพื่อจะได้ผลเป็นคนมีโชคดี ร่ำรวย
 ด้วยกามารมณ์ หรือเรื่องหาความสุขทางวัตถุ. นี่ก็เพราะ
 ว่าวัตถุนั้นเองได้ครอบงำคนเราในโลกส่วนมากสมัยนี้ ก็เลย
 ซักไซ่พันตัวเองยุ่งไปหมด หาทางออกไม่ถูกจึงได้เป็นโรค
 เส้นประสาท เป็นโรคจิต เป็นโรคอะไรทางวิญญาณเพิ่ม
 สถิติขึ้น. สรุปความสั้น ๆ ว่า *ตกเป็นทาสของวัตถุหรือวัตถุ*
นิยมจึงได้เฉยเมยต่อธรรมะ.

ทีนี้ มันควรจะมีปัญหาข้อสุดท้ายอีกว่า เราจะแก้
 วิกฤตคาลข้อ^๕หรือปัญหาข้อ^๕กันอย่างไร ก็ต้องตอบ
 อย่างกำปั้นทุบดินว่า *หันหน้าให้ธรรมะด้วยความสุจริต* และหัน
 หลังให้วัตถุนิยมด้วยใจจริง อีกเหมือนกัน คือทำด้วยสติปัญญา
 จริง ๆ ในการหันหลังให้วัตถุนิยม หันหน้าเข้าหาธรรมะ
 คือหันหน้าเข้ามามีศาสนาของตน ๆ หันหน้าเข้าหาพระเป็น

เจ้าหรือ God ที่ถูกต้องของตน ๆ มันก็จะแก้ปัญหานั้นได้.

อาตมาถ้ายืนยันว่าทุกศาสนาสามารถจะช่วยแก้ปัญหานั้นได้ ขอแต่ให้กระทำไปอย่างถูกต้องไม่มมงายอย่างเดียวเท่านั้น คือให้เป็นธรรมชาติจริง เข้าถึงความหมายของธรรมชาติจริง : เป็น God คือธรรมชาติ, ธรรมชาติคือ God, หรือ God is truth, Truth is God นั้นแหละ ; ให้มันเป็นจริงอย่างนี้ แล้วมันก็จะแก้ปัญหานั้นได้.

ทีนี้ถ้าจะให้ระบุดึงการกระทำลงไปอีกสักเล็กน้อย ก็ขอระบุว่า จะต้องศึกษาจริงๆ ; จะต้องปฏิบัติจริงๆ ; จะต้องให้ได้ผลจริงๆ ; แล้วก็เผยแพร่ว่าประกาศช่วยเหลือกันและกันจริงๆ. นี่มัน ๔ จริงคือ ศึกษาจริง ปฏิบัติจริง ได้ผลจริง แล้วก็ เผยแพร่จริง. เคี่ยวนั้นแม้แต่การศึกษาเราก็ยังหลอกตัวเอง ; ศึกษาพอเป็นพิธี. บางทีหลอกถึงกับว่าศึกษาศาสนาเพื่อประโยชน์ทางโลก อย่างนี้ก็มิ. อย่างนี้ไม่ใช่ศึกษาจริง เป็นเรื่องศึกษาหลอก. บางคนตั้งใจจริงออกแต่ว่ามันยังไม่จริงอยู่โดยไม่รู้สึกรู้สีก้าว. กำหนดดูว่าวันหนึ่ง

๒๔ ชั่วโมงนี้ สนใจศึกษาระรณะกีนาก็ แล้วสนใจเรื่องอื่นก็ชั่วโมงกับกีนาก็. เกิดมาอายุ ๒๐ ปี ๓๐ ปี ๕๐ ปี ๖๐ ปีแล้ว ไปทำสติติคุณ สนใจธรรมะกัวันและสนใจอื่น ๆ ก็ปี กับกัวัน ก็จรรู้ว่าจริงหรือไม่จริง; การศึกษาของเราจริงหรือไม่จริง. วันหนึ่ง ๆ ลองทำสติติคุณ จะพบว่าเรายังมีการศึกษาไม่จริง เรายังไม่รู้สึกรเป็นสุขในการศึกษาธรรมะเลย. เมื่อการศึกษาไม่จริงแล้ว มันไม่ต้องพูดถึงการปฏิบัติคอก การปฏิบัติมันก็พลอยไม่จริงไปค้วย เพราะไม่รู้ว่าจะปฏิบัติอย่างไร มันก็ละเมอเพ้อผ่นไปศึกษาสิ่งที่ไม่จำเป็น ไม่ใช่บุญหารีบค้วน เสียเวลาไปเปล่า ๆ แล้วก็ปฏิบัติไปอย่างงม ๆ าย ๆ ไม่ตรงจุดหมายในการที่จะคัับทุกข์ได้. พวกที่สนใจจะเป็นนักปราชญ์ในทางธรรมะนั้นแหละระวังให้คั้เถอะ มันจะออกไปนอกทิศนอกทางของธรรมะ ไปทางไหนก็ไม่ทราบ แต่ว่ในที่สุดจะย้อนไปเป็นทาสของวัตถุนิยม; เพราะความเป็นปราชญ์นั้น มันต้องการชื่อเสียง; ชื่อเสียงนี้ต้องการใช้เป็นเครื่องมือหาวัตถุ; ผลสุดท้ายมัน

ก็ศึกษาเพื่อความเป็นปราชญ์ ศึกษารรรมะนี้แหละ เสร็จแล้ว
ไปเป็นทาสของวัตถุนิยม อย่างนี้เรียกว่าศึกษาไม่จริง ปฏิบัติ
ไม่จริง. มันต้องปฏิบัติเพื่อเข้าถึงธรรมะโดยแท้จริง จาก
การศึกษาที่ถูกต้อง มันจึงจะได้ผลจริง.

ที่นี้ เรื่องการเผยแผ่ความจริงนั้น หมายความว่าถ้าเราได้
เข้าถึงธรรมะจริงแล้วมันง่าย เราอาจจะเผยแผ่ได้ง่าย. แต่
ถ้าเราไม่ได้เข้าถึงธรรมะจริงแล้ว แหมมันจะยากยิ่งเหมือน
กันในการที่จะบอกจะสอนผู้อื่นนั้น; เพราะเหตุใด? เพราะ
เหตุว่า การบอกการสอนผู้อื่นหรือการเผยแผ่นั้น มันสำคัญ
อยู่ที่ทำตัวอย่างไรให้ดู หรือมีความสุขให้ดู; ไม่ได้สอน
ด้วยปาก. การพูด การสอน การเขียนให้อ่านนี้ แทบจะไม่
มีความหมาย; แต่การประพฤติให้ดู ทำตัวอย่างให้ดู มี
ความหมายมาก คือมันดึงดูดใจให้เขาเชื่อ ให้เขาไว้ใจแล้ว
แล้วทำตาม; การพูดพรวดไปด้วยปากนี้ มันไม่สร้างความไว้
วางใจ; มันยังฉงนสนเท่ห์มันยังกลัวอยู่ว่าคนที่พูดนั้นยังทำ
ได้หรือเปล่า เพราะฉะนั้นการเผยแผ่ที่แท้จริงของพระอริยเจ้า

นั่นคือ ท่านเป็นคนให้ดู ท่านมีชีวิตอยู่ตามแบบของท่านให้ดู
 เท่านั้น ท่านไม่ต้องพูดด้วยปาก; แล้วที่ดีไปกว่านั้นคือ
 ท่านมีความสุขให้ดู มีความสะอาด สว่าง สงบ เยือกเย็นให้ดู
 เป็นสุขอย่างแท้จริงให้ดู การเคลื่อนไหวของพระอริยเจ้า
 ทุกๆ อย่าง มันจึงเป็นไปอย่างถูกต้อง ตรงตามหลักที่เรา
 เรียกว่า Summum Bonum หรือ Highest good ของมนุษย์;
 คือมีความสุขแท้จริง หรือ Blissfulness, มีความเต็มแห่ง
 มนุษย์ (Perfection), มี Duty for Duty's Sake คือท่านไม่
 ได้ทำเพื่อเงิน ไม่ได้ทำเพื่อชื่อเสียง, แต่ท่านทำเพื่อหน้าที่;
 แล้วท่านมี Goodwill คือ Universal Loving Kindness
 จริงๆ. นั่นแหละคือการเผยแผ่ของท่าน; ฉะนั้น การที่เรา
 จะตั้งกลุ่ม หรือตั้งสมาคม พันด้วยเสียงด้วยปากนี้ มันยัง
 ไกลจากการเผยแผ่ที่แท้จริง. ขอให้เราทุกคนเผยแผ่ด้วย
 การแสดงอะไรให้ดู อยู่ที่เนื้อที่ตัว คือที่กายที่วาจา ที่เนื้อ
 ที่ตัว; แล้วก็มีสุขให้ดู อยู่ที่เนื้อที่ตัว ที่กายที่วาจาที่
 ใจของเรา; และไม่ต้องออกปากชักชวนสักคำเดียว คนอื่น

ไว้ใจและพยายามทำตามเอง โดยไม่ต้องพูดกันสักคำ. นี่แหละเราจะแก้ปัญหาได้ด้วยลักษณะอย่างนี้ คือศึกษาจริง ปฏิบัติจริง ใฝ่ผลจริง เผยแผ่กันจริงๆ ให้ถูกต้องตามวิธี; ก็จะแก้ปัญหาข้อนี้ได้ โดยทำให้กันเราหันหลังให้วัฏฏนิยม แล้วก็หันหน้ามาสู่ศาสนาของทนๆ แล้วธรรมะก็เป็น The World Saviour ได้ ด้วยเหตุนี้.

สรุปความว่า ธรรมะที่แท้จริงนั้น คือการกระทำที่ถูกต้องตรงต่อวิวัฒนาการของมนุษย์ทุกชั้นทุกคน และอยู่ในฐานะที่จะช่วยโลกได้จริง. ถ้าจะเรียกว่า God ก็ควรจะเรียกที่ธรรมะในลักษณะอย่างนี้. และเราก็จะต้องรับรู้ว่าเป็นธรรมะเป็นสิ่งที่ช่วยโลกแล้ว เราต้องช่วยกันทำโลกให้มีธรรมะ; ทำโลกให้มีธรรมะ ธรรมะจึงจะช่วยโลก; เฉพาะฉะนั้นเราต้องหันหน้าเข้าหาธรรมะ และหันหลังให้ศัตรูของธรรมะ คือหันหลังให้วัฏฏนิยม. เรื่องมันก็มีอยู่เพียงเท่านั้น.

ขอยุคิการบรรยายเพราะสมควรแก่เวลาเพียงเท่านั้น.

หนังสือชุดหมอนล้อธรรมจักร

พระคุณของแม่

ท่านผู้ฟังทั้งหลาย,

การบรรยายธรรมในวันนี้ จะพูดถึงถึง เรื่องของแม่, เรื่องพระคุณของแม่, เรื่องแม่ของเรา, เรื่องบทบาทของ คุณแม่ ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อให้รู้เรื่องพระคุณของแม่ โดยแท้จริง.

พระคุณของแม่ กล่าวกันโดยใจความแล้ว ก็คือเรื่อง การก้าวไปของคุณแม่ คุณแม่มีการก้าวไป, โดยประสงค์แล้ว คุณแม่มีการก้าวไป การก้าวไปของคุณแม่นี้ มันมีเรื่องของ

องค์ประกอบของคุณแม่ แล้วคุณแม่ก้าวไปอย่างไร? แล้ว
จะได้ถึงสิ่งใด?

พระคุณของแม่มี ๓ ก้าว

จะกล่าวโดยหัวข้อธรรมะที่ค่อนข้างละเอียด คือพิสดาร
สักหน่อย อาจจะไม่ฟังไม่ถูก แต่ถ้าพยายามกันจริงๆ จะต้องฟัง
ถูก. พระคุณของแม่ แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน หรือ ๓ อย่าง หรือ
๓ ก้าว, พระคุณของแม่มี ๓ ก้าวอย่าง คือ ๑. โดยทาง ปริยัติ
๒. โดยทาง ปฏิบัติ ๓. โดยทาง ปฏิเวธ.

ก้าวที่ ๑ โดยทางปริยัตินั้นจะแสดงด้วยเรื่อง *นวังคสัตต-*
ตฺตาศสนี ๕ ประการ, การปฏิบัติของคุณแม่นั้นจะแสดงด้วย
เรื่อง *พระคุณของพระพุทธเจ้า ๕ ประการ* อีกเช่นเดียวกัน,
ปฏิเวธการรู้แจ้งแทงตลอดของคุณแม่นั้น ก็จะแสดงด้วยบท
ธรรมะ ๔ ประการเช่นเดียวกัน คือ *โลกุตตรธรรม ๔*.

ก้าวที่ ๑ นวังคสัตตตฺตาศสนี

ในขั้นนี้ขอให้รู้เรื่องคำว่า นวังคสัตตตฺตาศสนี ๔ กันเสียที่
ก่อน ว่าเป็นเรื่องของปริยัติล้วนๆ ปริยัติอย่างยิ่ง ปริยัติอย่าง

สมบูรณ์ เรียกว่า นวังกสตัฏศาสน์ คือองค์แห่งคำสอน
 ของพระศาสดา ๙ ประการ. ปริยัติโดยส่วนใหญ่เต็มที่ที่สุด
 แล้ว ก็มีอยู่ ๙ ประการ เรียกโดยหัวข้อย่า สุตตะ เคยยะ
 เวยยากรณ์ คาทา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัมภุตธรรมะ
 เวทัลลະ.

นวังกสตัฏศาสน์ ๙ ประการ อย่างแรกเรียกว่า สุตตะ
 คือ ปริยัติซึ่งเป็นเรื่องคำสอน คำสอนที่เป็นตัวสูตร เป็นสูตรๆ
 ไป นี้เรียกว่า สุตตะ.

ถ้าคำสอนนั้นประกอบอยู่ด้วยคำเป็นคาถาบ้าง เจืออยู่
 ด้วยคาถาบ้าง ก็เรียกว่า เคยยะ คือเจือด้วยคาถา.

ปริยัติที่เป็น เวยยากรณ์ ล้วนๆ เป็นคำร้อยแก้ว
 ล้วนๆ เรียกว่า เวยยากรณ์ เป็นเรื่องคำสอนที่เป็นความ
 ร้อยแก้ว.

แล้วถ้าแต่งเป็นบทประพันธ์ เรียกว่า คาทา คาทาคือ
 ร้อยกรองกันเป็นบทประพันธ์.

ถ้าเป็นคำที่พระพุทธองค์ทรงอุทาน คือทันออกมา สมตามจังหวะแห่งเรื่องราว ล้นออกมา ทันออกมาเป็นคำอุทาน ก็เรียกว่า อุทาน.

ถ้าเป็นเรื่องสำคัญที่สุด ชื่อว่า อิติวุตตกะ ก็กล่าวว่าเป็นหลักสำคัญ กล่าวไว้อย่างเป็นทางการโดยยืนยันว่า พระพุทธองค์ได้ประกอบไว้ด้วยข้อความอย่างหนึ่งจริงๆ นี่เรียกว่า เป็นหลักสำคัญ, เรียกว่า อิติวุตตกะ นั้นแปลว่า พระพุทธเจ้า ได้กล่าวไว้แบบนี้.

ถ้าเป็นเรื่องหนหลัง เรื่องเป็นตัวอย่าง เรื่องบทรกรรม เป็นตัวอย่าง หรือตัวอย่างของคนที่เหมาะสมแล้ว เรียกว่า ชาดก ปริยัติส่วนนี้เรียกว่า ชาดก.

แต่ถ้าเป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นเป็นน่าน่าอัศจรรย์ เป็นเรื่องปาฏิหาริย์ มีเหตุผลมีปาฏิหาริย์ และเป็นอัศจรรย์ด้วย ก็เรียกว่า อภิปุทธธรรมะ เรื่องน่าน่าอัศจรรย์.

แต่ถ้าเป็นเรื่องที่พระองค์ทรงถามเองตอบเอง ถามเองตอบเองเป็นเรื่องๆ ไป ก็เรียกว่า เวทลลระ เป็นการสนทนาอย่างการตอบเอง ถามเอง.

นี่ นวังกส์ตฤศาสน์ ประกอบอยู่ด้วยองค์ ๔ ประการ
 อย่างนี้ : สุตตะ เรื่องท้าวพระสุตร, เกยยะ ถ้อยคำเจือด้วยกาถา,
 เวชยากรรม คำร้อยแก้วล้วนๆ, กาถา เป็นบทร้อยกรองล้วนๆ,
 อุทาน เป็นเรื่องทีล้นออกมาด้วยความรู้สึกรุนแรง, อิติวุตตกะ
 กล่าวยืนยันว่าเป็นอย่างนี้, ชาตก ก็เรื่องแต่หนหลัง ก็เป็น
 เรื่องๆ ไป สำหรับเป็นทิวฐานุคติ, อัมภุทธธรรมะ เรื่องนำ
 อัจฉรย์, เวทัลละ เรื่องทรงตามเองตอบเอง ตามที่เห็นว่า
 สมควรจะถามอย่างไร จะตอบอย่างไร ในเวลาเช่นนั้น.

คำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า ประกอบอยู่ด้วย
 องค์ ๔ เรียกว่า นวังกส์ตฤศาสน์, คำสอนของพระศาสดา
 ประกอบอยู่ด้วยองค์ ๔ นี้เป็นหมวดหนึ่ง เรียกว่าหมวดปริยัติ;
*ถ้าศึกษาให้ครบทั้ง ๕ องค์แล้ว จะประเสริฐที่สุด สำหรับ
 ผู้ที่จะมีความรู้เรื่องพระศาสนา.*

ท่าน, คุณแม่ประกอบอยู่ด้วยคุณอย่างยิ่ง โดยปริยัติ
 อย่างยิ่ง ต้องปริยัติถึงอย่างนี้ จึงจะเรียกว่าคุณแม่อย่างยิ่ง คุณ
 แม่โดยสมบูรณ์ ก็มีความรู้ความเข้าใจ แล้วก็มีการ
 ปฏิบัติ แล้วก็มีการเห็นแจ้งแทงตลอด. นีบทบาททั้งสาม

ของคุณแม่เป็นอย่างนี้ มีความรู้ เข้าใจ แล้วก็มีกรปฏิบัติ แล้วก็เห็นแจ้งแทงตลอด.

พระองค์โดยปริยัติมีอยู่ ๔ ประการอย่างนี้ เรียกว่า ความรู้หรือปริยัตินี้เป็นสมบัติของคุณแม่ ที่คุณแม่ได้พยายาม เพื่อจะให้รู้เป็นอย่างยิ่ง สมแก่ความพากเพียรความพยายามของคุณแม่นั้นๆ.

กัณฑ์ ๒ นวหรรณ

ที่นี้ที่มาถึงกัณฑ์ ๒ ของคุณแม่ ก็คือการปฏิบัติ กัณฑ์ ๑ เรียกว่าปริยัติ กัณฑ์ ๒ เรียกว่าปฏิบัติ กัณฑ์ ๓ เรียกว่า ปฏิเวธ.

เดี๋ยวนี้เราจะมาพูดกันถึงกัณฑ์ ๒ คือปฏิบัติ; ปฏิบัติก็คือเอา นวหรรณ คุณของพระอรหันต์ ๔ อย่าง ๔ ประการนั้น เอา ๔ ประการนี้มาเป็นหลัก โดยทางปฏิบัติ. เอาคำที่เรียกกันว่า เป็นพระพุทธรุณ ๔ มาเป็นตัวหลักปฏิบัติว่า *อรหัง สัมมาสัมพุทธโธ วิชชาจรณสัมปันโน สุกโต โลกวิทู อนุตตโร ปุริสทัมมสารถิ สัตถา เทวมนุสสานัง พุทโธ ภควา* เป็น

๔ อย่าง ๔ ประการด้วยกัน เรียกว่าพระพุทฺธคุณ บางทีก็เรียกว่า นวทรคุณ ประกอบด้วยคำสำคัญที่เป็นคำกิริยาของศัพท์ :

อรหะ นี่เป็นการ หักสังสารวัฏฏ์ หักสังสารจักรนี่เป็นไป, และคำว่า อารหะ แปลว่า เว้นไกล เว้นไกลจากความชั่ว ความทุกข์ หรือความบาปทั้งหลาย, อารหะ แปลว่า ผู้ควร ควร ๆ ควรแก่การบรรลุนิพพาน ควรแก่การเคารพบูชา, แล้วอรหะอีกคำหนึ่ง แปลว่า ไม่มีความลับ ไม่มีเรื่องลับ ไม่มีความลับ คือไม่มีความชั่วที่ต้องปกปิด มีแต่การเปิดเผย. พระคุณข้อที่ ๑ เรียกว่า อรหะ มีใจความอย่างนี้ แปลว่า หักเสียซึ่งสังสารวัฏฏ์ก็ได้, ควรแก่การกราบไหว้บูชาก็ได้, เว้นไกลจากสิ่งที่ควรจะเว้น, แล้วก็ไม่มีความลับ.

พระคุณข้อที่ ๒ ของหมวกนี้ก็คือว่า สัมมาสัมพุทธะตรัสรู้ชอบได้ด้วยพระองค์เอง. ขอให้แม่ทุกคนมีการตรัสรู้ หรือมีการรู้ มีความรู้โดยสมควรแก่การกับทุกข์ได้ของตนเอง.

วิชาจรณสัมปันนะ มีทั้งความรู้และมีทั้งการปฏิบัติ พุคฺคอย่างเป็นศัพท์เป็นแสงก็ว่า มีทั้งทฤษฎีและมีทั้ง

ปฏิบัติ อย่างภาษาฝรั่งพูดกันหน่อยก็ว่า มีทั้ง technic และ technique นี้เรียกว่า วิชาจรณสัมปันนะ.

ต่อมาเรียกว่า สุคตะ แปลว่า ไปดี, ไปดี ไปตรง
ประพฤติกิ ประพฤติชอบ แล้วก็ไปได้ตรง.

ต่อมาเรียกว่า โลกวิทู เป็นผู้รู้โลก เป็นผู้รู้เท่า
ทันโลก.

ต่อมาเรียกว่า อนุตตาระ ปุริสทัมมสารถิ ยอด
เยี่ยมในการฝึกคน แม้จะฝึกลูกฝึกหลานฝึกทุกคน กระทั่ง
ว่าให้เป็นสาวกที่ดี เป็นผู้กับทุกข์ได้ด้วยการฝึกนั้น.

ต่อมาเรียกว่า สัตถา เทวมนุสสานัง เป็นครู
สั่งสอนได้ทั้งเทวดาและมนุษย์; พุทให้ตรงก็ว่า ทั้งคน
ชั้นต่ำและคนชั้นสูง มนุษย์ยังเป็นคนชั้นต่ำ เทวตาเป็นคน
ชั้นสูง ท่านฝึกได้ทั้งคนชั้นต่ำและคนชั้นสูง เพราะเป็นพระ
ศาสดาทั้งเทวตาและมนุษย์.

ข้อต่อมาก็เป็น พุทระ ก็เป็นผู้ ู้สูงที่ควรรู้,
แล้วก็ตื่น จากความหลับคือกิเลส, แล้วก็เบิกบาน เบิกบาน
ก็เป็นผู้สุข.

บทสุกท่ายว่า ภควา เป็นผู้แจก แจกคือทำให้คนอื่นรู้ แจกธรรมะ แจกความรู้; พุทเป็นธรรมคาหน้อยก็ว่า แจกของสองตะเกียง พัสตุสิ่งของก็แจก สองตะเกียงคือแสงสว่างหรือความรู้ก็แจก.

นี่เรียกว่าพุทธคุณ ๔ อย่าง อรหัง เป็นผู้หัก เป็นผู้ควร เป็นผู้ไม่เร้นลับ, สัมมาสัมพุทธโธ ตรัสรู้ได้ด้วยตนเอง, วิชาจรณสัมปันโน เป็นผู้สมบุรณ์ทั้งทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ, สุกโต ไปดี ไปตรง ไปตรงจุด ไปตรงจุดที่ดับทุกข์ได้, แล้วโลกวิทู รู้แจ้งโลก รู้เท่าทันโลก ไม่มีอะไรที่ไม่รู้ในบรรดาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับโลก สิ่งทีเรียกว่าโลกก็คือทุกข์ รู้โลกก็คือรู้ทุกข์, อนุตตโร ปุริสทัมมสารถิ เป็นผู้ฝึกคนอย่างยอดเยี่ยม, สัตถา เทวมนุสสถานัง เป็นครูได้ทั้งคนชั้นต่ำและคนชั้นสูง, พุทโธ เป็นผู้รู้ เป็นผู้ตื่น เป็นผู้เบิกบาน, ภควา เป็นผู้แจก ๆ ๆ.

ซ้ำอีกทีหนึ่ง ขออย่าซ้ำอีกทีหนึ่ง เพราะว่าถ้าคนไหนจำไม่ได้ มันก็โง่เต็มที่ ทีจำพระพุทธุคุณ ๔ ไม่ได้ : อรหัง สัมมาสัมพุทธโธ วิชาจรณสัมปันโน สุกโต โลกวิทู อนุตตโร ปุริสทัมมสารถิ สัตถา เทวมนุสสถานัง พุทโธ ภควา.

แม่ของเราประกอบอยู่ด้วยการปฏิบัติถูกต้องตามพระ
พุทธคุณทั้ง ๔ ประการ, แม่ของเราประพฤติกุศล ประพฤติ
ปฏิบัติที่อยู่ด้วยคุณ ๔ ประการอย่างนี้ นี้เรียกว่า พุทธคุณ ๔
ประการ.

ถ้อยคำที่ ๓ โลกุตตรธรรม ๔

ที่นี้ก็มาถึงผลที่ได้บรรลุนั้น เรียกว่า โลกุตตรธรรม ๔
โลกุตตรธรรม ๔ อย่าง เป็นผลแห่งการบรรลุนั้น คือ มรรค ๔
ผล ๔ นิพพาน ๑ ก็รวมกันเป็น ๔; แม่ของเราประกอบ
อยู่ด้วยโลกุตตรธรรม ๔, ขวนขวายเพื่อบรรลุนั้น โลกุตตรธรรม ๔,
แล้วก็บรรลุนั้น โลกุตตรธรรม ๔ ตามสัจจะส่วนของท่าน นี้เรียกว่า
มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑.

ท่านทำให้มีความรู้ในเรื่องมรรค แล้วปฏิบัติให้ดับ
ทุกข์เป็นผลลงมา แล้วก็ปรากฏอยู่เป็นพระนิพพาน. ปริยัติ
ปฏิบัติ ปฏิเวธ ปริยัติก็เป็นเรื่องของปฏิบัติ ปฏิบัติก็เป็นเรื่อง
การปฏิบัติ และปฏิเวธก็เป็นตัวผลของการปฏิบัติ; มันมีทั้ง
ปริยัติคือความรู้ มีทั้งปฏิบัติคือการปฏิบัติ มีทั้งปฏิเวธคือความ
ที่เป็นผลของการปฏิบัติ.

พุดถึงมรรค ๔ ก็จะรวมเรียกว่า วิราคะ ก็ทำให้
กิเลสลดถอยลงไป, พุดถึงผล ๔ ก็คือผลที่เป็น นิโรธะ กับ
ทุกข์ได้, ปฏิเวธะ เป็นเรื่องของการรู้แจ้งแทงตลอด กับสัน
แห่งความทุกข์ เรียกว่าที่สิ้นสุดแห่งความทุกข์.

ถ้าเรายกเอาธรรมะหมวดวิราคะทั้งหลายมาเป็นเรื่อง
ปริยัติ ก็เป็นเรื่องของความรู้ ทำให้เกิดความเบื่อหน่ายคลาย
กำหนด มีผลเป็นการปฏิบัติ แล้วก็มีผลเป็นพระนิพพาน คือ
ปฏิเวธ. นับทางมรรคก็ ๔ ทางผลก็ ๔ ทางนิพพานก็ ๑
รวมกันเป็น ๙ อย่าง เป็นพระคุณของแม่ เป็นพระคุณของแม่
พระคุณของแม่ก็มี ๙ อย่าง; นี่มันเป็นสิ่งที่มีอยู่ในจิตใจ
ของแม่.

จงสังเกตดูให้ดี ๆ ว่า อาตมาได้เรียงหมวดธรรม
เหล่านี้อย่างลึกซึ้ง หรือว่าอย่างละเอียดลออที่สุด.

๙ อย่างที่แรกเรียกว่า นวังกษัตริย์ศาสตร์ คือเป็นสุตตะ
เคยยะ เวชยาภรณ์ คาทา อุทาน อิติวุตตะกะ ชาคก อัมภุต-
ธรรมะ เวทลละ เป็น ๙ ประการ; นี่จำไว้ให้ดี ๆ ว่า
ท้าวสุทร, ท้าวสุทรที่เจอกันด้วยคทา, ท้าวเวชยาภรณ์คือร้อยแก้ว.

ทิวคาคา, ทิวอุทานคือสิ่งที่เปล่งออกมา, อิติวุตตกะหลักที่กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า พระพุทธเจ้าท่านกล่าวไว้แบบนี้, ชาตกคือเรื่องหนหลัง เรื่องอุทาหรณ์ นิตกัณอุทาหรณ์ต่างๆ, อัมภุค-ธรรมะ คือเรื่องน่าอัศจรรย์ต่างๆ, เวทัสสะ ทอบเอง ตามเอง เรียกว่า นวังกัสตักุศาสน์ สมบูรณ์อยู่ในพระคุณของแม่ จำไว้ล่ะว่า ๙ แล้วยะ ๙ ๙ ๙ เป็น นวังกัสตักุศาสน์.

นี่ ๙ ๙ ๙ ที่ปรากฏอยู่โดยพระคุณ เป็นหลักปฏิบัติให้เห็นชัดอยู่ เรียกว่าปฏิบัติ ๙ อย่าง ก็คือพระพุทธคุณ ๙ นั้นแหละ : อรหัง สัมมาสัมพุทธโร วิชชาจรณสัมปันโน สุกโต โลกวิทู อนุตตโร ปุริสทัมมสารถิ สัตตาเทวมนุสสานัง พุทฺโธ ภควา ก็ ๙ อีกเหมือนกัน.

จะพูดให้หนักกันสักหน่อยว่า มันขลังดี มันขลังดี เพราะมัน ๙ ทั้งนั้น แล้วมันยังมีโลกุตตรธรรม ๙ เข้ามาอีก มรรก ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ เป็น ๙ มันก็กลายเป็น สาม ๙ ขึ้นมา อะไรๆ ก็กลายเป็น ๙ ๙ ๙.

พระคุณของแม่เป็นสถาบัน

นี่เป็น สถาบันแท้จริง, เป็นสถาบันแท้จริง แล้ว
ก็ของคุณแม่ ของคุณแม่ คุณแม่มีสถาบันอันแท้จริง. แต่คุณ

ลูกมันโง่ คุณลูกมันโง่ร้ายกาจ มันไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่าสถาบัน
ไปเอาพระเจดีย์บ้าง โบสถ์วิหาร บ้าง ไปเอากระดุกบ้าง
เป็นสถาบัน เอา ก้อนอิฐ ก้อนหิน ก้อนปูน เป็นสถาบัน.

ขอให้รู้จักสิ่งที่เรียกว่าสถาบัน สถาบัน แปลว่าตั้งอยู่
ในจิตใจ ถ้าเรียกว่าเป็นสถาบัน มันต้องมาตั้งอยู่ในจิตใจ ไม่ใช่
มาอยู่ตามกลางดิน มาอยู่ในเจดีย์ โบสถ์วิหาร สิ่งก่อสร้างถาวร
วัตถุ รู้จักคำว่าสถาบัน สถาบัน เสียให้ถูกต้อง. คำว่าสถาบัน
แปลว่าตั้งอยู่ ถ้าตั้งอยู่ มันตั้งอยู่ในจิตใจของคุณแม่ หรือของ
มนุษย์ทุกคน ของพ่อแม่หรือของมนุษย์ทุกคน, นี่ตั้งอยู่เป็น
สถาบัน คือตั้งอยู่ในจิตใจ โดยความรู้รักในจิตใจ, มันรู้สึก
อยู่ในจิตใจ จึงเรียกว่า สถาบัน.

พระคุณ ของแม่นั้นเป็นตัวสถาบัน ไม่ใช่ตัวอิฐ
ปูน โบสถ์ วิหาร แม้แต่พระพุทธรูปอะไรนี้ ไม่เรียกว่าสถาบัน
ต้องเป็นความตั้งอยู่ในจิตใจของคุณแม่ ระลึกถึงอยู่ในจิตใจของ
คุณแม่ โดยถูกต้อง โดยสมบูรณ์ จึงจะเรียกว่าสถาบัน ; สถาบัน
คือสิ่งที่ตั้งอยู่ในจิตใจ ไม่ใช่ตั้งอยู่ตามพื้นดิน. คุณแม่มี
สถาบันสูงสุดตั้งอยู่ในจิตใจ และคุณลูกก็เหมือนกัน มันต้องมี

อะไรที่ทั้งอยู่ในจิตใจ สถาบันก็ต้องทั้งอยู่ในจิตใจ ไม่ใช่ทั้งอยู่ใน
 ทามพันกัน.

ธรรมมาตา

พระคุณของแม่เป็นบรมธรรม คือสิ่งสูงสุดของ
 ดูก แล้วก็ถ้าพยายามกันอย่างยิ่งแล้ว แม่คุณแม่อีกจะเป็นผู้บรรล
 ธรรมะได้ มีพระบาลีว่า *อตฺถิปี ปณฺทิตา โหติ ตตฺถ ตตฺถ*
วโจขณา : ถ้ามีวิจัก คือประจักษ์ โดยประจักษ์แก่จิตใจแล้ว
แม้เป็นสตรีก็เป็นบัณฑิตได้เหมือนกัน มิใช่เป็นบัณฑิตได้
แต่บุรุษ ; เกียวนี้เรายกย่องคุณของแม่ พระคุณของแม่หรือ
 ทั่วแม่ ว่าเป็นบัณฑิตได้เหมือนกัน.

กันเขามักจะพูดกันว่า เป็นพระไต่บวชไต่เรียนแล้วก็
 ลืมคุณของแม่ ไม่นึกถึงคุณของแม่, ไม่ให้ความเหมาะสมหรือ
 ถูกต้องแก่พระคุณของแม่ โดยถือว่าผู้หญิงนั้นทำอะไรไม่ค่อย
 จะได้; เกียวนี้ขอให้ชี้ให้ชัดลงไปว่า แม่แต่สตรีก็เป็นบัณฑิต
 ได้เหมือนกัน ถ้ามีธรรมะอันประจักษ์อยู่ในใจ. กิจกรรมที่
 เป็นธรรมะมาอยู่ในจิตใจคุณแม่ คุณแม่ เรียกว่า ธรรมมาตา

มารดาของธรรมะ, เป็นมารดาของธรรมะ กระทำจนเป็น
มารดาของธรรมะ.

นี่เราจงศึกษุดูเถอะว่า ถ้าเรามีวินัยกษัตริย์ศาสน์ มีปริยัติ
สมบุรณ์ : สุตตะ เกยยะ เวชยากรณ์ คาคา อุทาน อิติวุตตกะ
ชาดก อัมภุทธธรรมะ เวทลละ ครอบถ้วนสมบุรณ์เหล่านี้แล้ว
ก็เรียกว่าเป็นวรรณคดีอันสูงสุด มีเวลาบรรยายกันได้เต็มที่.
ศึกษูให้ถี่ ให้เห็นว่า ถ้าคุณแม่รุ่งเรืองอยู่ด้วยปริยัติธรรม แล้ว
โลกนี้มันจะเป็นอย่างไร? ถ้าคุณแม่รุ่งเรืองอยู่ด้วยปริยัติ
ธรรม โลกนี้มันจะเป็นอย่างไร?

ปริยัติธรรม คือ สุตตะ เกยยะ เวชยากรณ์ คาคา
อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัมภุทธธรรมะ เวทลละ อย่างที่พูดมา
แล้ว จะจำกันได้หรือไม่ ก็ต้องขอร้องให้จำให้ได้ จำกันได้
จนได้. สุตตะ คือตัวพระสูตร, เกยยะ คือสูตรที่เจืออยู่ด้วย
คาคา, แล้วก็ เป็น คาคา ๆ คาคาล้วน ๆ, แล้วเป็นเวชยากรณ์
เวชยากรณ์คือคำร้อยแก้วทั้งสิ้น, อุทาน คือการที่อุทานออกมา,
อิติวุตตกะ คือคำที่กล่าวยืนยัน เป็นหลักอยู่อย่างนั้น ๆ เท่านั้น,
ชาดก คือเรื่องเก่าหลัง ท้าย่างที่ภูฐานุกติใดๆ, อัมภุทธธรรมะ

เรื่องน่าอัศจรรย์ โดยเรื่องก็น่าอัศจรรย์ แล้วก็มิเหตุผลอยู่ในตัว มีปาฏิหาริย์อยู่ในตัว เรียกว่าอัศจรรย์ธรรมะ เป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์, แล้วก็ เวทัสสะ ท่านสามารถถกคำถามขึ้นมา แล้วตอบคำถาม ได้ด้วยตนเอง เพราะเป็นผู้เฉลียวฉลาด นี้ถกคำถามขึ้นมาได้อย่าง เหมาะสม แล้วก็ตอบคำถามอยู่ได้ด้วยตนเอง ใครจะถามเท่าไร ก็ไม่รู้จักจน.

คุณแม่ของเราเป็นอย่างนี้ ซึ่งเป็นความน่าอัศจรรย์ สามารถที่จะตอบคำถามของลูกได้ ลูกก็คน ๆ ก็สามรถตอบ คำถามได้ นี่ พระคุณของแม่ *น่าอัศจรรย์อยู่ด้วยสิ่งที่เรียกว่า ปริยัติ.*

พระคุณของแม่ มีอยู่ในส่วนการปฏิบัติ ตามคุณของ พระพุทธเจ้าซึ่งเรียกว่า พระพุทธคุณ ๔ นั้นมันก็ต้องคล่องปาก คล่องใจกันอยู่ทุกคน; ถ้าใครยังไม่คล่องปากคล่องใจในเรื่อง พระคุณของพระพุทธเจ้า มันก็ต้องเรียกว่าแย่มาก : อรหันต์ สัมมาสัมพุทธโธ วิชชาจรณสัมปันโน สุคติ โลกวิทู อนุตตโร ปุริสทัมมสารถิ สัตตาเทวมนุสสานัง พุทธโธ ภกวา; มัน ละอายจนไม่รู้จะเอาหน้าไปไว้ที่ไหนแล้ว ถ้าไม่รู้จักพระพุทธรู-
คุณ ๔.

พระพุทธรูป ๙ เป็นหลักปฏิบัติของคุณแม่ เป็นหลักปฏิบัติที่ว่า ท่านหักเสียซึ่งวัฏฏะหรือกองแห่งความทุกข์, ท่านปฏิบัติให้รอบรู้ดังที่สุดได้ช่วยตนเอง, ท่านรู้ทั้งทฤษฎี รู้ทั้งปฏิบัติ, ท่านไปตีมาตี, เป็นผู้รู้แจ้งโลก, ผีกับมนุษย์ได้อย่างสูงสุด, เป็นครูทั้งของเทวดาและมนุษย์, เป็นพุทธะผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน, เป็นภควา คือผู้จำแนกสิ่งที่ควรจำแนก พระคุณของแม่ เรียกว่าหลักการแห่งพระพุทธรูป ก็มีอยู่ ๙.

แล้วโดยการรู้แจ้งแทงตลอด คือการบรรลุพระนิพพานนี้ มันก็มีมรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ มันก็เป็น ๙ อีกด้วยเหมือนกัน.

พระคุณแม่ประกอบด้วย สัมมัตตะ ๑๐

นี้จะเอากันสักเท่าไร ขอให้คิดกันให้ได้ รู้สึกรู้จักกันได้ โดยประสงค์ โดยความประสงค์ตามที่ต้องการ ให้นึกอยู่ในใจไว้เสมอว่า แม่รุ่งเรืองอยู่ด้วยปริยัติ แม่รุ่งเรืองอยู่ด้วยปฏิบัติ แม่รุ่งเรืองอยู่ด้วยปฏิเวธ, แม่มีหน้าที่ทั้งโดยปริยัติ โดยปฏิบัติ และโดยปฏิเวธ, แล้วท่านก็สามารถๆ สามารถ

จนสูงสุด, แล้วทำน้กรุ่งเรืองอยู่ด้วยสันติภาพหรือความถูกต้อง
คุณแม่อ่างน้กรุ่งเรืองอยู่ด้วยความถูกต้อง ความถูกต้อง ความ
ถูกต้อง *สัมมาทิฏฐิ* *สัมมาสังกัปป* *สัมมาวาจา* *สัมมา-
กัมมันโต* *สัมมาอาชีโว* *สัมมาวายาโม* *สัมมาสติ* *สัมมา-
สมาธิ* ๘ สัมมา แล้ว *สัมมาญาณะ* *สัมมาวิมุตติ* อีก ๒
รวมเป็น ๑๐ ได้เป็น ๑๐ สัมมา.

นี่ทำนประกอบอยู่ด้วยพระคุณ ที่เป็นสัมมา หรือ
สัมมัตตตะ ๑๐ ซึ่งเป็นธรรมะสูงสุดตามหลักพระพุทธศาสนา.
พระธรรมประกอบอยู่ด้วยสัมมา ๑๐ คือ ความถูกต้อง ๑๐
ประการ, ประกอบอยู่ด้วยความถูกต้อง, มีความถูกต้อง, แล้ว
ก็มีความเป็นสุขและเป็นประโยชน์ เป็นประโยชน์ มีสันติภาพ
คือความเป็นสุขและความเป็นประโยชน์.

อย่าเป็นคนอกคัจฉุญ

เดี๋ยวน้คนมันยังต่ำเอียงมาก ยังเป็นคนอกคัจฉุญ เป็น
สค์วอกคัจฉุญ ไม่รู้คุณของแม่ ไม่รู้คุณของพ่อแม่ ทั้งที่แม่
ประกอบอยู่ด้วยคุณคือ นวังคสคัจฉุญ ๙, พระพุทธคุณ ๙,
โลกุทธธรรม ๙; นวังคสคัจฉุญ องคค้ำสอนของพระ

ศาสนา ๔ แล้วพระพุทธคุณก็ ๔ แล้วมรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑
ก็ ๔ รวมเป็น สาม ๔ ๔ สามหนก็ ๒๗.

ขอให้จำให้ได้ แม้แต่เป็นความจำก็ขอให้จำให้ได้,
แล้วก็ขอให้ปฏิบัติให้ได้, แล้วก็ขอให้บรรลุผลเหล่านั้นให้ได้
โดยนึกถึงพระคุณของแม่ เป็นกิจกรรมที่เรียกด้วยเกียรติยศ
อันสูงสุดว่า *ธรรมมาตา ธรรมมาตา ธรรมมาตา มารดา*
แห่งพระธรรม, ธรรมมาตา มารดาแห่งพระธรรม. นี่ยาก
จะพูดถึงคำๆ นี้สักล้านครั้ง ล้านๆ ครั้ง ธรรมมาตา มารดา
แห่งพระธรรม ทั้งโดยปริยัติ โดยปฏิบัติ และโดยปฏิเวธ
ธรรมมาตาเป็นมารดาแห่งพระธรรม.

ขอย้ำไต่อดีตไปเลย ถ้าไม่มีคุณแม่แล้ว ก็จะไม่
มีอะไรเหลือ ถ้าไม่มีคุณแม่แล้ว มันก็ไม่มีอะไรเหลือ
ต้องมีพระคุณชั้นสูงสุด คือโดยปริยัติ โดยปฏิบัติ โดยปฏิเวธ
อย่างที่กล่าวมาแล้วว่า : โดยปริยัติเป็นนวงศัตถุศาสน์, โดย
ปฏิบัติก็เป็นพระพุทธคุณ, โดยปฏิเวธก็เป็นมรรคผล นิพพาน.

ในที่สุตนี้ก็เรียกว่า ไต่แสดงคุณของแม่ในลักษณะ
ที่ว่า แม่ของเราประกอบอยู่ด้วยองค์ประกอบ ถ้านับว่าเป็นแก้ว

อย่าง ก็เป็นก้าวย่างด้วยคุณธรรม ด้วยปริยัติ ด้วยปฏิบัติ ด้วย
 ปฏิเวธ. ท่านมีการก้าวไป แล้วก็มี การลุดถึง ท่านประกอบ
 อยู่ด้วยคุณที่ควรประกอบ แล้วท่านก็มี การก้าวไป แล้วก็มี การ
 บรรลุดถึง; แม้ประกอบอยู่ด้วยคุณค่าเหล่านี้ เป็นธรรมมาตา
 ประกอบอยู่ด้วยพระพุทธรคุณ ๔ ประกอบอยู่ด้วยโลกุตตรธรรม
 ๔ และนวัคตัตถุศาสน์ ๔ ก็รวมเป็น ๓ ส่วน ๓ ภาค.

บทบาทของคุณแม่ ฟังให้ดี ถ้าฟังไม่ดี มันจะไม่มี
 เรื่องของคุณแม่ ถ้ามีเรื่องของคุณแม่ มันจะสมบูรณ์อยู่ด้วย
 ปริยัติ ด้วยปฏิบัติ ด้วยปฏิเวธ. ใช้คำว่าแม่เพียงคำเดียว ก็ยัง
 สามารถที่จะประกอบอยู่ด้วยปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ เขาพ่อ
 ไปทั้งเสียที่ก็ได้. ขอให้เหลือสูงสุดแต่ว่าแม่ ๆ เพียงคำเดียว
 ก็ยังประกอบไค้อยู่ด้วยพระคุณ คือปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ อย่าง
 สมบูรณ์.

ขอให้ขอบแทนพระคุณของแม่อย่างนี้ อย่าเป็น
 คนอกตัญญู อย่าเป็นลูกอกตัญญู ขอให้รู้พระคุณของแม่
 ในฐานะปริยัติ ในฐานะปฏิบัติ ในฐานะปฏิเวธกัน ด้วยกันจง
 ทุก ๆ คน.

ปาฐกถาธรรมในวันนี้ พุคด้วยเรื่องแม่ๆๆ แม่
ท่านนั้นไม่มีอะไร เพราะ แม่เป็นผู้เตือนจิต สะกิดใจให้รู้ สึกถึง
พระคุณของแม่ คือมีทั้งปรีดิ์ มีทั้งปฏิบัติ และมีทั้ง
ปฏิบัติ.

ทบทวน

ทบทวน กลุ่มแรกอีกทีหนึ่งว่า ประกอบอยู่ด้วย
นวังคสัตถุศาสน์ มี สุตตะ เคยยะ เวชยากรรม์ คาถา อุทาน
อติวุตตกะ ชาดก อภัยคุณธรรมะ เวทลละ. นั้นมันมีอยู่จริงๆ
ในคุณของแม่ แล้วมันมีไ้จริงๆ มีไ้จริงๆ ไม่เหลือวิสัย
มีอยู่ไ้ในพระคุณของแม่ ในลักษณะที่เป็น นวังคสัตถุศาสน์.

แล้วมันมีอยู่ไ้จริงๆ ในการที่เป็นพระพุทธรคุณ โดย
หลักแห่งพระพุทธรคุณ คุณแม่มีธรรมะประกอบอยู่ด้วยหลักแห่ง
พระพุทธรคุณว่า อรหัง สัมมาสัมพุทธโธ วิชชาจรณสัมปันโน
สุคโต โลกวิทู อนุตตโร ปุริสทัมมสารถิ สัตถา เทวมนุสสานัง
พุทธโธ ภควา ก็ ๔ อีกเหมือนกัน ๔ อยู่โดยพระพุทธรคุณของ
พระพุทธรเจ้า ที่ตรัสไว้เป็นหลักสูงสุด นี้แม่ก็มีไ้ แม่ก็มีไ้

โดยพระพุทธรูปของพระพุทธเจ้า แล้วก็มีโลกุตรธรรม ๔
คือ มรรค ผล และนิพพาน.

คนบางคนอาจจะคิดว่า นี่มันมากไปแล้ว มันสูงไป
แล้ว มันบ้าแล้วก็ได้ ก็ตามใจเถอะ คุณอยากจะว่าบ้า ก็บ้า
ตามเรื่องของคุณ เราไม่บ้าด้วย; แต่เราขอให้คุณแม่ประกอบ
อยู่ด้วยหลักปริยัติ หลักปฏิบัติ หลักปฏิเวธ มีนวังศตฤคศาสตร์
๔, มีหลักแห่งพระพุทธรูป ๔, มีหลักแห่ง มรรค ๔ ผล ๔
นิพพาน ๑ แล้วก็ เป็น ๔ ด้วยกันทั้งนั้น.

นี่เรียกว่าพระคุณของแม่ปฏิบัติอยู่เป็น ๓ ก้าวอย่าง
คือ ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ จะต้องศึกษา ศึกษาให้รู้ รอบรู้
แล้ว ปฏิบัติให้ได้ ปฏิบัติให้ได้แล้วก็ บรรลุให้ได้. อย่า
เข้าใจว่ามันเกินไป มันเกินไปไม่ต้องรู้ เมื่อมันทอกลายเสีย
อย่างนี้แล้ว มันก็ไม่รู้จริงๆ ด้วยเหมือนกัน; มันไม่เหลือ
วิสัย . มันไม่เหลือวิสัยที่จะมีนวังศตฤคศาสตร์ ๔, มันไม่เหลือ
วิสัย ไม่เหลือวิสัยที่จะมีหลักการแห่งพระพุทธรูป ๔, แล้วมัน
ก็ไม่เหลือวิสัย ไม่เหลือวิสัยที่จะมีหลักการแห่งโลกุตรธรรม ๔
รวมกันเป็นสาม ๔, โดยนัยะทั้งที่กล่าวมา เป็นพระคุณของแม่
พระคุณของแม่เป็นบรมธรรมของลูก.

ขอให้นึกถึงอย่างยิ่ง นึกถึงอย่างสมบูรณ์อย่างถูกต้อง
ที่สุดแล้วว่า ถ้าไม่มีพระคุณของแม่แล้ว อ้ายลูกนั้นมันจะเป็น
อย่างไร? มันจะเลวยิ่งกว่าหมา มันจะเลวยิ่งกว่าหมา หมา
ล้าน ๆ ตัวรวมกัน ถ้าไม่มีพระคุณของแม่; มันจึงต้องมีพระ
คุณของแม่ ประกอบอยู่ด้วยอาการ ๙ ๙ ๙ เหล่านี้ แล้วรับ
ประกันได้ว่า ถึงที่สุด ถึงที่สุด.

พระคุณของแม่ คือเครื่องคุ้มครองโลก

นี่คือพระคุณของแม่มีอยู่โดยหลัก ๓ อย่าง ทางปรีชา
ทางปฏิบัติ ทางปฏิเวธ; ขอให้รุ่งเรืองอยู่ด้วยพระคุณของ
แม่ แล้วโลกนี้ก็จะเป็น โลกที่ไม่มีปัญหา. เดียวนี้มันไม่มี
ความถูกต้อง พระคุณของแม่มีแต่ความถูกต้อง ขอให้แม่พระคุณ
ของแม่ แล้วจะมีแต่ความถูกต้อง.

เดี๋ยวนี้มันผิด ไปหมดทั้งจักรวาล มันผิดทั้งทาง
เศรษฐกิจ, มันผิดทั้งทางการเมือง, มันผิดทั้งการสังคม, มันผิด
ทั้งการใช้เวลา สาระพัดอย่างมันผิดไปหมด มันไม่มีสันติสุข
ไม่มีสันติภาพ. ถ้ามีเรื่องของปรีชา ปฏิบัติ ปฏิเวธ โดยสมบูรณ์

โดยพระคุณของแม่แล้ว มันไม่มีปัญหาอะไรเหลืออยู่เลย เป็นสัมมัตตะ เป็นความถูกต้อง เป็นความถูกต้องโดยหลัก ๑๐ ประการ ดังที่กล่าวมาแล้ว.

นี่ขอให้สำนักในพระคุณของแม่ โดยไม่ต้องเป็นสัตว์ ออกกัณฐ์อีกต่อไป โดยไม่เป็นลูกออกกัณฐ์อีกต่อไป; เทียบนี้ มันลำเอียงกันนักเสียแล้ว มันลำเอียงต่อพระคุณของแม่กันเสีย นักแล้ว มันไม่ให้ความเป็นธรรม ไม่ให้ความถูกต้อง ไม่ให้ความสมบูรณ์สมบูรณ์โดยพระคุณของแม่ พระคุณของแม่จะต้องสมบูรณ์สมบูรณ์อยู่โดยหลักปริยัติ ปฏิบัติและปฏิเวธ.

ขอยุ่คำบรรยาย เรื่องแม่, เรื่องพระคุณของแม่, เรื่องหน้าที่ของแม่ และทุกอย่าง ซึ่งเป็นเรื่องของแม่โดย ประสงค์ โดยประสงค์ ประสงค์ที่จะให้เป็นอย่างนั้นโดยแท้จริง. พระคุณของแม่จะต้องปกเกล้า อยู่เหนือเศียรเกล้าของ คนทุก ๆ คน ให้สัมพันธ์ที่เขาเรียกกันโดยหลักของภาษาว่า มาตา ปิตา มาตาปิตา ไม่มีใครเคยพูดว่า ปิตา มาตา ตามหลัก พระบาลีมีแต่มาตา ปิตา มาตา ปิตา ไม่เคยพูดว่า ปิตา มาตา.

นี่เพราะเห็นว่า สิ่งที่จะควรจะต้องระลึกนึกถึงเป็นหลักสำคัญ เป็นส่วนใหญ่ของทั้งสี่ทั้งหมดนั้น คือคำว่า มาตา ปิตา คุณแม่, พระคุณของแม่, หน้าที่ของแม่, คุณค่าของแม่ โดยทุกอย่างทุกประการ.

ขอให้เจริญด้วยความถูกต้อง เจริญอยู่ด้วยความถูกต้อง ความถูกต้อง ความถูกต้อง ในพระคุณของแม่ ในพระคุณของแม่ แล้วจะไม่มีปัญหาใดๆ เหลืออยู่.

ขอให้ความประสงค์อันนี้ จงประสบความสำเร็จ ใน การที่จะมี พระคุณของแม่ พระคุณของแม่ โดยหลักแห่ง ปรีชาปฏิบัติ และปฏิเวธ ค้ำยันกันงทุกๆ คนและทุกๆ ประการ ทุกๆ ระดับชั้น ทุกๆ หน้าที่ชนิดแห่งการงาน.

ขอยุติการบรรยายในเรื่องแม่ เรื่องพระคุณของแม่ แต่เพียงเท่านี้.

- ยังมีแม่ที่ไม่ได้เป็นทางร่างกาย เป็นทางจิต ทางวิญญาณ อยู่อีกแม่หนึ่ง.
- เคยพูดหลายครั้งแล้ว ว่า พระพุทธเจ้าเป็นพ่อ พระธรรมเป็นแม่ พระสงฆ์เป็นพี่.
- หมายถึงผู้ที่ปฏิบัติธรรมถึงที่สุด รับประทานทางธรรมะแล้ว มันจะเกิดอาการที่เรียกว่า พระพุทธเป็นพ่อ พระธรรมเป็นแม่ พระสงฆ์เป็นพี่.
- พระธรรมเป็นแม่ที่ทำให้เกิดสิ่งทั้งปวง แม้แต่พระพุทธเจ้า พระธรรมก็ให้เกิดออกมา.
- เกิดทางวัตถุกันก่อน แล้วจึงค่อยมีพระพุทธเป็นพ่อ พระธรรมเป็นแม่ พระสงฆ์เป็นพี่ ทีหลัง.

หนังสือชุดหมูนล้อธรรมจักร

เด็กจะเป็นผู้สร้างโลกในอนาคต

ท่านประธานและคณะของท่านที่ดำเนินกิจการศึกษา
เพื่อประโยชน์แก่เด็กอนุบาลทั้งหลาย.

อาทมาขอแสดงความยินดีที่เป็นข้อแรก ในการมาของท่านทั้งหลาย สู่สถานที่นี่ ในลักษณะอย่างนี้, สรุปลึ้น ๆ มาช่วยกัน ปรีกษาหารือกัน ในการที่จะแก้ไขปัญหาของมนุษย์หรือของโลก ก็ว่าได้ ซึ่งเป็นเจตนาของพระศาสนาของพระพุทธเจ้า มีวัตถุประสงค์ร่วมกันอย่างนี้ ขอแสดงความยินดี, แล้วยกยินดีที่จะสนองความประสงค์ สุกความสามารถตามที่ทำได้, ความที่จะทำได้.

คำบรรยายของ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)

ณ สวนโมกขพลาราม อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี ๒๔ เมษายน ๒๕๓๐

เหตุผลที่ต้องมีการศึกษาอนุบาล.

มันก็จะมียุ่อยู่ข้างเหมือนกัน ที่คำว่า “อนุบาล” อนุบาลนี้ มัน หมายถึงอะไร กันแน่? คำว่าอนุ ไม่ใช่แปลว่า น้อยอย่างเดียว มันแปลว่า รองลำดับ หรือ ตามลำดับ หรือ อะไรได้อีกด้วย. เทียนี่เราเรียกว่า อนุบาล แล้วก็หมายถึง เด็กเล็ก ๆ คงจะเอาความหมายคำว่าน้อย เลยกลายเป็นเด็ก แล้วก็ *จะอนุบาลกันในรูปไหน.* ถ้าไม่มีเรื่องทางจิตใจเข้าไป รวมอยู่ด้วยแล้ว การศึกษาอนุบาลก็ไม่ผิดอะไรกับการเลี้ยงถึง แหละ มันก็ไม่มี ความหมายอะไร, ต้องนึกดูถึงว่า หัวใจของ มันอยู่ที่ตรงไหน, *ทำไมจึงต้องมีการศึกษาประเภทนี้.* นี้เป็น ข้อแรกที่อาตมาอยากจะทำความเข้าใจ คือเหตุผลทำไมจึงต้อง มีการศึกษาระบบนี้.

ข้อนี้มันลึก, มันอยู่ลึก ต้องเรียนรู้ ถึงเรื่องของ มนุษย์ โดยเฉพาะคือ *เรื่องสัญชาตญาณ* ซึ่งเป็นสิ่งที่มีประจำ อยู่ในสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายทั้งปวง, *ไม่ว่าอะไร ถ้ามันมีชีวิต มันจะมีความรู้สึกที่รู้สึกตัวเอง* ที่เรียกว่า *สัญชาตญาณ* เป็น *ของที่ธรรมชาติให้ติดตัวมา* เป็นสมบัติ, ถ้าไม่มีสัญชาตญาณ

แล้วมันมีชีวิตไปไม่ได้ มันต้องมีสัญชาตญาณ สำหรับจะให้รู้
การดำรงชีวิต.

สัญชาตญาณก็มีหลายแขนง แต่แขนงที่สำคัญที่สุด
ก็คือ สัญชาตญาณแห่งความมีตัว—มีตัว—มีตัว—มีตัวฉนั้น
นั่นแหละ, นั่นแหละคือสัญชาตญาณอันนั้น. สัญชาตญาณ
มีตัวฉนั้น ทำให้กลอดสัญชาตญาณแสวงหาอาหาร ท่อสู หนีภัย
กระทั่งสืบพันธุ์อะไรไปตามเรื่อง เพื่อจะไม่ให้สูญพันธุ์. เพื่อ
ชีวิตจะยังอยู่, แต่ละจุดศูนย์กลางของสัญชาตญาณ ก็คือ
สัญชาตญาณว่า มีตัว คือมีตัวฉนั้น.

มนุษย์ก็ตี สัตว์เทรัจฉานก็ตี แมตั้นไม้ตั้นไล่ก็ตี
ที่มันมีความรู้สึกนึกคิด มันมีความรู้สึกมีตัวเหมือนกันแหละ
แต่คนไม่รู้ แล้วหาว่าไม่มีเสียคัยเข้าไป. การศึกษาบาง
แขนง ถือว่าตั้นไม้ไม่มีชีวิต ไม่มีวิญญาณ ไม่มีความรู้สึก,
พันสมัยแล้ว. รู้เถอะว่า ตั้นไม้ก็มีความรู้สึกที่จะต้อสูเพื่อจะ
ยังอยู่, เพื่อจะสืบพันธุ์ อะไรท่างๆ มีสัญชาตญาณแห่งความ
มีตัว.

สัญชาตญาณแห่งความมีตัวนั้น ผิดกันกับความเห็นแก่ตัว
 ขอให้ตั้งข้อสังเกตไว้, สัญชาตญาณแห่งความมีตัว ทิศมากับ
 ชีวิตเลย ทารกในครรภ์ก็มีสัญชาตญาณแห่งความมีตัวเตรียม
 พร้อม. นี่พอคลอดจากท้องแม่แล้ว ได้รับสิ่งแวดล้อมแล้ว
 มันจะเดินไป ต่อไปจากสัญชาตญาณแห่งความมีตัว กลายเป็น
 ความรู้สึกที่เห็นแก่ตัว ซึ่งไม่ใช่สัญชาตญาณอันถูกต้องหรือ
 แท้จริง.

เมื่อเด็กอยู่ในครรภ์ก็ไม่ได้รับรสรอยอะไร มัน
 ไม่มีความรู้สึกนึกคิด, พอออกมาจากครรภ์แล้ว ตา หู จมูก
 ลิ้น กาย ใจ ของมันได้รับการสัมผัส ได้รับการแวดล้อม ได้
 รับการบำรุง มันมีสิ่งที่ถูกใจ—ถูกใจ, ความถูกใจทำให้เกิด
 ความรู้สึกว่ามีตัวยิ่งขึ้นไป, ยิ่งถูกใจก็ยิ่งต้องการ, ยิ่งถูกใจ
 ก็ยิ่งยึดมันถือมัน. นี่มันจะคลอออกไปต่อไป เป็นความ
 เห็นแก่ตัว.

ระวังให้ดีๆ สัญชาตญาณแห่งความมีตัวล้วน ๆ ที่
 บริสุทธิ์จะกลายเป็น ความเห็นแก่ตัว คือสัญชาตญาณที่เดิน
 ไปฝ่ายกิเลส, ถ้ามันได้รับการอบรมแวดล้อมที่ดี สัญชาต-
 ญาณแห่งความมีตัวมันจะเดินไปฝ่ายโพธิ์ ซึ่งเป็นฝ่ายตรงกัน

ข้าม, เคี้ยวที่ตามธรรมชาติที่เป็นอยู่ในมนุษย์นี้มันไม่มี, มันไม่มีทางที่จะเดินไปทางฝ่ายโพธิ เพราะมันปล่อยไปตามเรื่องตามราว เด็กๆได้รับความพอใจก็เห็นแก่ตัว, เห็นแก่ตัวจนเต็มรูปแบบ.

นี่สัญชาตญาณมีตัวอันบริสุทธิ์ มันจะกลายไปเป็นความเห็นแก่ตัว คือกิเลส ไม่ใช่โพธิ; ดังนั้น เราจะต้องมาปิดกั้นกระแสนี้ ปัดกั้นกระแสแห่งสัญชาตญาณบริสุทธิ์ ที่มันจะเดินไปฝ่ายกิเลสนั้น อย่าให้มันเดินไป, ให้มันเดินไปอย่างถูกต้อง, ให้เดินไปในทางฝ่ายสัญชาตญาณแห่งโพธิ. มันมีจุดตั้งต้นที่เล็กๆ พอเริ่มเกิดขึ้นมาในโลก มันก็เริ่มเดินไปฝ่ายกิเลสยิ่งขึ้น ๆ ตามความเติบโตของเด็ก ๆ; เพราะฉะนั้น เราจะต้องปิดกั้นกระแสอันนี้ให้ถูกต้อง. นี่คือเหตุผลเหตุผลข้อเดียวที่ว่าที่จะต้องมีการศึกษาระบบอนุบาล เพื่อปิดกั้นกระแสสัญชาตญาณของทารกของเด็ก ๆ นั้น ให้เดินไปถูกทางคือฝ่ายโพธิ, อย่าได้เดินไปฝ่ายกิเลสเลย.

ขอให้ถือว่า นี่คือตัวเหตุผล ที่ว่าทำไมจะต้องจัดการศึกษาระบบอนุบาล, ขอให้มีความหมายของคำๆ นี้ที่ถูกต้องจะ

ไม่เดินตามกันฝรั่งมากเกินไป. อนุบาลของฝรั่งจะเป็นอย่างไร
 อาตมาก็ไม่ค่อยจะรู้ แต่เชื่อว่ามันไม่เคยมีเรื่องทางจิตใจอะไร
 นัก. และก็ไม่มี ความมุ่งหมายอย่างที่ว่านี้ ก็จะไม่ควบคุม
 หรือสกัดกั้นกระแสแห่งสัญชาตญาณ ที่รู้สึกว่ามีตัวนี้ *อย่าให้*
เดินไปในทางเห็นแก่ตัว เป็นกิเลส, แต่ให้เดินไปในทางโพธิ
ไม่มีกิเลส เป็นความถูกต้อง. นี่เป็นเหตุผลอยู่ลึก, แต่ก็
จำเป็นที่สุด ที่ต้องมีเหตุผล อย่างนี้ และจัดการศึกษาอันนี้
ให้ถูกต้อง.

เอาละ, เป็นอันว่า เหตุผลของการจัดการศึกษา
 อนุบาลก็เพื่อ จะควบคุมกระแสแห่งสัญชาตญาณของทารก
 ให้เดินไปฝ่ายโพธิ *อย่าให้เดินไปฝ่ายกิเลส.*

ปัญหาที่นำเด็กไปสู่ความเห็นแก่ตัว.

ที่นี้ ปัญหาที่มันมีอยู่ หรือที่แล้วมาก็ตาม มันมีแต่
 ปล่อยให้เดินไปฝ่ายกิเลส เพราะไม่มีอะไรควบคุม เพราะ
 เด็ก ๆ ได้รับความดูแลเหมือนกับเลี้ยงลิงเหมือนกัน เด็กมัน
 ชอบจะกินอะไร จะเล่นอะไร พ่อแม่ก็มีแต่สนองให้เสนอให้

มันจึง เกิดความเข้าใจผิดไป, ทำนองว่า พ่อแม่ฉันคือ ผู้จะต้อง
 สนองความต้องการให้แก่เรา ฉะนั้น เราเรียกร้องเอาตามพอใจ
 ทางพ่อแม่ก็เหมือนกัน ก็ไม่ได้มีความรู้สึกอะไร นอกจาก
 ความรัก, แล้วความรักก็ทำให้คนตาบอด เด็กจะเอาอะไรก็ให้
 มันทั้งนั้น, มันจะเล่นหัวจะสนุกจะสนาน จะอะไร ก็ส่งเสริม
 ทั้งนั้น คือส่งเสริมสัญชาตญาณมีตัว ให้ค่อย ๆ กลายเป็น
 ความเห็นแก่ตัว, ไม่มีพ่อแม่คนไหนพาลูกเด็ก ๆ ไปที่ร้านขาย
 ของเล่นแปลก ๆ แพง ๆ แล้วก็บอกกับลูกว่า ทั้งหมดนี้เขามีไว้
 ให้เราโง่งนะลูกเอ๋ย ไม่มีใครทำอย่างนี้, มีแต่มีงจะเอาอะไร
 ก็จะซื้อให้ทั้งนั้นแถมเท่าไรก็ไม่ว่า, นี่มันเป็นเสียอย่างนี้
 เรื่องของเอิร์ทอรรอย สนุกสนานก็เหมือนกัน ไม่ได้มองกัน
 ในแง่ที่ว่า มันทำให้เด็กโง่ เข้าใจผิด คือหลงใหลในสิ่งนั้น,
 แล้วก็เกิดความเห็นแก่ตัว เป็นแน่นอน.

นี่เป็นปัญหา ที่ว่า ทำอย่างไรลูกเด็ก ๆ ของเรา จะได้
 รับการแวดล้อมที่ถูกต้อง อย่าให้เกิดความเห็นแก่ตัวเพิ่มขึ้นมา,
 เพิ่มขึ้นมา, จะโทษใครก็ไม่ได้ ขนบธรรมเนียมประเพณีมัน
 ก็เป็นอย่างนี้ ทุกคนที่แวดล้อมเด็ก ๆ ก็จะมีแต่พูดว่า ของหนู
 ของหนู, พ่อของหนู แม่ของหนู อะไร ๆ ก็ของหนู เป็น

ของหนู, เป็นของทั่วไปหมด, เด็กก็เข้าใจไปในการทำงานนั้น
 สัญชาตญาณที่เป็นเพียงความมีตัวอ้วน ๆ มันก็ค่อย ๆ กลายเป็น
 สัญชาตญาณแห่งความเห็นแก่ตัว จนกระทั่งเลยความพอดี
 มันเรียกร้องมากเกินไป นี่เราเรียกว่าไม่รู้ว่าจะโทษใคร.

วัฒนธรรมประจำชาติ ประจำบ้านเรือนมันก็ไม่มี
 สำหรับจะสอนให้เด็กเล็ก ๆ ให้เข้าใจถูกต้องมาตั้งแต่ตัวเล็ก ๆ :
 ถ้าว่าเด็กเดินไปชนแก้ว^๕ พ่อแม่พี่เลี้ยงก็ไปตีแก้ว^๕, ช่วยกันตี
 แก้ว^๕ ให้เด็กหายร้องไห้, เข้าข้างลูก เข้าข้างหนู. นี่มันก็
 ส่งเสริมความมีตัว ความเห็นแก่ตัว.

เด็ก ๆ ก็มีความรู้สึกเป็นตัวกู—ตัวกู—ตัวกู ขึ้นมา ๆ
 ตามความเห็นแก่ตัว แล้วมันก็จะเกิดความรู้สึกเป็นของกู—
 ของกู—ของกูขึ้นมา ตามความรู้ที่มีความรู้สึกว่ามีตัวกู บัญหา
 มันจึงเกิดขึ้น.

มีตบาคนิ้วมือ มันก็บอกว่า มีตบาคกู เอาซิ, มัน
 ไม่ได้รู้สึกว่ามีตบาคนิ้วมือคนเดียว หรือว่าเหล็กมันผ่าน
 เข้าไปในเนื้อ มันก็เรียกว่า มีตบาคกู กูจะตายแล้ว กูจะ
 อดอะไรก็ไม่ได้ หน้าซีดเป็นลมก็ได้ นี่ความเห็นแก่ตัวกู มันเจริญ

ขึ้นมา โดยควบคุมไว้ไม่ได้ มันก็ชักไปในทางฝ่ายกิเลส : เป็นความโลภบ้าง เป็นความโกรธบ้าง, เป็นความหลงบ้าง, ถูกใจมันก็เป็นความโลภ, ไม่ถูกใจมันก็โกรธ เป็นความโกรธ, ไม่รู้จะเป็นอย่างไร มันก็หลงวนเวียนอยู่นั้นแหละ สงสัยอยู่นั้น.

ฉะนั้น ขอให้รู้ว่า มันมีเหตุผลที่สุดแล้ว ในการที่จะจัดการศึกษาอนุบาลให้เป็นรูปเป็นร่าง และถูกต้องตรงตามความจริงของธรรมชาติ, เราก็ต้องใช้หลักเกณฑ์ของธรรมชาติอีกต่อไป ที่จะจัดการศึกษาอนุบาลให้ได้ตามที่ปรารถนา.

พิจารณาถึงวิธีการสอน.

อาตมานึกถึงวัฒนธรรมประจำบ้านเรือน ที่จะส่งเสริมให้ลูกเด็ก ๆ เขาเข้าใจถูกต้องในสิ่งแวดลอมทุกอย่าง จนไม่เกิดไขว้เขว เป็นความงों เป็นไสยศาสตร์ เป็นอะไรไปก็ไม่รู้, เป็นความผิดพลาด เข้าใจผิดร้ายแรงคือเห็นแก่ตัว, เห็นแก่ตัว ซึ่งมีปัญหา มาก ปัญหาทั้งโลก ฉะนั้น เราจะต้องจัดการที่จะสอนเด็กกันอย่างไร จะอบรมกันอย่างไร ในเมื่อ

ลูกเด็ก ๆ ไม่มีพื้นฐานอะไรมาก่อนเลย, ไม่มีความรู้อะไรมาก่อนเลย.

มันก็มีแต่ว่า จะต้องบรรจุเข้าไป, จะบรรจุกันอย่างไร เขาไม่มีความรู้พื้นฐานอะไรมาเลย นอกจาก ตัวกู—ของกู, ควรจะไล่ตามที่ตัวกูต้องการ, แม้ที่สุดแต่ว่าความรักพ่อแม่ นั้นก็มีได้มี จนกว่ามันจะเห็นแก่ตัว—เห็นแก่ตัว เพราะพ่อแม่ตามใจ แล้วก็ได้อะไรตามพอใจจึงจะเกิดความรักพ่อแม่ เพราะความเห็นแก่ตัว มันก็กลายเป็นส่งเสริมความเห็นแก่ตัว.

เดี๋ยวนี้ เราต้องการจะให้เด็กเกิดความรู้ที่ถูกต้อง แท้จริงขึ้นมาอย่างไร อาตมาขอ เสนอวิธีการสอนด้วยการถาม ให้เด็กเกิดความรู้สึกขึ้นมาได้เอง ซึ่งไม่ต้องอาศัยคำสั่งสอนอะไร ให้เด็ก ๆ เขาเรียนรู้ขึ้นในใจว่า มันเป็นอย่างนั้น.

เช่นจะถามว่า ใครรักเรามากที่สุดในโลก, ใครรักเรามากที่สุดในโลก? ให้คิดอย่างเสรี, เด็ก ๆ ก็จักคิดออกว่า พ่อแม่—พ่อแม่.

เกิดมาเองได้ไหม ? ก็ไม่ได้ เกิดจากโพรงไม้ได้ไหม ? ก็ไม่ได้ เกิดจากไหน มันก็เกิดจากพ่อแม่.

ใครให้นมกิน, ใครให้เสื้อ, ใครให้ผ้า, ใครให้กางเกง ใครให้รองเท้า ใครให้ขนม ? ให้มันเกิดความรู้สึกออกมาจากเด็กเอง.

ถามว่า ออมสินไหนบ้างที่เบิกเงินได้คะหัด โดยไม่ต้องฝาก ? เข้าใจว่า เด็กทุกคนจะมองออก. ออมสินไหนที่เบิกเงินได้เรื่อยโดยไม่ต้องฝาก แล้วมันจะค่อย ๆ เกิดความรู้สึกในพ่อแม่—ในพ่อแม่—ในพ่อแม่.

ดังนั้น ขอให้ฝังหมุดตัวแรกลงไปที่พ่อแม่ หรือความรักพ่อแม่, ฝังหมุด หมุดตัวสำคัญ ตัวหลักฐานลงไปที่ความรักพ่อแม่, มันจะต้องทำซ้ำทุกวัน ให้สูงยิ่งขึ้นไป แม้คำถามจะง่าย ๆ : พ่อแม่เกิดคนมา, ต้องถามเพิ่มขึ้นทุกวัน ให้ลึกขึ้นไปทุกวัน, ให้ลึกขึ้นไปทุกวัน จนเห็นว่า ชีวิตนี้ ได้มาจากพ่อแม่, ให้ความรู้สึกในพระเดชพระคุณของพ่อแม่ เพิ่มขึ้นทุกวัน ทุกวัน ๆ. คำถามในใจความเดียวกันนี้ แต่ว่าถามให้มากขึ้น ให้ลึกขึ้น ให้สูงขึ้นทุก ๆ วัน, จนเป็นอันว่า

ฝั่งหมุกหลักฐานลงไป ในจิตใจของเต็กนั้นได้สำเร็จ มีความรัก
 พ่อแม่อย่างสุดชีวิตจิตใจ ด้วยความรู้สึกรักของเหตุผลที่ เกิดขึ้น
 เพราะเราชกจูง. อย่าปล่อยไปตามลำพังว่า พ่อแม่ตามใจเรา
 ทุกอย่าง ให้เราได้ของอร่อย ไต่ของเล่น, เพียงเท่านั้นยังไม่พอ
 แล้วมันหนักไปทางกิเลส, ยังไม่นำไปทางโพธิ.

ถ้าจะนำไปทางโพธิ มันก็ต้องมีเหตุผล ที่ทำให้เด็ก
 เป็นผู้สร้างโลก ให้เรามองเห็นชัดขึ้นมา เป็นเหตุผล เป็น
 ความถูกต้อง : พ่อแม่มีพระเดชพระคุณ หรือยิ่งกว่าพระเดช
 พระคุณ ยิ่งกว่าผู้ใด, ถ้าว่ามันมีหมุกอันนี้บังลงไป ได้สำเร็จ
 แล้ว อันอื่นก็จะเกาะอยู่บนอันนี้. กุณธรรมอันอื่น มันก็
 จะอาศัยเกาะอยู่ที่หมุกตัวสำคัญนี้คือ ความรักพ่อแม่อย่างสุด
 ชีวิตจิตใจ, โทษมันไม่สามารถจะทำให้พ่อแม่หน้าตาไหล.
 เดียวนี้มันไม่มีหมุกตัวนี้ฝังอยู่ในใจ วัยรุ่นทุกคนพร้อมที่จะ
 ทำให้พ่อแม่หน้าตาไหล แล้วก็ไต่เป็นอยู่จริง. ฉะนั้น จึงเป็น
 อันว่าจะต้องฝั่งหมุกตัวแรก คือรักพ่อแม่อย่างสุดชีวิตจิตใจ.

เด็กเป็นผู้สร้างโลกในอนาคต.

เอาละ ทีนี้เราก็จะคุยกันต่อไปว่า เด็กชนิดไหนที่เราต้องการ หรือคำว่าเด็กมีความหมายว่าอะไร ได้ยินเขาว่ากันว่า **เด็กในวันนี้คือผู้ใหญ่ในวันหน้า**, เท่านั้นมันไม่มีความหมายอะไร ใครๆก็มองเห็น. ขอให้มองเห็นให้ลึกกว่านั้น ว่าเด็กมันคืออะไร ควรจะมองกันให้ไกล จนถึงว่า **เด็กเป็นผู้สร้างโลกในอนาคต**, เป็นพระเจ้าผู้สร้างโลก หรือเป็นผู้ร่วมมือกับพระเจ้า ในการที่จะสร้างโลกในอนาคต. ถ้าเด็กของเราเป็นอย่างไร **โลกในอนาคตมันจะเป็นอย่างนั้น** ไม่ต้องสงสัยมันเหตุผลเกินกว่าเหตุผล : เด็กของเราเป็นอย่างไร **โลกในอนาคตจะเป็นอย่างนั้น**. ฉะนั้น **เราสร้างโลกในอนาคตได้** โดยการสร้างเด็ก หรือผ่านทางเด็ก, แล้วเด็กก็จะเป็นผู้สร้างโลก จะพูดให้เต็มแบบที่ว่า **ครูสร้างโลกโดยผ่านทางเด็ก**, ฉะนั้น **จงสร้างเด็กให้ดี** ที่เหมาะสำหรับที่จะไปสร้างโลกให้ถูกต้อง ให้ดังงาม.

ลองคำนวณดูโลกข้างหน้า จะมีอารยธรรมอย่างไร, มีวัฒนธรรมอย่างไร, มีคุณธรรมอย่างไร, มันขึ้นอยู่กับตัว

เด็กที่ได้รับไว้อย่างไร หรือเราสร้างเด็กขึ้นมาอย่างไรนั่นเอง. เราสร้างเด็กให้มีคุณธรรมอย่างไร, อารยธรรมอย่างไร, โลกในอนาคตมันก็จะเป็นอย่างนั้น. ฉะนั้น ขอให้มุ่งไปถึงว่า *เด็กคือผู้สร้างโลกในอนาคต* ที่นั่นมันก็อยู่ที่ว่า ผู้ใหญ่จะโง่หรือจะฉลาด พ่อที่จะสร้างเด็กที่จะสร้างโลกในอนาคตได้หรือไม่, เป็นความรับผิดชอบของผู้ใหญ่ปัจจุบันที่จะสร้างเด็กให้เป็นผู้สร้างโลกในอนาคตได้หรือไม่? เมื่อเราพูดถึงกันอย่างนี้ เราก็ต้องเห็นว่า *การอบรมเด็ก ให้การศึกษาแก่เด็กให้ถูกต้องนั้นแหละเป็นสิ่งสำคัญที่สุด*, เป็นความรอดของมนุษย์ เป็นความรอดของโลกในอนาคต.

เด็ก ๆ จะต้องได้รับฝั่งหมุ่รักพ่อแม่ อย่างที่ว่ามาแล้ว แล้วมันก็น้อย ๆ มีคุณธรรมอันอื่น ขยายตามออกไปเองแหละ, ถ้าจุดนี้มันแน่นอนตายตัว ความซื่อสัตย์ต่อพ่อแม่ ความรักพ่อแม่ ความกตัญญูต่อพ่อแม่ มันก็จะมิขึ้นมา, แล้วมันจะมีความอดกลั้น อดทน เสียสละ มีน้ำใจนักกีฬาอะไร ให้มันพอแก่การที่มันจะตอบสนองแก่พ่อแม่ ซึ่งมันรักอย่างสุขชีวิตจิตใจ. นี่หัวข้อหลัก ๆ มีอยู่อย่างไรก็ไปศึกษากันเสียให้พอ, ที่จริงมันก็ไม่มากนัก ถ้ามัน *มีความซื่อสัตย์ ความ*

กตัญญู ความเสียสละ น้ำใจนักกีฬา แล้วมันก็พอที่จะ
สนองความประสงค์อันนี้ได้.

ทีนี้ จะลองเหลือบไปกุทาง พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้
อย่างไร, พระพุทธเจ้าได้ตรัสลักษณะของลูกหรือบุตรไว้หลาย
รูปแบบ, แต่ในที่สุดท่านสรุปว่า บุตรที่เชื่อฟังคือบุตรที่ดีที่สุด
เสฏฐิโ จ ปุตตานิ โย จ ปุตตา นมสฺสว — บุตรที่เชื่อฟังบิดา
มารดา คือบุตรที่ดีที่สุด. ท่านไม่ได้ตรัสว่า บุตรที่ฉลาด
ที่สุดหรือบุตรที่รวยกว่าบิดามารดา บุตรอะไร, กลับไปตรัสว่า
บุตรที่เชื่อฟัง เป็นบุตรที่ฉลาดที่สุด, เพราะว่าบุตรที่เชื่อฟัง
ไม่สร้างปัญหา, ไม่ทำให้พ่อแม่หน้าตาตก, จะช่วยพ่อแม่ขึ้นมา
จากนรกได้โดยแท้จริง, บุตรที่เชื่อฟังจะทำอะไรได้ทุกอย่าง.

เดี๋ยวนี้คุณิ ปัญหามันเกิดมาที่บุตรไม่รักพ่อแม่, มัน
ไม่เชื่อฟังพ่อแม่ มันพร้อมที่จะหลอกหลวงพ่อแม่, แล้วบุตร
สมัยนี้มีแล้วจนถึงว่ามันฆ่าพ่อแม่, หนังสือพิมพ์จะหาได้
เกือบทุกเดือน ที่บุตรมันฆ่าพ่อแม่เพราะชัใจ มันเป็นเสีย
อย่างนี้. ถ้าบุตรมันเชื่อฟังอย่างเดี๋ยวแล้ว มันก็ไม่มีปัญหา
อะไร ถึงพ่อแม่จะโง่เง่าอย่างไร ก็ไม่ได้ทำให้เกิดเรื่องอะไร
ขึ้นมาได้.

ฉะนั้น เด็ก ๆ นี้ จะต้องมึลัทธิการที่ว่า ยังเล็กอยู่
ยังรู้อะไรของตนเองไม่ได้ก็ต้องเชื่อฟัง ต้องเชื่อฟังพ่อแม่.

ข้อธรรมแม่สูงสุด ต้องปรับมาใช้แก่เด็ก ๆ ได้.

อีกข้อหนึ่ง อาตมาอยากจะพูดเสียเดี๋ยวนี้ ยืนยันว่า
เด็กก็จะต้องมีคุณธรรม. ธรรมะที่สูงที่สุด ที่ใช้ไปในนิพพาน
นั้นแหละ, ธรรมะพวกไหนที่ใช้ไปเพื่อบรรลุนิพพาน ต้อง
นำมาให้เด็กใช้ด้วยเหมือนกัน : อริยมรรคมีองค์ ๘ โขขณกิจ ๗
อะไรก็ตาม ที่เป็นเรื่องไปในนิพพาน ขอให้ลดระดับลงมา
ปรับปรุงให้ลดลงมา จนใช้กับเด็ก ๆ ได้.

เรื่อง อริยสัจจ์ ก็พูดจนเด็กเข้าใจ, ทุกข์มันมีเหตุ
กับทุกข์ต้องกับที่เหตุ, พระพุทธเจ้าไม่ให้กับที่ความทุกข์
แต่ให้กับที่เหตุของความทุกข์. เรื่อง อริยมรรคมีองค์ ๘
ถูกต้องแปลประการนี้ เด็กก็ควรรู้.

และ ธรรมะสูงสุดที่ทำให้บรรลุมรรคผลได้ ที่แปลก
หุที่ไม่ค่อยเคยได้ยินได้ฟังกันว่า อตัมมยตา อตัมมยตา, รู้จัก
สิ่งนั้น ๆ ดี จนกระทั่งรู้สึกว่ เอากะมันไม่ได้อีกต่อไป.

คำว่า *อหัมมยตา* แปลว่า *ไม่อาศัยสิ่งนั้นอีกต่อไป* ทัวหนังสือ
 นี้ะ, แต่ใจความสำคัญก็คือพูดอย่างนี้ พูดได้ว่าอย่างนี้ :
กูจะไม่เอากะมังอีกต่อไป.

การที่เด็กจะละความเลว ความชั่ว อบายมุข หรือ
 ความไม่ตัวอย่างไรของเด็ก ๆ ถ้ามัน *ไม่มีความรู้ถึงขนาดที่เป็น*
อหัมมยตา แล้ว มันก็ละไม่ได้ คอก มันก็ต้องเกเรเสเพล
 เรื่อยไป, มันจะละเฮโรอื่นไม่ได้, มันจะละอะไรไม่ได้ไปเสีย
 ทุกอย่างที่จะต้องละ. *เรื่องมันสูงส่งในขั้นที่ว่า เห็นอนิจจัง*
ทุกขัง อนัตตา ธัมมัญญูตตา ธัมมนิยามตา อิทัปปัจจยตา
สญญตา ตถาตา, ถึงที่สุดแล้วจึงจะมีอหัมมยตา; ที่จะละ
สังขาร ละความยึดมั่นถือมั่นในขั้น ๕ หรือในโลกหรือในรูป
ในนาม อะไรก็ตาม. ต้องเห็นอหัมมยตา ต้องมีอหัมมยตา
คือรู้ว่ามันเลว จนขนาดที่ว่า จะเอากะมันไม่ได้อีกต่อไป.
 สูงสุดเป็นพระอรหันต์อย่างนั้น เอามาใช้กับเด็ก ๆ ได้ คำว่า
อหัมมยตา, มองเห็นชัดว่าอยู่ด้วยกันไม่ได้ อาศัยกันไม่ได้อีก
 ต่อไป เลิกกันที่ หย่าขาดกันที่ นี้เด็ก ๆ ของเราก็จะละอะไร
 ได้, จะละอะไรก็ได้ จะละสันดานชั่ว ๆ อะไรก็ได้. ธรรมะ
 สูงสุด ก็ต้องรู้จักนำมาใช้ ถึงเอาลงมาใช้ให้ได้แก่เด็ก ๆ

เรื่องนี้ก็จะไม่สนใจกันเลย, แล้วยังมีความเห็นตรงกันข้าม คัดมาเสียทีเคียวว่าเอามาใช้กับเด็ก ๆ ไม่ได้. อาตมาเคยประสบมาแล้วไม่ต้องออกชื่อใคร แต่มีผู้ที่เขายืนยันอย่างนั้นว่า เอามาใช้กับเด็ก ๆ ไม่ได้ อาตมายืนยันว่า ทุกอย่างที่จะไปพระนิพพาน ปรับปรุงมาใช้กับเด็ก ๆ ได้ ที่เขาจะละสิ่งที่ควรละ เขาจะทำการที่ควรทำ ขอให้นึกถึงข้อนี้ด้วย เออ ธรรมะอันประเสริฐของพระพุทธเจ้า มาใช้กับเด็กได้ทุกระดับ.

ทุกข้อของธรรมะ เอามาใช้เป็นบทตั้งสำหรับถาม ๆ, ถามจนเด็กมันรู้สึกไต่เอง ถ้าไม่รู้สึกว่ามันเหลว มันเหลวจนอยู่กับมันไม่ได้แล้ว มันจะละไต่อย่างไร, มันจะละไต่อย่างไร, เด็ก ๆ ก็พอจะรู้ได้ ฉะนั้น เขาจะละอะไรที่ครูสอนให้ละ, ที่พ่อแม่ต้องการให้ละ, เขาจะต้องรู้อันกระทั่งว่าไม่ไหวจริง ๆ อยู่กับมันไม่ได้จริง ๆ. เช่น ชั้นที่ ๕ นี้ มายึดถือด้วยอุปาทานเป็นตัวกู—ของกู มันกัลดเอา, กัลดเอาเป็นทุกข์. เด็ก ๆ ก็ต้องเข้าใจได้ว่า ยึดถือสิ่งใดสิ่งนั้นแหละมันกัลด, รักสิ่งใดสิ่งนั้นแหละมันกัลด มันจะต้องเข้าใจได้ มันก็จะไม่ยึดมันถือมันหมายมันสิ่งใดให้มันกัลด.

มันเป็นความรู้ชั้นพระอรหันต์ แต่เอามาใช้กับเด็ก
 ได้ แล้วมันก็เป็นหมันอยู่ตลอดเวลา ไม่มีใครเคยคิดจะเอา
 มาใช้, แล้วกลัวไม่กล้าเอามาใช้, พอเราพูดขึ้น เขาก็ว่า เรา
 นี่บ้า ๆ บอ ๆ หัวเราะ. ที่จริง ธรรมะก็อันเดียวกัน ทั้งนั้น
 แหะละ ไม่ว่าจะกรณีไหน, มัน มีหลักการอันเดียวกันที่จะ
 บรรเทาความยึดมั่นว่าตัวกู ๆ ของกู ทั้งนั้น เด็ก ๆ ควรจะรู้อะไร
 ทั้งแต่เล็ก ๆ เท่าที่ควรจะรู้แล้วก็ขยายขึ้น, ขยายขึ้น. อาตมา
 จึงเสนอ ธรรมะสูงสุด อดัมมยตา — ความรู้ว่า จะอาศัยสิ่ง
 ไม่ได้ยึดถือต่อไปแล้ว, จะเป็นอยู่ด้วยสิ่งนี้ไม่ได้ ฟังพาส่ง
 อาศัยสิ่งนี้ไม่ได้ยึดถือต่อไปแล้ว, ขอหย่าขาดจากกัน ฉะนั้นใคร
 จะหย่าขาดจากขวตเหล่า, จะหย่าขาดจากบุพหรี, จะหย่าขาดจาก
 อะไรก็ขอให้ใช้อดัมมยตาเถิด มันจะละได้.

ปลูกฝังให้เด็กมีสัมมาทิฏฐิเพื่อเป็นมนุษยชาติ.

ที่นี้ เด็กมีหมุดฝังลงไป ว่าบิดามารดาเป็นที่รัก ที่
 พอใจสูงสุด แล้วในโลกนี้ ไม่มีใครรักเรายิ่งไปกว่าบิดา-
 มารดา, ก็จะสามารถ ที่จะปลูกฝังความคิดนี้กลงไปในลูก
 เด็ก ๆ เหล่านี้ว่า เราจะต้องเป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา ก็เลย

ออกไป ถึงกับเป็นศิษย์ที่ดีของครูบาอาจารย์, ในความหมายเดียวกัน บิฑามารตาก็เป็นครูบาอาจารย์, ครูบาอาจารย์ก็เหมือนกับบิฑามารตาในลักษณะหนึ่ง, แล้วเราก็จะต้องเป็นเพื่อน ที่ดีของเพื่อนในลักษณะหนึ่ง. นี้เราเคยพูดกันในเรื่องจริยธรรมว่าเราต้องการให้เด็ก ๆ เป็นบุตรที่ดีของบิฑามารตา, เป็นศิษย์ที่ดีของครูบาอาจารย์, เป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน, เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ, เป็นสาวกที่ดีของพระศาสนา, เป็นมนุษย์ที่ถูกต้องของความเป็นมนุษย์ที่เต็มเปี่ยม.

นี่ก็ถึงข้อแรก ๆ ที่ว่า เป็นบุตรที่ดีของบิฑามารตานั้น ก็อย่างไร ให้เขาเข้าใจให้เขารู้จัก ให้เขาสมัครที่จะเป็น, ขอให้อุทิศชีวิตที่จะเป็น, ที่จะเป็นบุตรที่ดีของบิฑามารตา บัญหาจะได้หมด ถ้าเด็กสมัครมอบกายถวายชีวิต เป็นบุตรที่ดีของบิฑามารตาแล้ว บัญหานั้นจะไม่มี เพราะมันจะไม่ทำสิ่งที่ขัดใจ หรือขัดความประสงค์ของบิฑามารตา, มันก็เลยทำผิดอะไรไม่ได้.

ดังนั้น เด็ก ๆ จะต้องมี *ความรู้ครบ* เรื่องทางวัตถุ ทางกาย ทางจิต ทางวิญญาณ แม้ไม่รู้มากเท่าที่ผู้ใหญ่รู้ แต่

ก็ต้องรู้, แต่ก็ต้องรู้ ทางวัตถุร่างกายเป็นอย่างไร, ทางวัตถุ
 ล้วน ๆ เป็นอย่างไร, ทางร่างกายเนื้อหนังเป็นอย่างไร, ทาง
 จิตเป็นอย่างไร, ทางวิญญาณคือสติบัญญัตินั้นเป็นอย่างไร.
 คำนี้มันยืมมาใช้ไม่รู้ว่าจะใช้คำอะไรดี ใช้คำว่าวิญญาณ
 วิญญาณ เพื่อจะเทียบกับคำว่า spiritual ของฝรั่งว่าทาง
 วิญญาณ. ให้เด็ก ๆ รู้ว่า เรามีวัตถุ อาศัยวัตถุ เราก็มี
 ร่างกายอาศัยร่างกาย, เราก็มีจิตเป็นเครื่องมืออันสำคัญ, แล้ว
 เราต้องมีคุณธรรม คุณสมบัติของจิต คือสติบัญญัติที่ถูกต้อง
 มีแต่เพียงจิตล้วน ๆ แม้จะมีสมาธิ มันก็ทำอะไรไม่ได้. ให้
 เด็ก ๆ รู้ว่า จะต้องมีความรู้ที่ถูกต้อง, แล้วก็มีจิตที่ดี, มี
 ร่างกายที่ดี และก็จะมัววัตถุบ้านเรือนเครื่องใช้ไม้สอยที่ถูกต้อง,
 เขาจะต้องรู้เรื่องนี้ครบ. เกี่ยวกับผู้ใหญ่บางคนก็ยังไม่รู้นะ,
 ขอร้องที่ต่อหน้าทุกคนตรง ๆ ว่า ผู้ใหญ่บางคนก็รู้แต่เรื่องทาง
 วัตถุ เรื่องร่างกาย เรื่องปาก เรื่องท้อง, ไม่รู้เรื่องชีวิต
 จิตใจ, ไม่รู้เรื่องทางวิญญาณ แล้วจะสอนเด็กให้เด็ก ๆ รู้เรื่อง
 เหล่านี้ได้อย่างไรได้.

ฉะนั้น ขอให้เด็กได้เริ่มรู้เถอะว่า มันมีเรื่องเป็น
 เรื่อง ๆ : เรื่องวัตถุในบ้านเรือนของเราจะต้องถูกต้องด้วย

เรื่องบ้านเรือน ทั่ววัตถุสิ่งของเครื่องใช้ไม้สอย อะไรก็ตาม, ร่างกายของเราจะต้องถูกต้อง ต้องมีคุณสมบัติที่เต็มที่, จิตของเราจะต้องมั่นคง จะต้องมีการสั่ง, แล้วเราต้องมีสติปัญญา ความรู้ของจิตนั้น ที่ถูกต้อง, มีความคิดความเห็นเป็น สัมมาทิฐิ นั้นแหละที่ทรัพย์สินสมบัติอันเลิศอยู่ที่นั่น.

เดี๋ยวนี้เด็กไม่ได้รับคำสั่งสอนให้จักเป็นแผนกๆ ให้จักให้มันถูกต้องอย่างนี้ รู้จักแต่เรื่องเอรีคอรอย สนุกสนาน, บุษาสั่งเหล่านนั้นมันก็เลยรู้จักแต่เรื่องที่เป็นรากฐานของกิเลส มันจะเป็นการส่งเสริมกิเลสไม่มีที่สิ้นสุด. ทางฝ่ายโพธิมันก็รัก บิณฑุกันไปแล้ว แล้วจะมีความรู้ที่เป็นสติปัญญาได้อย่างไร, แต่ก็สงสัยอยู่เหมือนกันว่า พุคอย่างนั้นมันจะเกินไปแล้วก็ได้. บางคนอาจจะเห็นว่า บ้าแล้วก็ได้ พุคเกินไปแล้ว, แต่อาตมาว่าไม่เกินคอก เด็กๆ ควรจะต้องรู้ถึงขนาดนี้แม้ในระดับ เบื้องต้น ในระดับพื้นฐาน.

ต้องให้เด็กศึกษาความจริงของธรรมชาติ.

เด็กก็จะต้องรู้ต่อไปถึงเรื่องความจริง, ความจริงของ ธรรมชาติ, *ความจริงของธรรมชาติ*—รู้เรื่องธรรมชาติอันแท้

จริง, *ไม่งม*อาจเป็น*ไสยศาสตร์* ไม่มีปัญหาเรื่องผี ๆ สาง ๆ เรื่องกลัวผี เรื่องอะไรเหล่านี้ ซึ่งผู้ใหญ่ทำให้เขาโง่. เด็กในท้องไม่รู้จักกลัวผี, เพิ่งมารู้จักกลัวผีเมื่อผู้ใหญ่เขาพูดในทำนองให้มันโง่. นี่ก็ถามเด็ก ๆ คุณชีว่า หมากกลัวผีไหม, หมากกลัวผีไหม, เอาไปดูกันที่ป่าช้าที่ไหนก็ถาม หมากกลัวผีไหม ถ้าหมาไม่กลัวผี ทำไมหนูจะต้องกลัวผีเล่า, ให้อ่าน*ธรรมชาติ*แท้ ๆ มันก็มีอยู่. เขาจะต้องรู้ว่า*ธรรมชาติ*แท้ ๆ เป็นอย่างไร, *อย่าให้เรื่องไสยศาสตร์เข้ามาฝังหัว* จนผิดกันหมด ยิ่งไปหมด, ให้อาศัยหลัก*ธรรมชาติ*ที่เฉียบขาด แน่นอนตายตัว เป็นกระแสแห่งเหตุและผล, เกิดความคิดโง่ ๆ ขึ้นมา ก็เพราะเหตุและผลมันไม่ถูก, เกิดความฉลาดขึ้นมาก็เพราะเหตุผลมันถูกต้อง, ให้เป็นผู้อยู่ในอำนาจแห่งเหตุผลตลอดไป.

ดังนั้น การสอนให้มองเห็น ให้ลึกลงไปตาม*หลักธรรม*ขั้นสูงนั้นไม่เสียหลายคอก, ให้เด็กได้รู้ว่า *จิตมันนึกคิดได้เอง โดยไม่ต้องมีอึดตา, โดยไม่ต้องมีอะไร ไม่ต้องมีผีสาง ไม่ต้องมีเทวดาอะไรที่ไหนเข้ามาช่วย ร่างกายระบบประสาทมันรู้สึกอะไรได้เอง ไม่ต้องมีผีมีอะไรมาช่วยทำความรู้สึก, ทา หู*

จุ่ม ล้น ภาย ใจ มันมีระบบประสาทที่มันรู้สึกอย่างนั้น ๆ ใ้
 เอง ไม่ต้องมีอัครตา, ไม่ต้องมีที่ตา หู จุ่ม ล้น ภาย ใจ มาทำ
 หน้าที. จิตรู้สึกเวทนาได้เอง ไม่ต้องมีอัครตาช่วย, จิต
 รู้สึกเป็นสัญญา จำได้ หมายถึงอะไรได้เอง ไม่ต้องมีอัครตาไหน
 มาช่วย, จิตคิดนึกได้เอง เป็นวิญญาณทาง ตา หู จุ่ม ล้น
 ภาย ใจ ได้เอง ไม่ต้องมีผิไม่ต้องมีอัครตา ไม่ต้องมีเทวดา
 ไม่ต้องมีเจตกุศ ไม่ต้องมีวิญญาณอะไรที่ไหนมาช่วย, นั้น-
 แหละเต็กมีความรู้ที่ถูกต้องอย่างนี้.

แต่ข้อนี้ก็น่าเห็นใจ น่าเห็นใจทั้งหมดว่า มนุษย์
 แหลมทอง สุวรรณภูมินี้ ศาสนาฮินดูมาก่อน, ศาสนา
 พราหมณ์มาก่อน มาฝังความรู้อย่างฮินดู อย่างพราหมณ์ไว้
 อย่างมีอัครตา มีเจตกุศ มีอาตมัน, มีเจตกุศมีอะไรไว้เสียแน่น
 แผ่นก่อน มันก็จะเข้ารูปกับความรู้เดิม ๆ ของคนบ้านนั้นด้วย,
 มันรับฝังไว้แน่นแผ่นว่า มีเจตกุศ มีอาตมัน. พอพระพุทธ-
 ศาสนาเข้ามาถึง โอ, มันก็ยากเหลือเกินที่จะถอนได้ เพราะ
 นั้นมันฝังแน่นอยู่ก่อน เพราะฉะนั้นเรื่องนี้มันก็ เหลืออยู่จน
 กระทั่งบัดนี้ ในจิตใจของพุทธบริษัท ถือพร้อมกันทั้งฮินดูและ
 พุทธ, ถือทั้งไสยศาสตร์และพุทธศาสตร์, เป็นปัญหาที่น่า

เห็นใจ รับเอาอย่างยินดีเข้าไปเต็มที, แล้วก็บอกลูกเด็ก ๆ ว่า นี่ก็เป็นพุทธเสียด้วย, พิธีไสยศาสตร์ต่างๆ ก็หลอกลูกเด็ก ๆ ว่าเป็นพุทธเสียด้วย จึงมีการบูชาบวงสรวง เช่น อ้อนวอน ตามแบบนั้นแหละ แก้วตัดในพระพุทธรูปศาสนา, มันก็เลยยุ่งไปหมด, เด็ก ๆ ยุ่งจนไม่รู้ว่าอะไรเป็นอย่างไรแน่.

เด็ก ๆ จะต้องรู้ว่า อะไรเป็นไสยศาสตร์, อะไรเป็น พุทธศาสตร์ นี่สำคัญมาก, ก้อย ๆ บอกให้เขารู้, ก้อย ๆ บอกให้เขารู้. แต่ถ้าพ่อแม่ไม่รู้แล้วใครจะบอก มันมีปัญหายาก อย่างนี้ ปัญหาทางการศึกษามันลำบากอย่างนี้, มันกลายเป็นว่า ต้องอบรมกันทั้งพ่อแม่และทั้งลูก ให้มีความเข้าใจถูกต้องในเรื่องความเป็นไปตามอำนาจแห่งเหตุผล แล้วรู้ว่าจิตนี้มัน ลึกลับซับซ้อน มันทำอะไรที่เข้าใจได้ยาก, เราจึงเข้าใจผิดต่อสิ่งที่เรียกว่าจิตกันมากมาย เรื่องทางไสยศาสตร์มันก็เกิดขึ้นอย่างนี้, ขอให้ระวังให้ดี.

ควรรู้ว่ากายและจิตเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้.

ที่นี้ เด็ก ๆ นี้ ควรจะรู้จักสิ่งที่เรียกว่าจิตตามสมควร แม้จะไม่รู้หมด, รู้ในขนาดที่ว่า จิตเป็นสิ่งที่อบรมได้ เท่านั้น

สำคัญ, จิตเป็นสิ่งที่อบรมได้ ก็หมายความว่าเปลี่ยนแปลงได้, ให้ความรู้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ไม่ตายตัว. ถ้าเด็กรู้ว่าจิตเป็นสิ่งที่อบรมได้ ทำการเปลี่ยนแปลงได้ มันก็พอใจ ที่ว่าจะทำอย่างไร ให้มันเป็นจิตที่ดี. ให้เด็กรู้ว่าไม่ดีอย่างไร, และดีอย่างไร, จิตที่จะมีประโยชน์ อย่างไม่ดีมีประโยชน์อย่างไร, นอกจากว่าจิตเป็นสิ่งที่อบรมได้แล้ว ร่างกายก็เป็นสิ่งที่อบรมได้ ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับจิตได้, การอบรมแต่จิต มันก็เป็นไปไม่ได้ ถ้าร่างกายมันไม่เหมาะสม. เพราะฉะนั้น ร่างกายก็เป็นสิ่งที่อบรมได้เช่นเดียวกับจิต, ฉะนั้นขอให้เราอบรมพร้อม ๆ กันไปทั้งทางร่างกายและทั้งจิต ให้ร่างกายเป็นพื้นฐานของจิต.

ความนึกคิดนี้ยังไม่มีที่สิ้นสุด ยังจะเป็นไปอีกมาก แต่เราจะต้องรู้ว่าอะไรจำเป็น, อะไรไม่จำเป็น, อะไรจำเป็นก่อน อะไรจะต้องมีเดี๋ยวนี้ อะไรรอไว้ก่อนก็ได้ จนเห็นว่าการทำให้ **หมดปัญหาให้หมดความทุกข์นี้จำเป็นที่สุด** อย่าให้พ่อแม่ต้องน้ำตาไหล, อย่าให้ตัวเองต้องน้ำตาไหล, นั่นถูกต้องที่สุด จำเป็นที่สุด.

แม้กระทั่งทำให้เด็ก ๆ รู้ว่า ผู้ใหญ่หวังอยู่ว่า เราจะเป็นผู้สร้างโลกในอนาคต มันอาจจะทำให้เด็กอวดดีไปก็ได้, แต่เราก็มีวิธีพูดที่จะไม่ให้เด็กอวดดี, เพียงแต่ให้รู้ว่าผู้ใหญ่เขาหวัง, บิคามารคาเขาหวังให้เราเป็นผู้สร้างโลกในอนาคต ที่งดงาม ที่น่าอยู่ ให้เรารู้จักความรับผิดชอบอันนี้, อย่าบัดความรับผิดชอบอันนี้ มันจะสอนได้ แม้ว่าจะเป็นการกลูเด็ก ๆ อายุหน่อย ๆ มันจะได้เตรียมตัวสำหรับที่จะเป็น, เป็นคนที่ที่มีคุณค่า, มันจะอวดดี จะหยิ่งผยองไปบ้างก็ไม่ใช่ไร ถ้าจะหยิ่งผยองไปในทางที่ว่าเราจะเป็นผู้สร้างโลกในอนาคต มันไม่เสียหายอะไร แต่แล้วมันก็ค่อย ๆ รู้ได้เอง โทซินมันก็ค่อย ๆ รู้ได้เองว่า เราควรจะทำอย่างไร ทำไร เพียงไร เมื่อไร นี่มันก็รู้ได้เอง, แต่ขอให้เขารับในความรู้สึกว่า เราเป็นผู้ที่มีค่า, มีความรู้สึกสูงสุดกว่ามี self respect, เราเคารพคุณค่าของเราคุณค่าอันสูงสุดแห่งความเป็นมนุษย์ มันอยู่ที่ความเป็นมนุษย์ของเรา, จะปรับปรุงความเป็นมนุษย์ให้ดีที่สุด ให้เด็กเขายอมรับอย่างนี้ แล้วเขาก็จะเตรียมตัวสำหรับที่จะเป็นอย่างนั้น. ความรู้อย่างนี้ไม่เพียงพออาจจะอวดดีไปบ้างอาจเบ่งไปบ้างก็ไม่ใช่ไร แล้วมันก็ค่อย ๆ หายไป, ลดลงมาเหลือว่า

ทำหน้าที่ให้ถูกต้องพอดีกันอย่างไร. นี่เราจะมีเด็กลักษณะ
 อย่างนี้. นี่เรื่องเด็กที่เราต้องการมีลักษณะอย่างนี้แหละ, เรา
 จะทำได้หรือไม่ ในการที่เตรียมเด็กของเราให้เป็นอย่างนี้.

อบรมให้เด็กเข้าใจศาสนาโดยถูกต้อง.

เอ้า, ที่นี้ก็มองดูไป ทิศทางอื่นต่อไปว่า จะให้
 เด็กของเรารู้จักพระพุทธเจ้าในลักษณะอย่างไร, เราจะมีพระ-
 พุทธเจ้าอย่างไรไหนให้แก่เด็กของเรา. เคี้ยวมันมันมีอะไรก็
 จะโทษใครก็ไม่ได้ พอเด็กเขาเข้าไปในโบสถ์ โบสถ์ที่ศักดิ์-
 สิทธิ์หรือที่สูงที่สุด ที่แพง เด็กก็เริ่มเข้าใจผิดต่อพระพุทธเจ้า
 เพราะนั่งอยู่บนบัลลังก์าง้างหลาย ๆ ชั้น มีเศวตฉัตรกั้นอยู่
 บนศีรษะ พอเด็กเห็นภาพอย่างนี้ เด็กจะเข้าใจผิดต่อพระ-
 พุทธเจ้าทันที ความคิดจะเดินทิศทางไปทางไหนก็ไม่รู้, ไม่
 มองเห็นว่า พระพุทธเจ้าอยู่ในกระท่อมอย่างกระท่อมคน
 ขอนานนั้นแหละ เด็กไม่เคยรู้ไม่เคยมองเห็น. ไปดูซิ ซาก
 พระคันธกุฎีทั้งหลาย มันไม่ตีไปกว่ากระท่อมคนขอนาน,
 อย่าไปดูหลังที่เขาเสริมสร้างที่หลังใหญ่โตมโหฬาร นั้นมัน
 รุนหลังทั้งนั้น. แต่ที่ว่าพระคันธกุฎีในยุคแรก โดยแท้ ๆ

แล้ว มันก็ไม่ใหญ่ไปกว่ากระท่อมของคนขอทาน, แล้ว พระพุทธเจ้าจะมานั่งอยู่บนบัลลังก์งาช้าง ข้างบนนั้นเศวตฉัตรก็ไต่อย่างไธ. นี่มันลำบาก ลำบากเสียแล้วที่จะทำให้เด็ก ๆ รู้จักพระพุทธเจ้าอย่างถูกต้อง เพราะพอเขาเข้าไปในโบสถ์ เขาก็รู้จักพระพุทธเจ้าในลักษณะที่ผิดความจริงไปเสียแล้ว.

รู้จักพระพุทธเจ้าให้ถูกต้อง.

จะอธิบายกันได้ไหม จะอธิบายกันได้ไหม? ให้เด็ก รู้ว่าพระพุทธเจ้าท่านเป็นอย่างไร มีชีวิตอย่างไร, แล้วเด็กจะ เข้าใจไปว่าในพระพุทธรูปนั้นมีวิญญาณศักดิ์สิทธิ์สิงอยู่ เพราะ ผู้ใหญ่ทำให้รู้สึกอย่างนั้น, เป็นลัทธิ animism ของคนป่า มีวิญญาณศักดิ์สิทธิ์สิงอยู่ในรูปเคารพนั้น, เป็นลัทธิ animism ของคนป่า. เคี้ยวนี้เราก็ทำให้เด็ก ๆ เข้าใจอย่างนั้น พระพุทธรูปองค์นี้ต้องเอาของอย่างนี้ไปถวาย พระพุทธรูปองค์นี้ ต้องเอาของอย่างนี้ไปถวาย มันก็ทำให้เกิดความคิด ความ เข้าใจผิดต่อพระพุทธรูป ในฐานะเป็นสิ่งที่มีความวิญญาณสิงอยู่ใน นั้น.

ทำอย่างไรจะให้เด็กรู้จักพระพุทธเจ้าว่า เป็นผู้ยอดเยี่ยม
 ที่สุดทำสูงที่สุด, ทำสูงที่สุด, ช่วยโลกทั้งโลกทุก ๆ โลก.
 ท่านมีการเสียสละเหลือประมาณไม่มีใครเสียสละเท่า ไม่มี
 รดยนต์ท่านเดินด้วยเท้า, ไปไหนที่ท่านต้องการจะไปโปรด
 ไปสอน ท่านไม่นั่งยานพาหนะที่เทียมด้วยสัตว์มีชีวิต เช่น
 เกวียน เช่นรถม้า ท่านไม่นั่ง เพราะว่ามันเทียมด้วยสัตว์มี
 ชีวิต. ฉะนั้น ท่านก็ต้องเดิน—เดิน, การเดินเป็นโยชน์ ๆ
 เป็นของธรรมดาสำหรับพระพุทธเจ้า แต่ท่านก็ทำได้ด้วยความ
 เสียสละ. ก่อนจะเดินเข้าห้วง ท่านนึกว่าวันนี้จะไปโปรดใคร
 แล้วยังไปโปรดจนได้, ไปบิณฑบาต ไปโปรดจนได้, จะเป็น
 คนชนิดไหนก็ตาม ท่านไปฉันที่นั่นไปพูดที่นั่น ไปทำให้
 เขาเกิดความเข้าใจถูกต้อง จะเป็นเศรษฐี เป็นคหบดี เป็น
 ชวานา เป็นพ่อค้า เป็นอะไรแล้วแต่, บางทีไปโปรดลัทธิ
 อื่นก็มี: เทียงพักผ่อน, บ่ายมาที่วัด ก็สอนคนที่ไปหาที่วัด
 ประชาชนที่ไปหาที่วัด ก็สอนกันตอนบ่าย, พอตอนค่ำก็
 สอนพระเณรประจำวัด, พอตอนดึกก็สอนเทวดา บาลีเป็น
 อย่างนั้น :-

ปทุมพญเห ปันฑทปาดณจ สายณเห ธมฺมเทศน์
 ปโทเส ภิกขุ โอวาทิ อฑฑรตเต เทวปณฺหิ
 ปจฺจเสว กตกาเล ภพฺพาทพฺเพ วิโลกนํ.

จะเป็นเทวดา พระราชา หรือเทวดามาจากฟ้าก็ตามใจ มาหา
 เวลาตึกทั้งนั้นเลย ในบาลีมันมีอย่างนั้น. กองทัพถือคบเพลิง
 ไปหาพระพุทธเจ้าทั้งนั้นเวลาตึก, พระเจ้าอชาตศัตรูหรือ
 พระเจ้าแผ่นดินไหนก็ไปหาพระพุทธเจ้าในเวลาตึกทั้งนั้น.
 ทรงพักผ่อนนอนแล้ว พอหัวรุ่งก็นึกเล็งญาณส่องโลก ว่าจะ
 ไปโปรดใครอีก. ท่านทำงานครบวงจร เหน็ดเหนื่อยขนาดนี้.

ขอให้เด็กมองเห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงทำงาน อย่างนี้
 เหน็ดเหนื่อยอย่างนี้, ท่านมิได้รับค่าจ้างเงินเดือนอะไรที่ไหน.
 ท่านอยู่อย่างคนขอทาน, รับประทานอาหารอย่างเดียวกับ
 คนขอทาน, ท่านกระทำอย่างนี้. ให้เด็กรู้จักพระพุทธเจ้า
 ที่ถูกต้องเสียทีเถอะ. เขาจะได้มีความคิดที่จะเอาอย่างว่า
 อยู่ให้มันต่ำที่สุดแล้ว ทำให้มันสูงที่สุด สูงยิ่งกว่าเทวดา.

เราจะพยายามให้เด็กเข้าใจข้อเท็จจริงอันหนึ่งว่า พระพุทธเจ้าทรงมีพระคุณยิ่งกว่าพ่อแม่, ยิ่งกว่าพ่อแม่ เพราะว่าพระพุทธเจ้าท่านช่วยให้พ่อแม่ของเราเดินถูกทาง, ให้พ่อแม่ของเราปฏิบัติถูกทาง, ให้พ่อแม่ของเราสามารถกลอดบุตรเลี้ยงบุตรโดยถูกทาง, ท่านช่วยให้พ่อแม่ของเราเดินถูกทาง. ถ้าพ่อแม่ของเราเดินไม่ถูกทางเราก็ไม่ได้เกิดขึ้นมา, เราก็ทำผิดหมด. พระพุทธเจ้าจะต้องมีพระคุณมากกว่าพ่อแม่, ให้เขาฝังความรู้สึกอันนี้ลงไปในพระพุทธเจ้าให้ถูกต้อง. พ่อแม่กลอดเรามา เลี้ยงเรามา อบรมเรามา สั่งสอนเรามา, ช่วยเหลือเรามา ก็เพราะการนำของพระพุทธเจ้า.

ที่นี้มาถึงข้อที่ว่า พระพุทธเจ้าองค์จริงอยู่ที่ไหน, ลูกเด็ก ๆ ก็มีพระพุทธเจ้าองค์จริงอยู่ที่พระพุทธรูปอย่างทีกล่าไปแล้ว เพราะ *ผู้ใหญ่สอนให้คิดเช่นนั้น* : พระพุทธรูปคือพระพุทธเจ้า, แล้วก็เชื่อกามที่คิดเอาเองว่า จะเป็นอย่างไร คนที่ไม่ได้รับการศึกษาก็ว่า พระพุทธเจ้าอยู่ที่พระธาตุ พระสารีริกธาตุ พระบาท พระอะไรก็ตาม พระพุทธเจ้าอยู่ที่นั่น, *นี่ก็เป็นพระพุทธเจ้าชนิดสำหรับผู้ที่มิปัญญาเพียงเท่านั้น*. ที่นี้คนที่มีการศึกษาธรรมคา ๆ แม้ในระดับมหาวิทยาลัย เอ้า, ก็

รู้ว่าพระพุทธเจ้าเป็นบุคคลคนหนึ่งในประวัติศาสตร์ เกิดในประเทศอินเดีย, สอนอยู่ที่ท่าสิบบีแล้ว ตายแล้วนิพพานแล้วก็มีเท่านั้น นี่การศึกษาที่คนธรรมดารู้จักพระพุทธเจ้า.

แต่พระพุทธเจ้าท่านปฏิเสธ พระพุทธเจ้าในลักษณะนั้น, ท่านตรัสว่าผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม ผู้ใดเห็นเราผู้นั้นเห็นธรรม. ผู้ใดไม่เห็นธรรม แม้แต่จะจับจิวรของเราไว้ก็ชื่อว่าไม่เห็นเรา. นี้พระพุทธเจ้าชนิดนี้ใครเห็นบ้าง, ใครมีบ้าง. ลุกเต็กๆยังไม่อาจจะมี, เขาก็มีพระพุทธรูปไปก่อน, มีพระธาตุไปก่อน มีอะไรตามความรู้ที่เรียนมาในหนังสือไปก่อน ตามที่เราให้เด็กๆเรียน ท่องว่าพระพุทธเจ้าก็คือบุคคลอย่างนั้นะ, อย่างนั้นจนกว่าเด็กจะรู้ว่า พระพุทธเจ้าพระองค์จริงคือพระธรรมธรรมอะไร ธรรมที่ไหน.

พระพุทธเจ้าได้ตรัสในที่อีกแห่งหนึ่งว่า ผู้ใดเห็นปฏิจสมุปบาท ผู้นั้นเห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นปฏิจสมุปบาท ปฏิจสมุปบาทก็คืออาการที่ทุกข์มันเกิดขึ้นอย่างไร อาการที่ทุกข์มันดับลงไปอย่างไร, อาการที่ทุกข์เกิดและดับลงอย่างไหนเรียกว่า ปฏิจสมุปบาท ผู้ใดเห็น

ปฏิจอกสมุปบาท ผู้นั้นเห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นเรา ฉะนั้น จะต้องเห็นการเกิดขึ้นแห่งธรรม : ความทุกข์เป็นอย่างไร, ทุกข์ดับลงไปอย่างไร ที่ว่าเห็นธรรมคือเห็นเรา ก็หมายความว่า เราสามารถที่จะดับทุกข์ได้ นั่นเอง, นี้พระพุทธเจ้าพระองค์จริง ที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์จะให้ทุกคนรู้จัก.

แล้วท่านก็ตรัสว่า ธรรมะที่แสดงแล้ว, วินัยที่บัญญัติแล้ว, จักอยู่เป็นพระศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย ในเวลาที่ล่วงลับไปแล้วแห่งเรา. พระศาสดาพระองค์จริง ก็คือธรรมวินัยที่ดับทุกข์ได้ จะอยู่กับท่านตลอดไป ไม่เคยตาย ไม่เคยตาย, เราก็มีโอกาที่จะบอกพวกเด็ก ๆ ว่า พระพุทธเจ้าองค์จริงไม่เคยตาย พร้อมทั้งจะปรากฏขึ้นในจิตใจของเรา เมื่อไรก็ได้ ที่ไหนก็ได้ ขอให้เราพยายามให้มีพระพุทธเจ้าพระองค์จริงเกิดขึ้นในจิตใจของเราคือดับทุกข์ได้ มีปัญญาดับทุกข์ได้ มีความรู้ที่ดับทุกข์ได้ หรือจะเอาจิตก็ได้ ที่มันมีความรู้จันดับทุกข์ได้ นี่ก็พระพุทธเจ้า, เรามีพระพุทธเจ้าชนิดนี้กันเกิด, แม้ว่าเดี๋ยวนี้เราจะมีน้อย ก็ขอให้มีมากขึ้นไป จนดับทุกข์ได้ ดับทุกข์ได้หมด เราก็มีพระพุทธเจ้าหมด มีอยู่ในเรา.

หรืออาจจะพูดได้ว่า เราก็เป็นพระพุทธรเจ้าเสียเอง พระองค์หนึ่งเหมือนกัน, แม้แต่องค์น้อยๆ อย่างนี้ ไม่ค่อยมี ไกรกล้ำพูด, โดยเฉพาะฝ่ายเถรวาทที่เคร่งครัดไม่กล้าพูดเช่นนั้น ว่าจะเราจะเป็นพระพุทธรเจ้าเสียเอง, แต่ถ้าฝ่ายมหายานเขาอิสระ เขากล้ำพูด, ภาวนากับทุกข์ได้เหมือนพระพุทธรเจ้า เราก็เป็น พระพุทธรเจ้าองค์หนึ่งขึ้นมา, พระพุทธรเจ้าก็เต็มไปหมดทั้งจักรวาล. เด็กๆ ก็จะกล้าคิดว่า พระพุทธรเจ้านั้นเป็นสิ่งที่เรา ทำให้มีขึ้นมาได้ในเรา ตามที่ตรัสว่าจะอยู่กับเราทั้งหลายตลอดกาล, แม้ว่าร่างกายนี้จะดับไปแล้ว. นี่พระพุทธรเจ้าแม่ สำหรับเด็ก ๆ ก็ควรจะได้อย่างนี้, แต่เดี๋ยวนี้พ่อแม่ของเขา ก็ไม่รู้ แล้วจะสอนให้เด็ก ๆ รู้ได้อย่างไร.

ฉะนั้น การที่จะจัดการศึกษาอนุบาล ให้เด็ก ๆ ได้รู้จัก พระพุทธรเจ้าได้สักเท่าไร นั้น ไปพิจารณาตุเด็ก, จะเอาพระพุทธรูปเป็นพระพุทธรเจ้าอย่างเดิมอยู่เรื่อยไปนั้น เด็กก็ไม่รู้จัก โท, แล้วมันก็จะมีความยึดให้เห็นผิด, ที่เดินผิดไปในทางสติปัญญา ทางสัมมาทิฏฐิ.

วิปประดิษฐานพระพุทธรเจ้า ที่มีความหมายที่ถูกต้องลงไป ในจิตใจของเด็ก, เด็ก ๆ ก็จะมองเห็นว่า

พิธีพุทธภิเษกที่เขาทำกันนั้น เป็นเรื่องเด็กเล่น เป็นเรื่องเล่นละคร คือเสกก่อนอิฐก้อนหิน ทองเหลือง ให้เป็นพระพุทธรเจ้า, น้ำมันเป็นเรื่องเด็กเล่น. พระพุทธเจ้าองค์จริงจะทำขึ้นอย่างนั้นไม่ได้, จะเสกกันอย่างนั้นไม่ได้. บัญญาที่ช่วยให้เราดับทุกข์นั้นแหละ แม้แต่ว่าการศึกษาเล่าเรียนของเรา ในโรงเรียนที่จะช่วยให้เราดับทุกข์ได้, นี้ก็เป็นส่วนหนึ่งของพระพุทธเจ้า ซึ่งจะเป็นพระพุทธเจ้าเต็มรูปแบบในที่สุด. ขอให้เด็กเตรียมตัวที่จะมีพระพุทธเจ้าที่ถูกต้องกัน อย่างนี้ไปตั้งแต่เล็ก ๆ เด็ด. การที่เด็กจะสร้างโลกในอนาคตเป็นสิ่งหวังได้, หวังได้, เด็ก ๆ จะสร้างโลกในอนาคตได้, ถ้าเขารู้จักพระพุทธเจ้าอย่างถูกต้องกันในลักษณะเช่นนี้.

รู้จักพระธรรมให้ถูกต้อง.

ที่นี้ก็พูดถึงพระธรรมบ้าง เด็กก็เป็นธรรมตา รู้อย่างที่พ่อแม่บอกให้รู้พระธรรม ก็คือไบลาน คือ ตู๋พระไตรปิฎก หรือ เล่มพระไตรปิฎก หรือแม้แต่เสียงที่พระเทศน์ออกไปแจ้ว ๆ. นี้ก็เป็นพระธรรม เด็กเขาก็รู้เท่านั้น เด็กไม่รู้ว่า พระธรรมคืออะไร.

มันก็อย่างเดียวกับพระพุทธเจ้าแหละ ความรู้ที่ดับ
 ทุกข์ได้และปฏิบัติตามนั้นแล้วดับทุกข์ได้, เกิดผลขึ้นมาเป็น
 ความดับทุกข์ได้ นั่นแหละคือพระธรรม. พระธรรมที่แท้
 จริง ไม่ใช่ตู้โบราณ, ไม่ใช่ตู้พระไตรปิฎก, ไม่ใช่เสียงแสดง
 ธรรม, หรือไม่ใช่อะไรที่เป็นวัตถุ. แต่เป็นความรู้ เป็น
 การกระทำ เป็นผลของการกระทำที่มันดับทุกข์ได้, เหมือน
 ที่เด็ก ๆ เรียนหนังสือในโรงเรียน เรียนให้รู้ที่จะประกอบอาชีพ
 แล้วก็ไปประกอบอาชีพ แล้วก็ได้ผลจากการประกอบอาชีพ,
 ทั้งหมดนั้นมีลักษณะอย่างไร พระธรรมก็มีลักษณะอย่างนั้น
 แหละ.

ขอให้เด็กเตรียมตัวรู้ รู้จักพระธรรมไว้ให้ถูกต้อง
 ให้รู้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป, อย่ามัวเห็นแต่ว่าเป็นตู้พระธรรม ตู้พระไตร
 ปิฎก โบราณคัมภีร์อะไร อย่างที่เขาเรียก ๆ กัน ที่เขาใช้ทำ
 พิธีกัน, นั้นมันเป็นเรื่องพิธี, บอกให้รู้ว่า นั่นเป็นเรื่องพิธี.
 ความจริงมันอยู่ลึกกว่านั้น, มันเป็นเรื่องจริง. ให้เด็ก ๆ เขา
 รู้จักพระธรรมเป็นจุดตั้งต้นที่ถูกต้องกันเสียอย่างนี้ มันจะง่าย
 ขึ้น, อนาคตจะควรรู้เท่าไร, ประถมจะควรรู้เท่าไร, มัธยม
 จะควรรู้เท่าไร, มันก็เป็นแนวเดียวกันอย่างนั้นแหละ.

รู้จักพระสงฆ์ให้ถูกต้อง.

ที่นี้มารู้จัก พระสงฆ์ กันเสียบ้าง ว่าไม่ใช่เพียงแต่คนที่เอาผ้าเหลืองมาห่ม, เด็ก ๆ มันรู้จักเพียงเท่านั้น, เด็กทารกก็รู้จักเพียงเท่านั้น เพราะพ่อแม่เขาบอกให้เพียงเท่านั้น, ตัวเหลือง ๆ มาแล้วไว้อย่างไร ก็ยกมือไหว้ สาธุ มันก็เลยมารู้เพียงเท่านั้น. ให้เขารู้ว่า พระสงฆ์คือ ผู้ที่ประสบความสำเร็จในการดับทุกข์ตามแบบของพระพุทธเจ้า, แล้วจะสืบวิชาอันนี้ไว้ให้คนชั้นหลัง ไว้ตลอดกาลนิรันดร พระสงฆ์นี้ปฏิบัติตามพระพุทธเจ้า ดับทุกข์ได้แล้ว จะสืบอายุการปฏิบัติไว้ให้สำหรับคนชั้นหลัง มาถึงพวกเราและต่อไป, พระสงฆ์คืออย่างนั้น, ไม่ใช่เพียงแต่ว่าห่มเหลืองแล้วก็เป็นพระสงฆ์, เด็ก ๆ ก็จะไม่หลงในคำว่าพระสงฆ์ เหมือนที่หลง ๆ กันอยู่จนเกิดเรื่องเกิดราวที่ไม่น่าดู.

นี่เราต้องการให้เด็กรู้จัก พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์, มีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ สำหรับเด็ก ที่เป็นจุดตั้งต้นอย่างนี้. มันคงจะทำได้น้อยในชั้นอนุบาล แต่มันก็ทำได้, ถ้าไม่ทำไว้แต่ชั้นอนุบาล สัจจะชาติญาณย่อมไป

ทางกิเลส เป็นหนักรกปรกปิดเสียหมดแล้ว มันยากที่จะผั่ง
อะไรลงไป. ฉะนั้น จึงนึกถึงคำพูดข้อต้นว่า เหตุผลที่จะ
ต้องรีบทำแก่เด็กชั้นอนุบาลนั้น มันมีเหตุผลอย่างนี้ เพราะว่า
สัญชาตญาณของเด็กกำลังจะแปรไป ในทางกิเลส *ไม่ให้มันแปร
ไปในทางกิเลส*, อย่าให้มันเพิ่ม รีบใส่อะไรเข้าไปเสียก่อน
ที่มันจะได้อยู่ในลักษณะที่ถูกต้อง ฉะนั้น พยายามที่จะให้
เขารู้จักตัวเองอย่างไร, รู้จักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
อย่างไร, ก็รีบทำเสียเถอะ เท่าที่จะทำได้.

ต้องรู้จักเคารพสิ่งสูงสุดคือหน้าที่.

ที่นี้ก็มีเรื่องต่อไปที่ควรจะพูด เราจะสอนเด็กให้รู้จัก
สิ่งสูงสุด, ขอใช้คำว่าสิ่งสูงสุด, จะไม่ใช่คำว่าพระเป็นเจ้า
หรือพระพุทธเจ้าหรืออะไรก็ตามที่เขามักจะใช้กัน. คำว่าสิ่ง
สูงสุดนั้นเป็นคำรวม รวมคี่ที่สุด, สูงสุดเพราะเราต้องเคารพ
เพราะเราต้องเชื่อฟัง เพราะเราต้องปฏิบัติตาม เพราะเรา
ต้องมี ให้อยู่กะเราให้จึงได้, เรียกว่าสิ่งสูงสุดก็แล้วกัน.
ถ้าถือศาสนา มีพระเจ้า เขาก็มีพระเจ้าเป็นสิ่งที่สูงสุด, เขาไปอยู่
กับพระเจ้า, เป็นอันเดียวกับพระเจ้า, มีสิ่งสูงสุดที่พระเจ้า.

แต่เราชาวพุทธ จะมีอะไรเป็นสิ่งสูงสุด เด็กๆ อาจจะตอบว่า มีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสิ่งสูงสุด เอ้า, ก็ได้เหมือนกัน.

แต่เราอยากจะถามว่า พระพุทธเจ้าเคารพอะไร นี่ เด็กยังไม่รู้ พระพุทธเจ้าทุกพระองค์เคารพธรรม, หน้าที่, พระพุทธเจ้าตรัสไว้เอง เมื่อท่านตรัสรู้แล้วใหม่ ๆ, ท่านจงนึ้นมาว่า เอ๊ะ! นี่จะเคารพใคร, เมื่อตรัสรู้แล้วไปทบทวนทบทไป ทบทมาว่า โอ, ก็เคารพธรรมะ ธรรมะคือหน้าที่. เด็กๆ ของเราจะต้องรู้ว่า เนื้อพระพุทธเจ้าขึ้นไป ยังมีสิ่งที่พระพุทธเจ้าต้องเคารพ จะไปสูงสุดอย่างไร, สิ่งนั้นคือหน้าที่. เอ้า, ที่นี้ ก็มาบอกเรื่องหน้าที่ หน้าที่ รายละเอียดที่จะช่วยให้เรารอด ไม่ตายและไม่เป็นทุกข์.

อะไรจะช่วยให้เรารอด พระพุทธเจ้าก็ช่วยไม่ได้, ท่านได้แต่บอกว่า ให้ทำหน้าที่อย่างนั้น ๆ แล้วท่านจะรอด. พระพุทธเจ้าจะช่วยให้รอดเองไม่ได้ ท่านกลับมอบหมายให้ ทำหน้าที่อย่างนั้น ๆ ปฏิบัติอย่างนั้น ๆ แล้วมันก็จะรอด, เพราะ ฉะนั้น สิ่งที่จะช่วยให้เรารอดก็คือหน้าที่ ที่เราจะต้องปฏิบัติ

พระพุทธเจ้าก็ทรงกำชับว่า *ต้องเป็นที่พักแก่ตนเอง, หมายความว่า ต้องทำหน้าที่ด้วยตนเอง แล้วหน้าที่มันก็จะช่วยผู้นั้น, เพราะฉะนั้นสิ่งสูงสุดที่จะช่วยเราได้จริงก็คือหน้าที่ต้องช่วยตัวเอง มีหน้าที่ หน้าที่ หน้าที่.*

พระพุทธเจ้าท่านทำหน้าที่ของพระพุทธเจ้าอย่างไม่มีใครจะเปรียบได้ อย่างที่เล่ามาแล้วเมื่อตะกี๊ ครอบงำจนกระทั่งสิ้นชีวิต, จะคับขัน จะปรินิพพานอยู่หยก ๆ แล้ว ยังมีคนมาขอให้สอน, *ปริพพาชกคนสุดท้าย.* พระสงฆ์ทั้งหลายว่า โอ้, มันเกินไปแล้ว ท่านจะปรินิพพานอยู่เดี๋ยวนี้ยังมากวน, ไล่มันไป, ไล่ไปเสีย. *พระพุทธเจ้าว่า อย่าไล่, อย่าไล่ ให้เข้ามา. ท่านก็สอน สอน จนปริพพาชกคนนี้ บรรลุธรรม ถึงที่สุดเป็นพระอรหันต์, เป็นสาวกองค์สุดท้าย, ต่อมาไม่กี่นาทีท่านก็นิพพาน. กิจคุณท่านเคารพหน้าที่ก็มาน้อย. แล้วเราเคารพหน้าที่กันอย่างนี้หรือเปล่า. เดี่ยวนี้คนในโลกนี้มีแต่ขบถหน้าที่ หลอกหลวงหน้าที่ เอาเปรียบหน้าที่ โทกหน้าที่, มันไม่เคารพหน้าที่ โลกมันจึงวุ่นวาย ถ้ามันเคารพหน้าที่ บัญหามันจะหมด.*

ฉะนั้น สิ่งสูงสุดคือหน้าที่ สูงจนพระพุทธเจ้าเคารพ
แล้วมันสูงเพราะไม่มีใครช่วยได้นอกจากหน้าที่. เราอาจ
บอกเด็ก ๆ ว่าพระเจ้า พระเป็นเจ้า มาสักฟุ้งหนึ่งก็ช่วยไม่ได้
ถ้าคนไม่ทำหน้าที่, ถ้าคน ๆ นี้ไม่ทำหน้าที่อะไรเลย ให้พระเจ้า
มาสักฟุ้งหนึ่ง มากันทุก ๆ พระเจ้า ก็ช่วยไม่ได้. เพราะ
ฉะนั้น สิ่งที่ช่วยได้จริง คือหน้าที่, หน้าที่นี้เขารู้จักกันมาตั้งแต่
ก่อนพระพุทธเจ้าเกิดโน่น แต่เป็นหน้าที่ต่ำ ๆ, แล้วหน้าที่
ก็รู้จักสูง สูง—ชั้นมา ธรรมะสูงขึ้นมา สูงขึ้นมาจนพระพุทธเจ้า
เกิดขึ้น ท่านก็สอนหน้าที่สูงสุด บรรลุมรรค ผล นิพพาน
ก็ยังเรียกหน้าที่ หน้าที่ อยู่那儿แหละ.

ทุกคนจะต้องรู้ว่า หน้าที่คือสิ่งที่จะช่วยให้อุด ตั้งแต่
คันฉ่องถึงที่สุด, เลยเคารพหน้าที่ บูชาหน้าที่, เหมือนที่
พระพุทธเจ้าท่านเคารพธรรมะคือหน้าที่ ท่านทำหน้าที่ของ
ท่านแล้ว, ท่านช่วยผู้อื่นได้ทำหน้าที่ช่วยตัวเองด้วย, นี่พระ
พุทธเจ้าท่านเป็นอย่างนี้ จึงให้ถือว่าสิ่งสูงสุดนั่น คือหน้าที่,
แล้วก็ขยายออกไปอีกคำว่าสังกตศีลธิ, สังกตศีลธิที่สุด ไม่มี
อะไรนอกจากหน้าที่, หน้าที่ที่ถูกต้องคือสิ่งที่สังกตศีลธิที่สุด
ในสังกตศีลธิทั้งหลายในสากลโลกนั้น ไม่ว่าอะไร บ้า ๆ

บอ ๆ ก็ได้อีก. ขอให้รู้ว่า หน้าทีที่ตรงนี้ ที่ถูกต้องต่อการ
กับทุกข์, หน้าทีนี้คือสิ่งศักดิ์สิทธิ์แท้จริง จะช่วยกับทุกข์
ให้ได้สิ้นเชิง.

ฉะนั้นจะไปอ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากลโลกให้บวการ
สิ่งศักดิ์สิทธิ์มันอยู่ที่หน้าที ที่เรากระทำไปโดยถูกต้อง, แล้ว
มันจะช่วยยิ่งกว่าสิ่งใด. ถ้าทำหน้าทีนี้มันไม่ถูกต้อง ให้สิ่ง
ศักดิ์สิทธิ์มาเป็นฝูง ๆ มันก็ช่วยไม่ได้, ฉะนั้น อย่ามัวไปอ้าง
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากลโลกเสียเลย จะมีสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ที่แท้จริง
ที่ถูกต้อง คือหน้าทีที่ประพตติถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ
ที่พระพุทธเจ้าได้สอนไว้ว่าจะกับทุกข์กันอย่างไร, นี่คือสิ่ง
ศักดิ์สิทธิ์.

ถ้าลูกเด็ก ๆ ของเรารูจักฟังสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างนี้ มา
ตั้งแต่เล็ก ๆ ก็จะมีมาก. เทียนมันไม่รู้จักดอก มันก็ต้อง
ไปฟังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามที่พ่อแม่เคยถือกันมา, จะไปสอบไล่
สักทีก็ไปไหว้กุฎิศักดิ์สิทธิ์ เจดีย์ศักดิ์สิทธิ์ อาตมาก็เคยเป็น
เด็ก ๆ ผู้ใหญ่หรือเพื่อนเขาสอนกันอย่างนั้นแหละ ไปไหว้
ไปบูชาแล้วไปสอบไล่ แล้วจะสอบไล่ได้ มันมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์
อย่างนั้นกันมาเรื่อย ๆ.

ขอให้รู้ว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่แท้จริงนั้นคือสิ่งที่ช่วยได้, แล้วสิ่งที่ช่วยได้ คือการปฏิบัติถูกต้อง ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ. พระพุทธเจ้าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ก็เพราะท่านช่วยได้, ช่วยให้เราช่วยตัวเองได้. ท่านมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คือการจับทุกข์ได้ จับกิเลสได้, นั่นเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ท่านก็มอบหมายให้เรา, แล้วเราก็มາทำการช่วยตัวเอง. *สิ่งศักดิ์สิทธิ์* ก็คือหน้าที่ที่กระทำโดยถูกต้อง, มันจะเป็นการโอหังไปไหมที่พูดอย่างนี้ ก็ไปคิดดูเอาเอง, ควรจะสอนเด็กสักเท่าไร. แต่ที่ว่าถ้าเด็กจะเป็นพุทธะ, เป็นพุทธบริษัทแล้วจะต้องมีความเข้าใจอันนี้, ไม่เป็นไสยศาสตร์โดยประการทั้งปวง.

กฎธรรมชาตินั้นศักดิ์สิทธิ์ฝืนไม่ได้, ในพุทธศาสนา เราเรียกว่า *กฎอหิปปัจจยตา* หรือ*กฎปฏิจोगสมุปบาท* นั้นแหละ *กฎศักดิ์สิทธิ์ฝืนไม่ได้*. ต้องเคารพอย่างยิ่งในฐานะเป็นของศักดิ์สิทธิ์, เมื่อเราปฏิบัติตามกฎนั้นแล้ว เราก็จับทุกข์ได้ ขอให้เข้าใจอย่างนี้.

การสอนเรื่องสังคม.

เอ้า, ที่นี้มาคุยกันถึงเรื่องทางสังคม, ทางสังคม เราควรจะให้เด็ก ๆ ทารกของเรา^{ู้}เรื่องนี้สักเท่าไร, อย่างไร.

ข้อแรกที่สุดที่จะต้องให้เขา^{ู้} ก็คือว่า *เราอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้* ให้ถือหลักนี้เป็นหลักเถอะ แล้วเรื่องทางสังคมมันจะถูกต้อง. ถ้าสมมติว่าเขายกโลกทั้งหมดให้เรา ทั้งโลกทุกโลกทั้งหมดให้เราอยู่คนเดียว แล้วจะอยู่ได้ไหม มันก็อยู่ไม่ได้, มันต้องมีหลาย ๆ คนช่วยกันทำอย่างนั้น ช่วยกันทำอย่างนี้ จนครบเรื่องครบถ้วนมันจึงจะอยู่ได้. ขอให้แน่ใจว่า เราอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้, เพราะฉะนั้น เราต้องรับรู้รับผิดชอบที่เราจะต้องอยู่ร่วมกันหลายคน.

ธรรมชาติไม่ได้สร้างมาให้เราอยู่คนเดียวนะ *instinct* ของสัตว์ทั่วไป ทั้งคนทั้งมนุษย์ ทั้งเครื่องจักร มันก็แสวงหาหมู่ทั้งนั้น รวมหมู่ทั้งนั้น, เพราะธรรมชาติไม่ได้สร้างมาสำหรับเพื่ออยู่ตัวเดียวคนเดียว สัญชาตญาณที่มีอยู่ในจิตใจมันจึงโน้มไปในทางที่จะอยู่กันเป็นหมู่. ฉะนั้น เราจะต้องระลึกรึกถึงสังคมนิยม ซึ่งเป็นคำที่เขากำลังเกลียดกันนั้นกันนะ,

สังคมนิยมเดียวกันนี้อาตมาว่า *ธรรมชาติ* ทั่วๆ มันสร้างมาสำหรับเราอยู่กันอย่างสังคมนิยม, ไม่ใช่อยู่อย่างเสรีนิยม ทั่วใครตัวมัน ใครทำได้เท่าไรทำเอา; อย่างนั้นไม่ใช่ความประสงค์ของธรรมชาติ, แต่เราต้องมีสังคมนิยมที่ถูกต้อง อย่าเป็นสังคมนิยมของความเห็นแก่ตัว. เดียวกันมันมีสังคมนิยมของความเห็นแก่ตัว มันจึงเกิดสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ สังคมนิยมอะไรพวกนั้น คนเกลียดกันเข้ากระดูกดำแล้ว นั่นเป็นสังคมนิยมที่ไม่ถูกต้อง. เราจะต้องมีสังคมนิยมที่ถูกต้อง ที่จะขอเติมได้หน่อยว่า ธัมมิกสังคมนิยม, ธัมมิกสังคมนิยม, สังคมนิยมที่ประกอบอยู่ด้วยธรรมะและไม่เป็นไร เสรีนิยมนี้ตามใจกิเลส ไม่ไหว.

พระพุทธเจ้าท่านมีประชาธิปไตยสูงสุดโดยวินัย : การไหวทกะเนนเสียงต้องเป็นเอกฉันท์กันเพียงเสียงเดียวก็ไม่ได้, คุณประชาธิปไตยของพระพุทธเจ้า. ประชาธิปไตยในโลกเวลานี้เกินครึ่งแล้วมันใช้ได้, แต่ถ้าเอาตามแบบพระพุทธเจ้าแล้วกันเสียงเดียวมันก็ไม่ได้. แต่ว่ามันมันเป็นหมู่สงฆ์คณะสงฆ์เราก็ยังเห็นได้ชัดว่าท่านนิยมประชาธิปไตยเพื่อความอยู่ร่วมกันโดยเรียบร้อย มันเป็นสังคมนิยม, ถึงแม้

ทุกศาสนาไปคู่ให้ดี พิจารณาคู่ให้ดี. อากมาใคร่กรวดนุอย่างยิ่ง แล้วเห็นว่า โอ มันก็นิยมสังคมนิยมเหมือนกัน, จะเป็นคริสต์ เป็นอิสลาม เป็นฮินดูอะไร ก็มุ่งหมายที่จะอยู่กันเป็นสังคม ทั้งนี้ไม่แยกกันอยู่เป็นแต่ละคน ๆ.

มันจะต้องนึกถึงการอยู่กันเป็นสังคม มีธรรมะเป็นหลัก, ถ้าเรามี เสรีนิยม ก็เลสมันก็เป็นผู้บัญชา เพราะเราไม่สามารถควบคุมกิเลส, ยิ่งการศึกษาในโลกสมัยนี้ เป็นการศึกษาหมาหางตัววัน สอนแต่ให้ฉลาด แล้วไม่ควบคุมความฉลาด. แล้วลองเสรีนิยมตามแบบนี้ดูซิ มันพูดอย่างลัทธิตาพูดว่า ประชาธิปไตยเพื่อประชาชน ไทยประชาชน ของประชาชน ; ถ้าประชาชนมันเห็นแก่ตัวแล้วมันวินาศ, มันวินาศ. ประชาธิปไตยของประชาชนที่เห็นแก่ตัวมันวินาศเห็นแก่ตัวเป็นพื้นฐานโดยประชาชนทั้งหมด ก็เลือกผู้แทนที่เห็นแก่ตัวเข้ามา ก็เป็นสภาของผู้เห็นแก่ตัว, สภาของผู้เห็นแก่ตัว ก็ตั้งรัฐบาลที่เห็นแก่ตัว. แล้วจะไปทางไหนกันเล่า? มันต้องเป็นสังคมนิยมของผู้ประกอบอยู่ด้วยธรรมะ ประชาชนก็ประกอบอยู่ด้วยธรรมะ, มันก็เลือกผู้แทนที่มีธรรมะ, สภาที่มีธรรมะมันก็ตั้งรัฐบาลที่มีธรรมะ มันก็รอด ฉะนั้นนึกถึง

คำว่า รั้มมิก รั้มมิกะ ประกอบด้วยธรรมะนี้ไว้ให้มาก ๆ, ทำอะไรให้มันเป็นรั้มมิกะ รั้มมิกสังคมนิยม รั้มมิกประชาธิปไตย, รั้มมิกอะไรก็ตามให้เป็นเรื่องที่ยึดธรรมะเป็นหลัก เห็นแก่ธรรมะเป็นสวณะ, เต็มวันทั้งโลกมันเห็นแก่ตัวกู มันจะไปเห็นแก่ธรรมะได้อย่างไร, มันจะไปเห็นแก่เพื่อนมนุษย์ได้อย่างไร, มันเลยมีปัญหาวงศ์ที่กำลังมีปัญหา ร้อนระอุไปหมดทั้งโลก.

เราจะต้องรักเพื่อน เพื่อนอะไร เพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย. หมายความว่าถึงไหน สัตว์เดรัจฉานด้วยก็ได้, ต้นไม้ด้วยก็ได้, มันเกิด แก่ เจ็บ ตายเหมือนกัน. สิ่งใดมีความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เอามาเป็นเพื่อนให้หมด. มนุษย์ด้วยกันก็ได้ สัตว์เดรัจฉานก็ได้ ต้นไม้ต้นไม้ก็ได้, แล้วมันจะเป็นอย่างไร มันจะทำลายป่าเป็นแถบ ๆ อย่างนี้ได้หรือไร, มันจะฆ่าสัตว์ให้สูญพันธุ์ได้อย่างไร.

ถ้าเรามี สังคมนิยมแบบรั้มมิกแล้ว ก็มีความเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย, สมตามที่ว่าธรรมชาติสร้างสัตว์สิ่งมีชีวิตมา เพื่ออยู่กันเป็นสังคม เราต้องมีประเทศ ชาติ

ศาสนา ที่มีหลักการเช่นนั้นแล้วเราจะมีพระมหากษัตริย์ ที่จะคลบบันทาลให้มันเป็นเช่นนั้น, เราจะมีสังคมนิยมในความหมายของความเป็นชาติ เป็นศาสนา เป็นประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์เป็นที่รวบยอดจะช่วยคลบบันทาลให้มันเป็นไปอย่างนั้น, ให้ประเทศชาติมันมีธัมมิกสภาวะหรือธัมมิกสังคมนิยม

ฉะนั้นเดี๋ยวนี้มันก็ถูกต้องแล้ว *ที่ว่าเรามีประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข, แต่เราอย่าไปเอาเสรีนิยมชนิดที่กิเลสเป็นประธาน เลย เอาสังคมนิยมที่ธรรมะเป็นประธาน* เรื่องมันก็จะรอด.

เด็ก ๆ ต้องรู้ว่า เราไม่มีสติปัญญามาแต่ในท้อง เราก็ต้องเชื่อฟังบิดามารดา ผู้ที่เกิดก่อนเรา, เราไม่ต้องเสียเวลาไปคิดใหม่ เราเสียเวลาจนตายเราก็ไม่รู้ว่า เรารับเอาสิ่งที่เขาเคยคิดกันมาแล้ว มาปฏิบัติ มาศึกษามากันค้ำว มาใช้ให้เป็นประโยชน์ดีกว่า. เรื่องอะไรต่างๆ ที่เราจะคิดได้ เหมือนที่เขาคิดแล้วนั้นไม่ได้, เราคิดจนกายร้อยหนพ้นหน มันก็คิดไม่ได้ คิดไม่ออก เรารับที่เขาคิดกันไว้แล้วมาปฏิบัติ

ศึกษา มันก็จะได้ประโยชน์, ฉะนั้น ขอให้รู้จักใช้ ความรู้
ของบรรพบุรุษ.

สิ่งสุดท้ายที่มนุษย์ควรได้.

เราจะต้องได้รับสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ,
แต่อาจจะไม่เข้าใจว่าคืออะไร. แต่ถ้าค่อย ๆ บอก ค่อย ๆ สอน
ว่าสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับนั้นคืออะไร, มันเรื่องง่าย ๆ
เรื่องอยู่กันอย่างเยือกเย็นเป็นนิพพาน, นำสงสารเด็ก ๆ ได้รับ
คำสั่งสอนผิดในโรงเรียน ว่านิพพานคือความตาย ในพระ-
ไตรปิฎกกันจนตลอดทั้งหมดแล้ว คำว่านิพพานไม่มีที่ตรง
ไหนที่ใช้หมายถึงความตาย, ยืนยันอย่างนี้ ถ้าจะใช้ถึงความ
ตายบ้างในบางครั้ง ก็ใช้คำว่า “ปรินิพพาน” เช่นคำพูดว่า
ปรินิพพานจักมีต่อสามเดือนก่อน, คำปรินิพพานจะหมายถึง
ความตาย, แต่ถ้าใช้นิพพาน นิพพานเฉย ๆ แล้ว มีแต่
ความเย็นทั้งนั้น, ความดับเย็นทั้งนั้น. นิพพานมิได้แปลว่า
ความตาย ในโรงเรียนสอนเด็ก ๆ ว่า นิพพานแปลว่าความตาย
ความตายของพระอรหันต์ที่ทำให้เข้าใจผิดอย่างยิ่ง ไม่ปรารถนา
นิพพาน ไม่อยากได้นิพพาน, ไม่ถือว่านิพพานเป็นสิ่งที่ดี

ที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้. ให้รู้ว่านิพพานคือความเย็น : เย็นกาย เย็นใจ เย็นในทุกอย่างทุกอย่าง, มีชีวิตเย็นนั้นแหละ เราต้องได้สิ่งนี้ เราจึงเรียกว่าได้รับสิ่งที่ที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ.

ขอให้สนใจกันในทางที่จะให้เด็กเข้าใจ คำว่านิพพาน ๑ อย่างถูกต้อง คำว่านิพพาน ๑ อย่างถูกต้องในระดับโลกธรรมตาๆ มักจะเรียกว่า นิพฺพติ, นิพฺพติ มีความหมายอย่างเดียวกับนิพพาน แปลว่าเย็นเหมือนกัน. แปลว่าเย็นเหมือนกัน ดับเย็นแห่งความร้อน อะไรที่ร้อนๆ เย็นลงไป ก็เรียกว่านิพพาน ภาษาเดิมก่อนมีธรรมะ ก็ใช้คำว่า นิพพานในความหมายอย่างนี้ ไฟดับ เรียกว่า ไฟนิพพาน แสง กับ ขาวดำ ขาวอะไรที่เย็นลงกินได้ เรียกว่ามันนิพพาน เอาน้ำราดลงไป บนทองที่กำลังหลอมในเบ้าให้เย็นที่พวกช่างทองกระทำอยู่ในบาสิเรียกว่า นิพพานเปื่อยะ คือทำให้มันนิพพาน คือทำให้มันเย็น เรียกว่าทำให้มันนิพพาน ทำให้มันหมดฤทธิ์หมดปัญหา เรียกว่า นิพพาน ไม่ใช่ตาย ไม่ต้องตาย ถ้าตายแล้วจะได้รับประโยชน์อะไร.

มันต้องนิพพานก่อนตาย ได้รับประโยชน์เป็นความเย็นก่อนแก่ที่จะตาย, เด็กๆ ควรจะเข้าใจว่านิพพานในฐานะ

เป็นจุดหมายที่ดีที่สุดของมนุษย์ที่ควรจะได้, เต็มวันยังไม่ได้
ไม่เป็นไร แต่ว่าเราต้องไปทางนั้นให้เย็น ๆ ๆ, ตัวเองเย็น
พ่อแม่เย็น กรอบครัวเย็น บ้านเมืองเย็น, อย่าทำให้พ่อแม่
ต้องน้ำตาตก ตัวเองต้องน้ำตาตก.

รู้จักกรรมชั่วให้ถูกต้อง.

เฮ้, ที่นี้ออกสักเรื่องหนึ่งก็ว่า เรื่องดีเรื่องชั่ว, เต็ม ๆ
ไม่ได้รับคำสั่งสอนที่ถูกต้องและเพียงพอ เข้าใจผิด สับสน
ไขว้เขว เต็มวันมันมีคำบ๊อบที่ไหนมาว่า ทำดีไม่ได้ดี
ทำชั่วไม่ได้ชั่ว, ทำชั่วได้ก็มีถมไป อะไรทำนองนี้ ที่ยังทำ
ให้เข้าใจผิดหนักขึ้น เพราะไม่รู้อรรถาธิบายของคำๆ นั้น และ
คำพูดนั้นมันก็ผิด ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว นี่ไม่ใช่คำที่ถูกต้อง
เรามันแปลความผิดเอง ต้องพูดว่า ทำดี—ดี ทำชั่ว—ชั่ว นั้น
ถูกต้อง พอทำดีก็ดีเท่านั้นเอง พอทำชั่วก็ชั่ว ไม่ต้องรอ
ไม่ต้องรอการได้ เพราะสิ่งนี้มันยุติกันแล้วว่าดี พอทำเข้ามัน
ก็ดี สิ่งนี้ยุติกันแล้วว่าชั่ว พอทำเข้าก็ชั่ว มันไม่ต้องรอ
การได้ ส่วนการได้อีกทางหนึ่งที่ตามมานั้น มันเป็นปฏิกริยา
มันได้ก็ไม่ได้ก็ไม่ได้ เช่นว่าทำดีมันดีแน่ แต่ว่ามันจะ

ได้เงินได้ชื่อเสียงบ้างหรือไม่นั้นมันก็ไม่แน่ บางทีก็ไม่ได้
 แต่ว่าส่วนมากนั้นต้องได้ แต่ไม่แน่ว่าจะต้องได้ นั้นเป็นผล
 พลอยได้ ทำชั่วก็เหมือนกันมันชั่วแน่ ๆ แต่มันจะรับเคราะห์
 กรรมทัณฑ์ตามนั้นหรือไม่ มันก็ไม่แน่ บางทีมันก็ยังมีส่วน
 มาแทรกแซง.

เด็กควรจะเข้าใจว่า ทำดีดี ทำชั่ว ชั่ว ทัณฑ์เลย, และ
 คตินั้นเป็นสิ่งที่บ้ำไม่ได้ เป็นสิ่งที่หลงไม่ได้ ถ้าบ้ำได้หลงได้
 แล้วไม่ใช่ดี ดีเป็นสิ่งที่ไม่ต้องบ้ำ ไม่ต้องหลง แล้วไม่ต้อง
 อวดค้ำย ถ้าอวดแล้วมันจะหมด แล้วมันจะหมดดี ฉะนั้น
 เด็ก ๆ รู้จักความดีว่าเป็นสิ่งที่ดี ทำแล้วก็ดี แล้วก็ไม่ต้องไปบ้ำ
 ไม่ต้องไปหลง แล้วก็ไม่ต้องอวดดี แล้วก็จะได้รับผลแห่ง
 ความดี เราจะต้องให้เขาเข้าใจคำว่าชั่ว คำว่าดีให้ถูกต้องเสีย
 ใหม่ อย่าให้เป็นไปตามที่เขาพูดกันอยู่ ซึ่งมันไม่ถูกต้องยิ่งขึ้น
 ทุกที.

ที่นี้มันก็ไปถึงความสุขความทุกข์, ทำชั่วทำดี ทำสุข
 ทำทุกข์ ทำบุญทำบาป บุญนั้นต้องเป็นสิ่งที่ล้างบาป, ถ้าไม่
 ล้างบาปไม่ใช่บุญ เด็ก ๆ ก็จะได้ยินได้ฟังคำว่า ทำบุญสักบาท

หนึ่งก็ได้สวรรค์วิมานหลังหนึ่ง มีบริวาร ๕๐๐, ทำบุญก็คือ
 อย่างนั้น อย่างนี้มันล้างบาปหรือเปล่า? ความหมายเดิมแท้ ๆ
 ของคำว่าบุญนี้แปลว่าล้างบาป, แต่มันมีความหมายว่าพอใจ
 อิ่มใจนี้ก็มี มีเหมือนกันไม่ใช่ไม่มี. แต่คนมาถือเอาความ
 หมายหลังไปเสียหมด; พออิ่มใจสบายใจ บ้าบุญไปเลย, บุญ
 อย่างนี้มันกักเจ้าของ มันไม่ทำให้เยือกเย็น ไม่ล้างบาป.

ความสุขที่แท้จริงคือความสงบ เค็ท ๆ ก็พอจะเข้าใจ
 ได้, แม้ว่าคนแก่ ๆ จะเข้าใจไม่ได้, คนแก่ ๆ เกี้ยวนี้เข้าใจไม่
 ได้ ไม่ชอบความสงบ. *ความสุขที่แท้จริงคือความสงบ* ;
 ตามลูกเต็ท ๆ อนุบาลนั้นแหละว่า ตีใจ—ตีใจ—ตีใจ เหนื่อย
 ไหม? เสียใจ—เสียใจ—เสียใจ เหนื่อยไหม? ถ้าไม่ต้อตตีใจ
 ไม่ต้อตเสียใจเลย สบายไหม? ตามลูกเต็ท ๆ อนุบาลกู มัน
 มองเห็นของมันเอง ไม่ต้อตบอก. นี้เราก็เหมือนกัน เสียใจ
 ก็กินข้าวไม่ลง, ตีใจก็กินข้าวไม่ลง, ต้อเมื่อไม่ตีใจ ไม่เสียใจ
 จึงจะกินข้าวอร่อย นั่นคือความสงบ.

ขอให้ลูกเต็ท ๆ เข้าใจไปเสียตั้งแต่ต้นว่า *ความสุขที่
 แท้จริงคือความสงบ*, ไม่ใช่ตีใจจนเนื้อเต้น, ไม่ใช่เสียใจจน

น้ำตาไหล. รู้จักความสุขที่แท้จริงกันเสียอย่างนี้ ก็จะไม่ไป
หาความสงบ, และได้ด้วยการทำหน้าที่ของตนให้ถูกต้อง, ไม่
ต้องหวัง อย่างที่พวกฝรั่งเขาสอนให้หวัง, ให้หวัง หวังที่
ไหนสำเร็จที่นั่น. เราไม่สอนลูกเด็ก ๆ ของเราให้หวัง, สอน
แต่จะให้ทำให้ถูกต้อง ให้ทำให้ถูกต้อง แล้วก็พอใจ, พอใจ
ว่ามันถูกต้อง ถูกต้อง ถูกต้องพอใจ.

เรียนหนังสือถูกต้องทุกนาทีทุกชั่วโมง ถูกต้องพอใจ,
ทำงานที่บ้านถูกต้องทุกเวลานาที, พอใจ, อะไรก็ถูกต้อง :
ล้างหน้าถูฟันก็ถูกต้อง, ถ่ายอุจจาระบัสสวะก็ถูกต้อง, อาบน้ำ
ก็ถูกต้อง, กินข้าวก็ถูกต้อง, ล้างถ้วยล้างจานกวาดบ้านถูเรือน
ก็ถูกต้อง, ถูกต้อง—พอใจ—พอใจ. นี่มันอยู่ที่ถูกต้องและ
พอใจ เป็นความสุขที่ควรจะมีติดใจเอา, ไม่ใช่บำรุงบำเรอด้วย
สิ่งสวยงาม เฮอร์คอร์อย, นี่เด็ก ๆ จะต้องรู้ความถูกต้อง.

รู้จักเสียทั้งภาษาคนและภาษาธรรม ว่าดี ว่าสวย
ว่าร้าย นั้นมันมี ๒ ภาษา : คืออย่างภาษาคนกับภาษาธรรม
มันคนละอย่าง. สวยอย่างภาษาคนกับภาษาธรรมก็คนละอย่าง,
คืออย่างภาษาคนเขาทำคนละอย่าง, ดี รวย สวย อย่างนี้ คนละ

ภาษา. ภาษาคนหมายถึงกิเลส, แต่ภาษาธรรมหมายถึงความ
ถูกต้อง, ถูกต้อง—ถูกต้อง—ก็อย่างถูกต้อง, สวยอย่างถูกต้อง
รวยอย่างถูกต้อง, ก็อย่างภาษาธรรม. เด็ก ๆ ของเราอย่า
ไปหลงภาษาคนเป็นภาษาธรรม; มันสวยอย่างประทับ
ประกายกันจนไม่รู้จะประทับประกายกันอย่างไร, รวยก็รวยแก่
สทงศ์ ไม่มีความดี ไม่มีอะไรที่ใครเขานับถือเลย. ก็ดี
เหมือนกัน ดีแท้ที่ เขาว่าดี ว่าดี ดิชนิคมมันกัดเจ้าของ, เป็น
ดีที่แท้จริงมันไม่กัดเจ้าของ.

ต้องทำให้เด็กเข้าใจถูกต้องในเรื่องสัมมาทิฏฐิ.

เป็นอันว่าเราจะได้หาหนทาง ให้เข้าใจถูกต้องในสิ่ง
เหล่านี้ ตามที่เป็นจริงในลักษณะที่เรียกว่ามีสัมมาทิฏฐิ สัมมา-
ทิฏฐิ.

ธรรมะ—หน้าที่เป็นสิ่งสูงสุด มีหน้าที่ มีการทำ
หน้าที่ที่ไหนมีธรรมะที่นั่น ไม่มีการทำหน้าที่ไม่มีธรรมะเลย.
โบสถ์บางโบสถ์มีแต่สันเขี้ยวซี่ ในโบสถ์นั้นไม่มีธรรมะเลย,
ธรรมะไปมืออยู่กลางทุ่งนา ที่ชาวนาไถนาอยู่เหวี่ยงไถลไถลย้อย

กลับมีธรรมะ ธรรมะในโบสถ์หนีไปอยู่ที่กลางทุ่งนาหมด ถ้าโบสถ์มันไม่มีการทำหน้าที่, แล้วธรรมะคือหน้าที่ หน้าที่คือธรรมะ.

ฉะนั้นขอให้เด็กพอใจ เสียสละอย่างยิ่งที่จะทำหน้าที่, แม้จะอาบเหงื่อ เหงื่อคือน้ำมนต์ที่แท้จริง มันจะช่วยให้รอด น้ำมนต์ที่เขารดๆ กันนี้, มันไม่ได้ช่วยใครรอด, แต่ถ้าเหงื่อแล้วมันจะช่วยให้รอด; ฉะนั้น เหงื่อคือน้ำมนต์ที่แท้จริง, ถ้าเด็ก ๆ เขาถือหลักอย่างนี้ จะไม่มีใครว่างงาน. เคียงนี้พวกปริญญาเขาว่างงานกันเป็นแถว ๆ เพราะว่ามันเกลียดเหงื่อ, ถ้ามันบูชาเหงื่อแล้วไม่มีใครว่างงาน. ลูกเด็ก ๆ ของเราจะต้องรู้ล่วงหน้าว่า ธรรมะคือหน้าที่, หน้าที่คือธรรมะ, มีธรรมะแล้วก็มีมารอด จะต้องเอาเหงื่อแลกเอามา; ไม่ควรจะมีใครว่างงาน ถ้าใครว่างงาน คนนั้นไม่บูชาธรรมะ ไม่บูชาหน้าที่.

ต้องมีคุณค่าของความเป็นมนุษย์.

เอาเป็นว่า ให้เด็กทุกคนรู้ตั้งแต่เล็ก ๆ ว่าจะต้องมีค่าของความเป็นมนุษย์สูงสุด สูงสุดให้จนได้ เคียงนี้เราก็

ได้เกิดมาเป็นมนุษย์และได้พบพระพุทธศาสนา อย่าให้มันเป็น
หมันเราสืบเลือดเนื้อมาจากบิดามารดาที่เป็นพุทธบริษัท เราก็
อย่าให้เป็นหมัน, ให้ได้รับประโยชน์จากความเป็นพุทธบริษัท.

ให้เด็ก ๆ เขาถือเอาความหมายง่าย ๆ เข้าใจได้ภาษา
เด็ก ๆ ว่า พุทธะ คือผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน พุทธะไม่ใช่พระ
พุทธรูป, ไม่ใช่บุคคลคนหนึ่งในประวัติศาสตร์ ผู้ใดมีความรู้
สิ่งที่ควรรู้ มีความตื่นจากหลับ คือความโง่หรืออวิชชา, มีความ
เบิกบานด้วยความเป็นสุข, นั่นคือพุทธะ—พุทธะ—พุทธะ,
ทุกคนเป็นพุทธะได้. ให้เด็กทุกคนเตรียมตัวสำหรับเป็น
พุทธะ คือ เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ตามพระพุทธเจ้าไป, ตาม
พระพุทธเจ้าไป, เป็นพุทธะกันให้เต็มโลกเลย, เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น
ผู้เบิกบาน.

นี่ถ้าได้อย่างนี้แล้วการศึกษาอนุบาลก็สูงสุด มีค่าสูง
สุด. ไม่ใช่การเลี้ยงดู. ช่วยกันคิดนึกให้ดี ๆ ให้ได้ผลทำให้
เด็กมันสามารถสร้างโลกในอนาคต, บิดา มารดา ครูบาอาจารย์
สร้างเด็ก ก็คือสร้างโลกในอนาคต. เราเตรียมลูกหลานของ
เราให้เป็นผู้สามารถสร้างโลกในอนาคต เป็นโลกแห่งมนุษย์.

นี่เป็นมนุษยวิทยา เป็นมนุษยศาสตร์ นอกหลักสูตรในมหาวิทยาลัย สร้างโลกแห่งความเป็นมนุษย์, ให้มีความถูกต้องแล้วมันก็หมดปัญหา.

ทุกคนไม่เห็นแก่ตัว, ทุกคนเห็นแก่ธรรมะ, ทุกคนรักผู้อื่น นี่โลกพระศรีอารียเมตไตรย. พอคนทุกคนในโลกเปลี่ยนเป็นรักผู้อื่นเท่านั้นแหละ โลกนี้ก็กลายเป็นโลกศรีอารียเมตไตรยชั้นในพรินตาเดียว, ไม่มีใครเชื่อ ในพรินตาเดียว เปลี่ยนโลกนี้ให้เป็นโลกพระศรีอารียเมตไตรยได้ด้วย การที่ทุกคนหมดความเห็นแก่ตัว, ทุกคนหมดความเห็นแก่ตัว.

ประกาศสงครามกับความเห็นแก่ตัว, ช่วยกันทำลายล้างให้หมดไป. บุชาความไม่เห็นแก่ตัว แต่เห็นแก่ความถูกต้อง, เห็นแก่ผู้อื่น เป็นหัวใจของทุกศาสนา คนที่ไม่เห็นแก่ตัวอย่างเดียว จะได้ชื่อว่าเขาถือศาสนาทุกศาสนาอย่างดีที่สุดเลย แล้วทุกศาสนามุ่งหมายที่จะกำจัดความเห็นแก่ตัว, เราก็มีความไม่เห็นแก่ตัว.

อาทมาพูดไม่มีใครเชื่อ ว่าโลกสมัยนี้มันเป็นสมัยวิทยาศาสตร์, มันฉลาดมันเรียนเรื่องเหตุผลกันมากแล้ว.

ขอให้คนในโลกถือศีลเพียงข้อเดียว, ศีลข้อเดียว, ศีลข้อเดียว :
 ไม่เห็นแก่ตัว—ไม่เห็นแก่ตัว—ไม่เห็นแก่ตัว, ถือศีลเพียง
 ข้อเดียวพอ แล้วศีลก็ร้อยก็พันข้อ มันจะมาอยู่ที่ศีลข้อนี้หมด,
 ไม่เห็นแก่ตัวแล้ว จะแก้ปัญหามนุษย์ทุกคน แก้ปัญหาครอบครัว
 แก้ปัญหาบ้านเมืองประเทศชาติทั้งโลกได้, ไม่เห็นแก่ตัว มัน
 มีความหมายกว้างเกิน, ไม่เห็นแก่ตัวแล้วมันจะฆ่าใครได้
 มันจะขโมยใครได้, มันจะผิดกาเมใครได้, มันจะโกหกใครได้,
 มันจะกินน้ำเมาอย่างไรได้. มันทำอะไรไม่ได้, เพราะว่าถือ
 ศีลข้อเดียว ก็ไม่เห็นแก่ตัว, ถ้าพูดนั้นมันเป็นปัญหาเสมอ
 ไป, ไม่ว่าจะภาษาไหน ภาษาไทยก็ดี ภาษาฝรั่งก็ดี เห็นแก่ตัว
 นั้น คนมันนึกเอาความหมายว่าถ้าเราไม่รักตัว แล้วจะทำอะไร
 ศีลละ, มันก็ไม่ทำศีล; นั่นมันผิด, อย่างนั้นเขาเรียก การ
 เคารพตัวบูชาตัว ไม่เรียกว่าเห็นแก่ตัว. ถ้าเห็นแก่ตัว
 แล้วเป็นเรื่องของกิเลสทั้งนั้นเลย, เอาเปรียบ ชุกรัก, เอา
 เปรียบ นั่นแหละเห็นแก่ตัว. ถ้าบูชาตัว รักตัว สงวนตัว
 พัฒนาตัวอย่างนี้ ไม่เรียกว่าเห็นแก่ตัว, ภาษาไทยที่ถูกต้อง
 ต้องเป็นอย่างนี้ ภาษาฝรั่งก็เหมือนกัน, เอาไม่เห็นแก่ตัวก็
 พอแล้ว อย่าเพ้อถึงกับหมดตัวเลย.

อาตมาบอกพวกฝรั่ง ว่าเอา non selfishness พอแล้ว ไม่ขอถึงกับ selfishless คอก มันจะมากไปสำหรับคุณ selfishness นี้ มันมากสำหรับคุณ, เอา non selfish พอ ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ตัว ฝรั่งเขาเคยพูดเรื่องนี้มากเมื่อหลายสิบปีมาแล้ว, เคียนี่ไม่มี ไม่ได้ยินพูด, เพราะมันกลายเป็นโรคเห็นแก่ตัวกันไปทั่วโลก กอบโกยกันทั่วโลก ไม่มีใครดูถูกผู้ที่เห็นแก่ตัวเสียแล้ว เพราะตัวเองก็เป็นเสียเอง. แต่ขอให้ระลึกนึกถึงกลับมาว่า ความเห็นแก่ตัวนี้ทำลายโลก เลวทรามที่สุด ร้ายกาจที่สุด, เป็นซาตาน เป็นพญามารถึงที่สุด อยู่ที่ความเห็นแก่ตัว, หมกความเห็นแก่ตัว สูงที่สุดของความเป็นมนุษย์, เป็นมนุษย์ที่เต็มเปี่ยม.

เอาละ, รายละเอียดมีอยู่อย่างนี้ เท่าที่อาตมาจะเสนอเป็นข้อมูลหรือเป็นเหตุผล หรือเป็นอะไรก็แล้วแต่จะเอาไปใช้เท่าที่จะนึกได้หรือเท่าที่เคย ๆ นึกมา.

ขอสรุปใจความสั้น ๆ ในตอนสุดท้ายนี้ว่า *เรามีเหตุผลอันเพียงพอแล้ว ที่จะจัดการศึกษาแม้เริ่มแต่อนุบาล, เหตุผลที่จะอ้างได้แก่คนทั้งโลก ว่ามีเหตุผลเพียงพอ จะสะกັต*

กันกระแสนแห่งสัญชาตญาณของเด็ก ๆ ที่กำลังจะไหลไปสู่กิเลส ให้ไหลมาสู่กระแสแห่งโพธิ. นี่คือเหตุผลที่เราจะต้องจัดการศึกษาเริ่มแต่อนุบาล อย่าถือว่าเด็กเป็นเพียงผู้ใหญ่ในวันหน้า ถ้าอย่างนั้นก็เป็นที่หมดหนทาง, ให้ถือว่าเด็กจะเป็นผู้สร้างโลกในอนาคต.

เดี๋ยวนี้เรากำลังมีเด็กที่เป็นอันตรายมากขึ้นหรือเปล่า? เรากำลังมีเด็กที่จะเป็นเด็กอันตรายมันมากขึ้นหรือเปล่า? จะป้องกันได้อย่างไร ถ้าไม่จัดการกันตั้งแต่ชั้นอนุบาล โลกมันเป็นโลกแห่งความเห็นแก่ตัว นี่มันเป็นความผิดของใคร? เป็นความผิดของใคร? ใครเป็นผู้จัดการโลก? ใครเป็นผู้เจ้าของโลก? มันไม่มี มันเป็นผู้รับผิดชอบร่วมกัน ไม่มีใครที่จะมีอำนาจเป็นเจ้าของโลก, เป็นผู้บัญชาการโลกแต่เพียงผู้เดียว, มันไม่มี. ฉะนั้นทางที่ดีก็ช่วยกันทำให้ทุกคนนี้สามารถร่วมมือกันจัดการโลก, โลกในอนาคตจะอยู่ในความรับผิดชอบของใคร? ก็อยู่ในความรับผิดชอบของมนุษย์ที่จะมีอยู่ในสมัยนี้ คือเด็ก ๆ ในวันนี้.

ฉะนั้น เราจะจัดการศึกษานี้ให้เด็กเขาได้เป็นมนุษย์ที่พึงประสงค์ ที่ควรต้องการ, เรียกเป็นภาษาธรรมะกว่าให้

เขาเป็นสุภาพบุรุษก็ได้ เขาเป็นสัตบุรุษก็ได้; ถ้าถามหลัก
 ภาษาพุทธศาสนาแล้วใช้คำว่าสัตบุรุษ. เป็นคำสูงสุดในสมัย
 พุทธกาล ที่ใช้เรียกพระอรหันต์เลย, สัตบุรุษนี้ใช้เรียกพระ-
 อรหันต์ได้ด้วย, จารึกที่ฉะบอบกระดูกของพระสารีบุตร
 โมกคัลลานะ เขาใช้ศัพท์ปริสสะของพระสารีบุตรผู้เป็นสัตบุรุษ,
 ของพระโมกคัลลานะผู้เป็นสัตบุรุษ. คำว่าสัตบุรุษใช้กัน
 สูงสุดเลย เราต้องการสัตบุรุษ หรือที่จะลดลงมาเป็นสุภาพ-
 บุรุษก็ได้ ต่ำลงมา. เราต้องการให้มนุษย์ทุกคนในโลกนี้
 เป็นสุภาพบุรุษ, ไม่ใช่บุคคลผู้เห็นแก่ตัว, ให้เขาถือศาสนา
 แห่งความถูกต้อง, ไม่ถือศาสนาประโยชน์, ไปรับจ้างรัฐบาล
 ทำงาน, เป็นการทำการกุศลอย่างมหาศาลในการช่วยกันสร้างโลก
 ในอนาคตให้มันเป็นโลกที่ถูกต้อง เป็นกุศลมหาศาลตาม
 พระพุทธประสงค์, ตามแบบที่ถูกต้องของพุทธบริษัท. ถ้า
 ทำได้อย่างนี้ มันเป็นการสืบอายุโลกให้ยืนยาวต่อไป, สืบอายุ
 พระธรรมให้ยืนยาวไป, สืบอายุพระศาสนาให้ยืนยาวไป.

เป็นการกระทำที่เป็นความรับผิดชอบแห่งยุคมาก
 ไปไหม? เรารับผิดชอบแห่งยุค ยุคนี้เราต้องรับผิดชอบ
 อย่างนี้, เราเป็นผู้มีการกระทำรับผิดชอบแห่งยุค, โลกจะรอด

ได้ไปอีกยุคหนึ่ง ถ้าเรามีการกระทำอย่างนี้ ก็สร้างเด็ก
ขึ้นมาอย่างถูกต้อง. ประเทศไทยจะเป็นบ่อมปรการของโลก
โลกด้วย. ไม่ใช่เป็นเพียงบ่อมปรการของพระพุทธศาสนา,
เป็นบ่อมปรการของมนุษย์ในโลก โลกจะยังคงเป็นโลกที่มี
ความน่าอยู่.

ขอให้ทุกท่านมีความพอใจ มีความเชื่อตัวเอง มีความ
กล้าหาญ มีความสุขในการกระทำงานชิ้นนี้. ขอให้ท่าน
สำเร็จตามความประสงค์มุ่งหมายทุก ๆ คน ทุก ๆ ประการเทอญ.

ขอยุติการบรรยายลงด้วยความสมควรแก่เวลา.

หนังสือชุดหมุดลือธรรมจักร

ความรักดี

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ เป็นครั้งที่ ๑๑ แห่งภาค
วิชาขุขุชา ในวันนี้อาตมาก็ยังจะคงกล่าวเรื่อง สิ่งสำคัญที่หากัน
มองข้าม ต่อไปตามเดิม แต่ในวันนี้ จะกล่าวโดยหัวข้อว่า
ความรักดี คือสิ่งสำคัญที่หากันมองข้าม.

ขอทำความเข้าใจเป็นพิเศษในวันนี้ ว่า การบรรยาย
เป็นประจำสัปดาห์ ในวันนี้ ได้มีพระคณาธิการ ที่เป็น
ครูบาอาจารย์สอนปริยัติธรรมทั้งหลาย มาเพื่อประกอบพิธี
ปีติการประชุมในวันนี้; และขอร้องให้อาตมากล่าวสิ่งที่
เป็นประโยชน์ แก่ท่านครูบาอาจารย์เหล่านั้นด้วย นี้ประการหนึ่ง.

แล้วก็อีกประการหนึ่งมีนักเรียนจำนวนมากจำนวนมาก ก็มา
 พ้องกันในวันนั้น เพื่อฟังธรรมะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ที่จะเป็น
 ประโยชน์แก่หน้าที่การงานของตน จึงถือเอาเป็นโอกาสรวม
 กันเข้าเป็นเรื่องเดียว คือการบรรยายประจำสัปดาห์; ซึ่ง
 จะต้องติดต่อไปตามเนื้อหาของเรื่องนั้น ก็ดี, คำพูดที่จะฝากไว้
 กับพระคณาธิการครูบาอาจารย์ทั้งหลาย ก็ดี, คำบรรยาย ที่จะ
 กล่าวแก่นักเรียนทั้งหลาย ก็ดี, สามเรื่องนี้ ขอบรรยาย
 รวมกันโดยเรื่องว่า ความรักดี ในฐานะเป็นสิ่งที่พากันมองข้าม.

[ปรารภและทบทวน.]

ขอทำความเข้าใจแก่ท่านทั้งหลาย ที่เพิ่งมาฟังในวัน
 ให้เป็นที่เข้าใจสักเล็กน้อยก่อนว่า เรากำลังพูดกันถึง เรื่องสิ่ง
 สำคัญที่พากันมองข้าม หมายความว่าเราสร้างความเจริญให้แก่ตัว
 ไม่ได้, ให้แก่สังคมไม่ได้, ให้แก่ประเทศชาติศาสนาก็ไม่ได้,
 ก็เพราะไม่มีทางก้าวหน้าในทางศีลธรรม หรือวัฒนธรรมนั่นเอง.
 โทษอันนี้มันเกิดขึ้น เพราะเราพากันมองข้าม สิ่งสำคัญที่ไม่ควร
 จะพากันมองข้าม; เราก็พากันมามองข้ามเสียหมด จึงขอเตือนว่า
 ให้ดูกันเสียให้ดีๆ อย่าได้มองข้ามสิ่งสำคัญเหล่านั้นเลย. ขอให้
 สนใจไปตั้งแต่สิ่งแรก ซึ่งอาตมาจะได้กล่าวทบทวนอีกครั้งหนึ่ง.

ข้อที่ ๑. สิ่งแรกก็คือ มนุษย์กำลังจะสิ้นสุด
 มนุษยธรรม. มนุษยธรรม คือความเป็นมนุษย์ หรือ
 ธรรมะที่จะทำความเป็นมนุษย์. เดียวกันมนุษย์ในโลกกำลังจะ
 สิ้นสุดแห่งมนุษยธรรมเขาไม่รู้ว่าความเป็นมนุษย์นั้นเป็นทำไม? เป็น
 อย่างไร? เป็นมนุษย์จะไปไหน? เขารู้แต่เรื่องประโยชน์ทาง
 วัตถุ เอาประโยชน์ทางวัตถุ, เรื่องกินเรื่องกางเรื่องเกียรติ, ^๕
 เขามาเป็นมนุษยธรรมก็เป็นเรื่องวัตถุไปหมด มันก็ส่งเสริมกิเลส
 ยิ่งขึ้น. มนุษย์นี่ก็เลวลงๆ คือไม่มีธรรมะ ไปมุ่งมันแต่เรื่อง
 ความเจริญทางวัตถุ.

การศึกษาในโลก มีสภาพเหมือนกับหมาทางด่วน : สอน
 แต่หนังสือกับอาชีพ นักเรียนทั้งหลาย ก็จงสังเกตตัวเองให้ดี
 ว่าเราเรียนกันแต่เรื่องที่ ๑ หนังสือ กับเรื่องที่ ๒ วิชาชีพ แล้ว
 ก็จบกัน; เรื่องสำคัญที่ ๓ คือเรื่องธรรมะสำหรับความเป็น
 มนุษย์นั้น เรายังไม่ได้เรียน.

เมื่อโรงเรียนเขาไม่สอน เรารักตัวเรา เราก็ต้องแสวงหา
 เอาเอง; เรียนหนังสือในโรงเรียน, เรียนวิชาชีพในโรงเรียน,
 ส่วนเรื่องที่ ๓ นั้นเราต้องแสวงหาเอาเอง ให้สุดความสามารถ
 ของเรา. บิดามารดาที่รักลูกรักหลาน ต้องช่วยหามาให้ ให้
 ลูกหลานได้ศึกษาได้เล่าเรียน แม้แต่นอกโรงเรียน. เรื่องความ
 เป็นมนุษย์อย่างไร? ครบอาจารย์พระเจ้าพระสงฆ์ ที่สอนปรีชา-
 ธรรม ก็ช่วยรับภาระในเรื่องนี้ คือสอนเรื่องของธรรมะสำหรับ

ความเป็นมนุษย์. ถ้าได้เรื่องนี้อีกเรื่องหนึ่ง การศึกษาก็สมบูรณ์ ไม่เป็นหมาทางตัวอีกต่อไป; มนุษย์เราก็จะเอาตัวรอดได้.

เดี๋ยวนี้มนุษย์เขาเรียนแต่เรื่องหนังสือกับเทคโนโลยี จนเป็นคนเก่งกล้าสามารถเหลือประมาณ; แต่ครั้นไปตามเขาว่านี่พวกคุณจะไปไหนกัน ที่เก่งกล้าสามารถถึงอย่างนี้? เขาก็ตอบว่า ข้าพเจ้าไม่รู้, ขอให้ไปตามคอมพิวเตอร์. เราถามเขาต่อไปว่า สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ นั่นคืออะไร? เขาก็บอกว่า ข้าพเจ้าไม่รู้ ขอให้ไปตามคอมพิวเตอร์. แล้วก็ถามว่า เมื่อไม่รู้ว่าจะอะไร เป็นสิ่งที่ควรจะได้แล้ว เดี๋ยวนี้ท่านจะเดินหรือประพฤติปฏิบัติให้ถูกกับเรื่องนั้นๆ ได้อย่างไร? เขาก็ตอบว่า ข้าพเจ้าไม่รู้ ให้ไปตามคอมพิวเตอร์. มันเป็นเรื่องน่าบอสนักมากน้อย ก็ลองคิดดูเถิดว่า อะไรๆ ก็ให้ไปตามคอมพิวเตอร์. นี่คือการศึกษามาทางตัวมันเป็นอย่างนี้ มันมีผลที่ว่า อะไรๆ ก็ไปถามคอมพิวเตอร์.

ฉะนั้น พวกเธอทั้งหลายจงพยายามศึกษาหาความรู้ที่จะทำให้รู้ว่าเราจะเป็นอย่างมนุษย์กันอย่างไร? อะไรที่เรียกว่ามนุษยธรรม? มันกำลังจะสิ้นสุดอย่างไร? เราก็ช่วยกันต่อต้านไว้ไม่ให้มันสิ้นสุด. นี่คือสิ่งแรก ข้อที่ ๑ ที่เราพากันมองข้าม คือข้อเท็จจริงที่ว่า มนุษย์กำลังจะสิ้นสุดมนุษยธรรม.

ที่นี้ ข้อที่ ๒ สิ่งที่เราหันมองข้ามนั้น ก็คือข้อที่ว่า โลกของพระศรีอารยณ์นี้อยู่แก่ปลายงมูก โดยทั่วไป

เขาจะผากันไว้ก็กั๊กป้ก็กั๊กป้ก็ไม่รู้ ว่าจริงจะถึงโลกพระศรีอารย
นั่นคือเขามองข้ามโลกพระศรีอารยที่นั่นและเดี๋ยวนี้.

คำว่า *ศรีอารยเมตไตรย* แปลว่า *อาศัยเมตตาอัน*
ประเสริฐสุด; อาศัยเมตตาอันประเสริฐสุดนั่นคือคำว่า *ศรี-*
อารยเมตไตรย. *เมื่อใดมีเมตตาถึงขนาดเต็มเปี่ยม* เมื่อนั้น
โลกนี้ก็เป็นโลกพระศรีอารย หรือศรีอารยเมตไตรย.

ข้อที่ ๓ ความเมตตา คือความรักผู้อื่น
เป็นหัวใจศาสนาทุกศาสนา; จะเป็นพุทธ คริสต์ อิสลามอะไร
เขาก็เน้นความรักผู้อื่น, เมื่อรักผู้อื่นแล้ว มันหมดปัญหาโดย
ประการทั้งปวง. ช่วยมองไปในทางที่ว่า เมื่อรักผู้อื่นแล้ว เรา
ฆ่าเขาไม่ได้; การฆ่าก็ไม่มีในโลก เมื่อรักผู้อื่นแล้ว ก็ขโมย
ใครไม่ได้ การขโมยก็ไม่มีในโลก. การเอาเปรียบ การฉ้อฉล
โดยวิธีทางการเมือง ทางอะไรก็ตาม มันก็ฉ้อฉลใครไม่ได้ และ
รักผู้อื่นแล้ว การประทุพผิตประเพณีในลูกเมียบุตรภรรยาสามี
ใครก็ทำไม่ได้ เพราะว่าเรารักผู้อื่น. เมื่อเรารักผู้อื่นแล้ว เราก็ก
โงกหลอกดวงไม่ได้ รักผู้อื่นแล้ว เราก็กดขี่เขาให้เขามาย
ให้เป็นทาสทาสแก่ผู้อื่นไม่ได้.

เมื่อเป็นอย่างนั้นแล้ว มันก็ไม่มีอันตรายใดๆ ในหมู่มนุษย์
มีแต่ความรัก, มีแต่ความอยู่กันเป็นผาสก. รักผู้อื่นคำเดียว ทำ
ให้โลกพระศรีอารยเมตไตรยเกิดขึ้น. ดังนั้น จึงกล่าวว่า โลก

พระศรีอารยเมตไตรยนั้นอยู่แค่ปลายจมูก; เพียงแต่ทุกคนรัก
 ผู้นั้น โลกนี้ก็เป็นโลกพระศรีอารยเมตไตรยขึ้นมาทันที.
 ถ้าเราต้องการ เราก็ช่วยกันประพฤติ ปฏิบัติ กระทำ ต่อสู้ รณรงค์
 หานแนวร่วมอะไรก็ตาม ให้มันเกิดความรักผู้นั้นขึ้นมา ทันเดี๋ยว
 ให้จนได้ ก็เกิดโลกพระศรีอารยเมตไตรย.

ที่ข้อที่ ๔ ที่พากันมองข้าม คือคำว่า ทำภาวนา
 การทำภาวนา เด็กๆมักจะเอาไปหัวเราะเยาะว่า ทำภาวนา
 ปากว่างบิบบิ ทำภาวนา เหมือนกับคนบ้าคนบอ เราไม่อยากจะ
 เล่นด้วย, ไม่อยากจะเอาด้วย. นี่พากันมองข้ามอย่างผิดๆ ทำ
 ภาวนานั้น คือเขาทำจิตให้เจริญ; ทำจิตให้เจริญโดย
 วิธีใด วิธีนั้นเรียกว่าทำภาวนา.

ระวางตูให้ตี จิตมันกำลังทรมาน มันกำลังต่ำทรมาน ด้วย
 อารยธรรมแผนใหม่ ที่เข้ามาสู่เมืองไทย ทำให้บ้านการมณั,
 ทำให้นิยมความฟรีความเพ้อในกาการมณั, จิตมันต่ำทรมานลงไป
 ลงไป จนไม่มีอะไรเหลือ. ถ้าเราทำภาวนา ก็หมายความว่า
 ทำให้จิตใจมันสูงๆๆ คือให้มันเจริญ มันก็ไม่มีอันตรายจาก
 อันตรายในโลก; แล้วก็เป็นผู้ด้วยความผาสุก ทั้งส่วนตนเอง
 และทั้งส่วนบุคคลอื่น เพราะว่าจิตมันสูง. ฉะนั้น ใครๆอย่า
 ได้ดูหมิ่นดูถูก คำว่าทำภาวนาต่อไปอีกเลย; ทุกคนจงยินดีที่
 จะทำภาวนา.

ข้อถัดไป ข้อที่ ๕. คือคำว่า จิตประภัสสร จิตประภัสสรคือจิตที่กำลังว่างจากกิเลส. เมื่อไรก็ได้ ที่ไหนก็ได้ โดยวิธีใดก็ได้ ขอให้จิตว่างจากกิเลสก็แล้วกัน; เมื่อนั้นเราเรียกว่าจิตประภัสสร. ตามหลักของ *พระพุทธเจ้า* ที่ท่าน *ตรัสไว้ว่า จิตนี้ประภัสสร มันเศร้าหมองก็เมื่อกิเลสเป็นอาคันตุกะเข้ามา.*

เราเห็นความสำคัญของจิตประภัสสร ว่าชีวิตที่บริสุทธิ์ อยู่โดยพื้นฐาน ก็คือด้วยมีจิตประภัสสร. จึงพยายามเสาะหาให้พบทุกวัน ๆ ว่า เมื่อไรเรามี จิตว่างจากกิเลส คือ ว่างจากความรู้สึกระเภทโลกะ โทสะ โมหะ เมื่อว่างนั้นแหละ คือจิตประภัสสร. จึงพอใจจิตชนิดนั้น แล้วก็ชอบมันมากขึ้น, แล้วก็อยากจะมีจิตชนิดนั้นมากขึ้น, ก็เป็นการปฏิบัติเพื่อป้องกันกิเลสหรือละกิเลสไปในตัว จนกระทั่งจิตประภัสสรนั้นเป็นการถาวร เปลี่ยนเป็นจิตเศร้าหมองอีกไม่ได้.

ที่แล้วมานั้น จิตประภัสสร มันเป็นไปตามธรรมชาติ นั้นมันกลับเศร้าหมองได้. ที่นี้เรามา อบรมโดยหลักพระพุทธศาสนา ให้จิตประภัสสรคงตัว เปลี่ยนเป็นจิตเศร้าหมองไม่ได้ ก็มีความสุขสูงสุด ทั้งส่วนตนเองและบุคคลอื่น เรียกว่า บรรลุพระคุณผลในพระศาสนา.

เข้าใจคำว่า จิตประภัสสรกันเสียอย่างนี้แล้วถือเป็นพื้นฐานของชีวิต; ถ้าอย่างไร ๆ ขอให้เรามีชีวิตอยู่ด้วยจิตประภัสสรเถิด จิตเป็นกิเลสอย่างหนึ่งอย่างนี้ ให้มันมาเป็นวงกลม, แล้วก็รับละเสีย, มีสติคอยป้องกันไว้, อย่าให้โอกาสแก่มันแล้วก็เป็นการดีที่สด. นี้เรียกว่า ชีวิตพื้นฐานอยู่ด้วยจิตที่ว่างจากกิเลส

อย่าเข้าใจว่า จิตนั้นมันอยู่ด้วยกิเลสเป็นพื้นฐาน. ให้เชื่อตามพระพุทธเจ้า ที่ว่า กิเลส มัน เพิ่งมา เหมือนกับแขกมาบ้านเรา เป็นวงเป็นวง, ไม่ได้มาอยู่ประจำให้จิตของเราว่างจากกิเลส, ให้กิเลสมีมาได้เป็นวงกลม, แล้วมาไม่ได้เสียเลยก็เป็นการดี.

ข้อต่อไป ข้อที่ ๖ ก็คือสิ่งที่เรียกว่า ศตตา แปลว่า ความเป็นอย่างนั้นเอง. มันเป็นอย่างนั้นเองตามธรรมชาติ, มันเป็นอย่างนั้นเอง, เรามันใจ ไม่มองเห็นว่ามันเป็นอย่างนั้นเอง.

เมื่อน่ารักก็รัก, เมื่อน่าเกลียดก็เกลียด, เมื่อน่าโกรธก็โกรธ; เราก้ไปยินดีในบางอย่าง, ไปยินร้ายในบางอย่าง, ไม่มองเห็นว่ามันเป็นอย่างนั้นเอง. นี่คือนั่นที่ เรามองข้าม ความที่มันเป็นอย่างนั้นเองตามกฎของธรรมชาติ นั้นแหละ เรามองข้าม : เห็นส่วนหนึ่งเป็นเรื่องดี, เห็นส่วนหนึ่งเป็นเรื่องชั่ว, เราก็ต้องหัวเราะบ้าง ร้องไห้บ้าง สลับกันไป; เดียวยินดี เดียวยินร้าย เหมือนกับคนในโลกปัจจุบันนี้เขาเป็นกันอยู่ ไม่เท่าไร ก็เป็นโรคประสาท ไม่เท่าไรก็บ้า ไม่เท่าไรก็ตาย.

ขอให้สนใจคำว่า ตถตา ซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา, เป็นคำสรุปของ คำว่า ปฏิจจนุปบาท, คืออะไรๆ มันเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย ที่เราเรียกว่า ปฏิจจนุปบาท; ออกมาในรูปอย่างนี้ เรารักเราพอใจ, ออกมาในรูปอย่างอื่น เราเกลียดเราโกรธ เรากลัว; ถ้าอย่างนั้นมันยังง่อย. ถ้าเห็นว่ามันเป็นอย่างนั้นเอง แล้วก็เฉยได้ ปกติได้ อะไรควรจะทำก็ทำไป ให้มันสำเร็จประโยชน์ ไม่มามัวนั่งร้องไห้ หรือมานั่งหัวเราะชอบใจอยู่ ในบางสิ่งบางอย่าง.

ขอให้จำไว้ให้ดีว่า อะไรเกิดขึ้น ก็ขอให้ถือว่า มันเป็นอย่างนั้นเอง: สอปลัดตก มันก็อย่างนั้นเอง เพราะเหตุปัจจัยมันเป็นอย่างนั้น เราไม่ต้องมานั่งร้องไห้; มาพยายามเรียนให้ดีกว่านั้น กว่าที่แล้วมา. สอปลัดตกก็ไม่ต้องดีใจโลดเต้น เต้นแรงเต้นกา มันจะเป็นคนบ้า ถือว่ามันเป็นอย่างนั้นเอง.

นี้เราต้องการความปกติของจิตใจ ซึ่งถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ของธรรมชาติ: ไม่ขื่นๆ ลงๆ ไม่ฟุ้งๆ แฝบๆ, ไม่ให้เรื่องในโลกมันเซ็ดเรา ให้เป็นอย่างนั้น ให้เป็นอย่างนี้, เดี่ยวฟูเดี่ยวแพบ เดี่ยวร้องไห้ เดี่ยวหัวเราะ.

นี้เรียกว่า ตถตา หรือตถตาตา, ผู้ใดถึงตถตา คือรู้ความจริง ชนิดนี้โดยเด็ดขาดไม่เปลี่ยนแปลงแล้ว ผู้นั้นเรียกว่าตถาคต พระตถาคต คือผู้ถึงตถตาถึงที่สุด ไม่มีการเปลี่ยนแปลงอะไรอีก หมายความว่าไม่ยินดียินร้ายในอะไรได้อีกต่อไป.

นี้ขอต่อไป ข้อที่ ๗ คือ **ธรรมะนั้นแหละคือ**
พระเจ้า เราจะมีพระเจ้านั้นหรือไม่มีพระเจ้านั้นดี? ที่แทนนม
 พระเจ้า ไม่ว่าคนชาติไหน ภาษาไหน ศาสนาไหน ล้วนต้อง
 ยอมรับว่า มีสิ่ง ๆ หนึ่งซึ่งมีอำนาจบังคับสิ่งทั้งหลายทั้งปวงให้
 เป็นไป : จะสร้างโลกให้โลกเกิดขึ้นก็ได้, ให้โลกอยู่ในระเบียบ
 อย่างนี้ก็ได้, หรือทำให้โลกดับลงก็ได้. สิ่งนั้น พวกอินเดียเรียก
 กันว่า พระเจ้า มีลักษณะเป็นบุคคล, มีความรู้สึกอย่างบุคคล
 แต่ในพระพุทธศาสนา เราไม่มีพระเจ้าอย่างบุคคล แต่มีพระเจ้า
 อย่างพระธรรม คือกฎของธรรมชาติ นั้นเอง เรียกว่าพระเจ้า.

กฎของธรรมชาติบังคับ ให้โลกนี้เกิดขึ้น, บังคับให้
 โลกนี้คงอยู่, บังคับให้โลกนี้เป็นไป; บังคับให้สิ่งต่างๆ เป็นไป
 ดังอยู่ในเรา, คือบังคับให้ร่างกายนี้เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ
 อย่างน้อยที่สุดระยะถึงที่สุด เหลือที่จะเอามาพูดได้.

นี้ เรามีพระเจ้า มีพระธรรม นั้นแหละเป็นพระเจ้า
 ฉะนั้นเราอย่าไปยกตนข่มผู้อื่นว่า แกมันโง่มีพระเจ้า พวกเรา
 เป็นชาวพุทธ ฉลาดไม่มีพระเจ้า; นั้นแหละ จะโง่เอง, ขอให้
 มองเห็นให้ชัดว่า กฎของธรรมชาติ เราเรียกว่าพระธรรม, พระ
 ธรรมเป็นพระเจ้า. เรามีพระเจ้า แล้วเราก็จะเข้ากันได้กับ
 ทุกคนในโลกที่เขามีพระเจ้า.

คนที่ไม่มีพระเจ้าไม่ถือพระเจ้านั้นแหละ เป็นคน
อันตราย เป็นมนุษย์อันตราย จะเบียดเบียนผู้อื่นเมื่อไรก็ได้;
เพราะมันไม่มีหลักมีเกณฑ์ คือไม่มีกฎของธรรมชาติ หรือไม่มี
มีกฎของพระเจ้าเป็นเครื่องยึดถือ.

ฉะนั้น เราย่อมองข้ามพระเจ้า: เรามองเห็นพระเจ้า,
แล้วเราเคารพพระเจ้า, เราทำให้ถูกใจพระเจ้า คืออย่าให้เกิดเป็น
ความทุกข์โทษขึ้นมา โดยทะเลาะกันกับกฎของธรรมชาติ. เรา
เอาชนะกฎของธรรมชาติให้ได้แล้ว เราก็จะมีพระเจ้าที่อำนาจ
ความสุข.

ข้อถัดไป ข้อที่ ๘ หลักพื้นฐานทางศาสนาและศีลธรรม
ว่า เราจะต้องมีหลักที่เป็นพื้นฐาน สำหรับประพฤติ
ปฏิบัติ ทั้งทางศาสนาและศีลธรรม. ข้อนี้ระบุไปยัง
เคารพตัวเอง, ความเชื่อตัวเอง, และการบังคับตัวเอง. โดย
เฉพาะนักเรียนทั้งหลายที่นั่งอยู่ที่นี้ อาตมาขอรับรองว่า ช่วยจำคำ
๓ คำ นี้ไว้ให้ดี ว่าเคารพตัวเอง แล้วก็เชื่อตัวเอง แล้วก็บังคับ
ตัวเอง.

เคารพตัวเอง คือเคารพว่าเราเป็นมนุษย์; เราอย่าให้มี
อะไรเร็วกว่าความเป็นมนุษย์ คือเป็นมนุษย์ให้ได้ อย่าให้สูญเสีย
ความเป็นมนุษย์ นี้เรียกว่าเคารพตัวเอง.

แล้วก็มี^๔ความเชื่อ^๕ตัวเอง คือเชื่อว่า เราสามารถสร้างสิ่ง
ที่เราปรารถนาได้ โดยเฉพาะก็คือ เราสามารถศึกษาและปฏิบัติ
ธรรมะได้ หรือว่าอะไรๆ ที่มนุษย์ควร^๖จะศึกษาและปฏิบัติ^๗นั้น
เราเชื่อ^๘ตัวเองว่า เราทำได้.

ที่นอก^๙ข^{๑๐}น^{๑๑}หน^{๑๒}ง ก็คือ. บังคับ^{๑๓}ตัวเอง^{๑๔} อยู่^{๑๕}ปล^{๑๖}อ^{๑๗}ย^{๑๘}ให้^{๑๙}มัน^{๒๐}เป็น
ไป^{๒๑}ตาม^{๒๒}อ^{๒๓}า^{๒๔}น^{๒๕}า^{๒๖}ข^{๒๗}อง^{๒๘}กิ^{๒๙}เลส^{๓๐}; แต่^{๓๑}บัง^{๓๒}ค^{๓๓}ับ^{๓๔}ไว้^{๓๕}ให้^{๓๖}อยู่^{๓๗}ใน^{๓๘}ร^{๓๙}อ^{๔๐}ง^{๔๑}ร^{๔๒}อย^{๔๓}ของ^{๔๔}พระ^{๔๕}
ธ^{๔๖}ร^{๔๗}ม^{๔๘}. ความ^{๔๙}เหล^{๕๐}ว^{๕๑}ใ^{๕๒}หล^{๕๓}เกิด^{๕๔}ข^{๕๕}ึ^{๕๖}น^{๕๗}แ^{๕๘}ก^{๕๙}่^{๖๐}ค^{๖๑}น^{๖๒}ผู้^{๖๓}ใ^{๖๔}ค^{๖๕}ี่^{๖๖}ตาม^{๖๗}ใน^{๖๘}โล^{๖๙}ก^{๗๐}นี้^{๗๑} เพราะ^{๗๒}ว่า
เขา^{๗๓}ไม่^{๗๔}บัง^{๗๕}ค^{๗๖}ับ^{๗๗}ตัว^{๗๘}เอง^{๗๙} เขา^{๘๐}อยาก^{๘๑}จะ^{๘๒}ทำ^{๘๓}ช^{๘๔}ว^{๘๕}ำ^{๘๖}ทำ^{๘๗}เล^{๘๘}ว^{๘๙}อย่าง^{๙๐}ไร^{๙๑}เข^{๙๒}า^{๙๓}ก็^{๙๔}ทำ^{๙๕}. เขา^{๙๖}
ไม่^{๙๗}บัง^{๙๘}ค^{๙๙}ับ^{๑๐๐}ตัว^{๑๐๑}เอง^{๑๐๒} เขา^{๑๐๓}จึง^{๑๐๔}เป็น^{๑๐๕}ค^{๑๐๖}น^{๑๐๗}ที่^{๑๐๘}ห^{๑๐๙}ม^{๑๑๐}ด^{๑๑๑}ค^{๑๑๒}ว^{๑๑๓}า^{๑๑๔}ม^{๑๑๕}เป็น^{๑๑๖}ม^{๑๑๗}น^{๑๑๘}ุ^{๑๑๙}ษ^{๑๒๐}ย์^{๑๒๑} ไม่^{๑๒๒}มี^{๑๒๓}อะ^{๑๒๔}ไร^{๑๒๕}
ดี^{๑๒๖}เหลือ^{๑๒๗}อยู่^{๑๒๘} เพราะ^{๑๒๙}ว่า^{๑๓๐}เขา^{๑๓๑}ไม่^{๑๓๒}บัง^{๑๓๓}ค^{๑๓๔}ับ^{๑๓๕}ตัว^{๑๓๖}เอง^{๑๓๗}: *แม้^{๑๓๘}แต่^{๑๓๙}ไม่^{๑๔๐}กิน^{๑๔๑}เหล^{๑๔๒}้า^{๑๔๓} เขา^{๑๔๔}
ก็^{๑๔๕}ยัง^{๑๔๖}ทำ^{๑๔๗}ไม่^{๑๔๘}ได้^{๑๔๙}, แม้^{๑๕๐}แต่^{๑๕๑}ไม่^{๑๕๒}สู^{๑๕๓}บ^{๑๕๔}บ^{๑๕๕}ห^{๑๕๖}ร^{๑๕๗}เข^{๑๕๘}า^{๑๕๙}ก็^{๑๖๐}ทำ^{๑๖๑}ไม่^{๑๖๒}ได้^{๑๖๓} ไม่^{๑๖๔}สร^{๑๖๕}ุ^{๑๖๖}ย^{๑๖๗}สร^{๑๖๘}ุ^{๑๖๙}ย^{๑๗๐}
ด^{๑๗๑}้วย^{๑๗๒}อ^{๑๗๓}บ^{๑๗๔}า^{๑๗๕}ย^{๑๗๖}ม^{๑๗๗}ุ^{๑๗๘}ข^{๑๗๙}ต^{๑๘๐}า^{๑๘๑}ง^{๑๘๒}ๆ^{๑๘๓} เข^{๑๘๔}า^{๑๘๕}ก็^{๑๘๖}ทำ^{๑๘๗}ไม่^{๑๘๘}ได้^{๑๘๙}, นี้^{๑๙๐}เขา^{๑๙๑}ไม่^{๑๙๒}บัง^{๑๙๓}ค^{๑๙๔}ับ^{๑๙๕}ตัว^{๑๙๖}เอง^{๑๙๗}
แล้ว^{๑๙๘}เข^{๑๙๙}า^{๒๐๐}ก็^{๒๐๑}โ^{๒๐๒}ห^{๒๐๓}ว^{๒๐๔}ำ^{๒๐๕}ร^{๒๐๖}ัฐ^{๒๐๗}บ^{๒๐๘}า^{๒๐๙}ล^{๒๑๐}ให้^{๒๑๑}จ^{๒๑๒}ี^{๒๑๓}น^{๒๑๔}ค^{๒๑๕}็^{๒๑๖}อ^{๒๑๗}น^{๒๑๘}้อย^{๒๑๙}ไป^{๒๒๐} ไม่^{๒๒๑}พ^{๒๒๒}อ^{๒๒๓}ใช้^{๒๒๔}. เขา^{๒๒๕}ไม่^{๒๒๖}
ม^{๒๒๗}อง^{๒๒๘}ค^{๒๒๙}ุ^{๒๓๐}ที่^{๒๓๑}ค^{๒๓๒}ว^{๒๓๓}า^{๒๓๔}ง^{๒๓๕}ของ^{๒๓๖}ตัว^{๒๓๗}เอง^{๒๓๘} ที่^{๒๓๙}ไม่^{๒๔๐}บัง^{๒๔๑}ค^{๒๔๒}ับ^{๒๔๓}ตัว^{๒๔๔}เอง^{๒๔๕}; บัง^{๒๔๖}ค^{๒๔๗}ับ^{๒๔๘}ตัว^{๒๔๙}เอง^{๒๕๐}
ส^{๒๕๑}อง^{๒๕๒}ส^{๒๕๓}า^{๒๕๔}ม^{๒๕๕}ร^{๒๕๖}็^{๒๕๗}อ^{๒๕๘}ง^{๒๕๙}เท^{๒๖๐}่านั้น^{๒๖๑} จ^{๒๖๒}ี^{๒๖๓}น^{๒๖๔}ค^{๒๖๕}็^{๒๖๖}อ^{๒๖๗}จะ^{๒๖๘}พ^{๒๖๙}อ^{๒๗๐}ใช้^{๒๗๑} อย่าง^{๒๗๒}นี้^{๒๗๓}เป็น^{๒๗๔}ต^{๒๗๕}้น^{๒๗๖}.
ลู^{๒๗๗}ก^{๒๗๘}เด^{๒๗๙}็^{๒๘๐}ก^{๒๘๑}ๆ^{๒๘๒} เหล^{๒๘๓}่า^{๒๘๔}นี้^{๒๘๕} ถ้า^{๒๘๖}บัง^{๒๘๗}ค^{๒๘๘}ับ^{๒๘๙}ตัว^{๒๙๐}เอง^{๒๙๑}ได้^{๒๙๒} จะ^{๒๙๓}ส^{๒๙๔}อ^{๒๙๕}บ^{๒๙๖}ไ^{๒๙๗}ล^{๒๙๘}ได้^{๒๙๙}ท^{๓๐๐}ก^{๓๐๑}ที่^{๓๐๒} ไม่^{๓๐๓}มี^{๓๐๔}
ต^{๓๐๕}ก^{๓๐๖}. นี้^{๓๐๗}มัน^{๓๐๘}ไป^{๓๐๙}เหล^{๓๑๐}ว^{๓๑๑}ใ^{๓๑๒}หล^{๓๑๓}ใน^{๓๑๔}ร^{๓๑๕}็^{๓๑๖}อ^{๓๑๗}ง^{๓๑๘}การ^{๓๑๙}เร^{๓๒๐}ียน^{๓๒๑} ปล^{๓๒๒}อ^{๓๒๓}ย^{๓๒๔}ให้^{๓๒๕}ต^{๓๒๖}ก^{๓๒๗}เป็น^{๓๒๘}
ท^{๓๒๙}า^{๓๓๐}ส^{๓๓๑}ของ^{๓๓๒}กิ^{๓๓๓}เลส^{๓๓๔} เหล^{๓๓๕}ว^{๓๓๖}ใ^{๓๓๗}หล^{๓๓๘}ใน^{๓๓๙}การ^{๓๔๐}เร^{๓๔๑}ียน^{๓๔๒} ใช้^{๓๔๓}จ^{๓๔๔}ี^{๓๔๕}น^{๓๔๖}เปล^{๓๔๗}็^{๓๔๘}อ^{๓๔๙}ง^{๓๕๐} เป็น^{๓๕๑}เจ้า^{๓๕๒}ผู้^{๓๕๓}
ด^{๓๕๔}ัง^{๓๕๕}แต่^{๓๕๖}เด^{๓๕๗}็^{๓๕๘}ก^{๓๕๙}; ข^{๓๖๐}อ^{๓๖๑}ภ^{๓๖๒}ย^{๓๖๓}ห^{๓๖๔}ุ^{๓๖๕}ค^{๓๖๖}ำ^{๓๖๗}ห^{๓๖๘}ย^{๓๖๙}า^{๓๗๐}บ^{๓๗๑}ค^{๓๗๒}า^{๓๗๓}. นี้^{๓๗๔}คือ^{๓๗๕}การ^{๓๗๖}ไม่^{๓๗๗}บัง^{๓๗๘}ค^{๓๗๙}
ตัว^{๓๘๐}เอง^{๓๘๑} มัน^{๓๘๒}ก็^{๓๘๓}ล^{๓๘๔}้ม^{๓๘๕}ละ^{๓๘๖}ลาย^{๓๘๗}ไม่^{๓๘๘}มี^{๓๘๙}อะ^{๓๙๐}ไร^{๓๙๑}เหลือ^{๓๙๒}.*

ขอให้ช่วยจำคำว่า เคารพตัวเอง เชื่อตัวเอง บังคับตัวเอง ซึ่งฝรั่งเขาเคยเอาคุณธรรม ๓ อย่างนี้ มาอวดอย่างยิ่ง เมื่อหลายสิบปีมาแล้ว ฝรั่งเข้ามาในประเทศไทย เขาจะอวดคุณสมบัติเหล่านี้ว่าฝรั่งนั้นชาติที่ตรง เคารพตัวเอง เชื่อตัวเอง บังคับตัวเองเหนือคนไทย. ที่จริงทั้งสามคำนี้เป็นหลักในพระพุทธศาสนา, เป็นมรดกดั้งเดิมของพุทธบริษัทไทย.

แต่ว่าเดี๋ยวนี้ ฝรั่งเองก็ไม่มีเคารพตัวเอง เชื่อตัวเอง บังคับตัวเอง เหมือนฝรั่งสมัยโน้นเสียแล้ว; นี้เราจะไปตามกันฝรั่งชนิดนี้กันทำไมอีก. เราปลื้มตัวมาถือตามหลักของบรรพบุรุษ; มีพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดถือว่า เราจะเคารพตัวเอง ว่าเราเป็นมนุษย์, เราเป็นพุทธบริษัท, เราจะต้องเป็นให้ได้, แล้วเราก็ต้องมีศรัทธา มีความเชื่อตัวเอง ว่าเราจะต้องประพฤติปฏิบัติตามหลักพระศาสนานี้ได้, แล้วก็บังคับได้จริงๆ มีสติจะทะมะ ขันติ ฉะกะ บังคับได้.

ทีนี้ เรามองข้าม เราไม่เห็นว่าเป็น บังคับตัวเอง เคารพตัวเอง เชื่อตัวเองนี้ เป็นของสำคัญ; เราปล่อยให้มันลอยๆ ไปเป็นคำพูดเท่านั้น ไม่มาเป็นเรื่องจริง สำหรับประพฤติปฏิบัติ.

ข้อถัดไปข้อที่ ๕ ก็คือ ความกระหายต่อธรรม คือ ธรรมกายตา. เรามองข้าม เราไม่ได้สร้างสมให้เกิดขึ้นในนิสัย ไม่ได้อบรมให้ลูกเล็กๆ เขามีความกระหายต่อธรรม. เพราะว่าพ่อแม่ก็ไม่ว่าธรรมะเนนคืออะไร, แล้วเลยกระหายไม่ถูก.

ต้องรู้จักว่าธรรมะคืออะไร, แล้วก็กระหายอย่างขឹងต่อธรรม
นั้นแบบปัจจัยแห่งความสำเร็จ. เดียวนี้ เรามองข้าม เราไม่สนใจ
เราไม่มีจิตใจที่กระหายต่อธรรม มันก็เลยไม่มีธรรม ไม่มีพระธรรม

ทีนี้ จึงมาถึงข้อถัดไปว่า ข้อที่ ๑๐ ต้องมีพ่อแม่
ที่สมบูรณ์แบบ. ลูกจะกระหายต่อธรรมได้ ต้องมีพ่อแม่ที่
สมบูรณ์แบบ. เรามักจะไม่เห็นความสำคัญ ในการที่จะมีพ่อแม่
สมบูรณ์แบบ. พ่อแม่คลอดลูกออกมาแล้ว ก็เป็นพ่อแม่เอง
อย่างไรๆ ก็ได้เป็นพ่อแม่เอง; แต่มันสมบูรณ์แบบหรือหาไม่
นี้ต้องไปคิดดู.

พ่อแม่สมบูรณ์แบบ หมายความว่า พ่อแม่ที่ทำให้ลูก
เป็นลูกที่ดีมาตั้งแต่ในท้อง, คลอดออกมาก็แวดล้อมดี, โตขึ้นให้
การศึกษาคดี, แต่งงานแล้วยังคอยเป็นที่ปรึกษาที่ดี, จนกระทั่ง
เนาเข้าโลงไปด้วยกัน.

เดี๋ยวนี้ พ่อแม่มีแต่จะไปประกอบอบายมุข คือ
ดื่มน้ำเมา เที่ยวกลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน คบคน-
ชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านทำงาน. พ่อแม่เป็นเสียอย่างนี้
แล้วมันจะเป็นพ่อแม่สมบูรณ์แบบได้อย่างไร. เขาไม่รับผิดชอบ
แม่ลูกที่เกิดมา ว่าจะต้องปลอดภัย ทั้งทางกาย ทั้งทางจิต ทั้งทาง-
วิญญาณ. เขาคิดว่าไปกินเหล้าเสียสั๊กแก้วหนึ่ง ยังดีกว่ามานั่งเฝ้า

อบรมลูกจู้จื๊วพิไร, อดเสียอย่างนี้ ก็เลยไปซื้อเหล้ามานั่งกินกันเป็นขวดๆ แทนที่จะนั่งแข็งให้ลูกรู้ว่าอะไรเป็นอะไร.

พ่อแม่ไม่สมบูรณ์แบบ พ่อแม่อย่างนี้ในทางบาลีเขาเรียกว่า มาตา สดตุ ปิตา เวรี้ - แม่นั้นแหละเป็นศัตรู พ่อ นั้นแหละเป็นไฟรี ; เพราะว่าเขาไม่เอาใจใส่ ในการที่จะดูแลลูกให้มีธรรมะ หรือให้ปลอดภัย. มันเท่ากันกับว่าพ่อแม่ นั้นแหละเข้ามาลูกลมาเสียแล้วตั้งแต่เล็กๆ, เขาเห็นแก่ขวดเหล้ายิ่งกว่าเห็นแก่ลูก, เขาไปทำอบายมุขได้ทุกอย่าง ไม่เป็นพ่อแม่ตามความหมายของคำว่าพ่อแม่.

นี่ครั้งสุดท้าย ได้บรรยายมาถึงทีนี้ ว่า เป็นสิ่งที่คนสมัยนี้กำลังมองข้าม มองข้ามความเป็นพ่อแม่ที่สมบูรณ์แบบ ไม่อดกลั้นอดทน เพื่อเอาตนให้เป็นพ่อแม่ที่สมบูรณ์แบบ เพราะว่าเขารักขวดเหล้ามากกว่าลูกนั่นเอง:

[เริ่มบรรยายครั้งนี้.]

เอ้า, พวกนี้จะพูดต่อไปถึง สิ่งสำคัญที่พวกนี้มองข้ามที่เรียกว่า ความรักดี. ความรักดี น่าจะฟังถูกกันโดยมากแล้ว ว่าหมายถึงอะไร. เราจะได้ยินพ่อแม่คนแก่บางคนดุด่าว่า แก่มันไม่รักดี. นถอกันว่า, พ่อแม่ผู้กล่าวนั้นกรว่า ความรักดีนั้นคืออะไร; ลูกเด็ก ๆ ที่ถูกดุด่า กรว่าความรักดีนั้นคืออะไร. ฉะนั้นขอให้ถือเอาคำนี้ เป็นที่เข้าใจกันอยู่แล้วจะมาพูดกันใหม่ว่าเรากำลังมองข้าม

คือเราไม่สร้างความรักคืนให้เกิดชนในสันดาน, ไม่สร้างความรักดีให้เกิดชนในสันดาน นัมนิยากร เรื่องนัมนิยากร. อาตมาก็จะขอโอกาสพูดไปตามที่เห็นว่าควรจะพูด.

....

ทุกคนขาดความรักดี.

เดี๋ยวนี้เราขาดความรักดี ลูกเด็ก ๆ หญิงชายเหล่านี้, แล้วไม่ยกเว้นแม้แต่ภิกษุสามเณร พระเจ้า พระสงฆ์, อปาสก อปาสิกา มันก็หาความรักดีไม่ค่อยจะได้. ทำไมมันไม่ค่อยจะได้? ก็เพราะไม่รู้ทว่าคิดนมันก็อะไร. มักจะตลกเสียว่าที่เรารู้สึกนก็พอแล้ว, เรารู้สึกอยากได้อะไร นั่นก็เรียกว่าเป็นของดี; อย่างนั้นไม่พอมันต้องดีจริง.

คำว่าความรักดีนี้ ต้องหมายถึงดีจริง ที่จะเป็นประโยชน์หรือเป็นทพึงแก่ตนได้; ตามความจริงนั้นมันไม่มีอะไรมากไปกว่านั้น อยากจะบอกว่ามันไม่มีอะไรมากกว่านั้น ไม่มีอะไรมากไปกว่าความรักดี. ขอให้มีความรักดีที่ถูกต้องและสมบูรณ์เกิดเรื่องมันจะพอ. ความรักดีนี้แหละมันเป็นบัจจยอันสูงสุด เกี่ยวกับสันติภาพของมนุษย์ ถ้ามนุษย์รักดี แล้วก็หมดปัญหา.

ตามพระบาลีพระพุทธภาษิตนั้น พระพุทธองค์ทรงออกบวช เพื่อแสวงหาว่า อะไรเป็นความดี? พึงแล้วมันก็

นำหัวอยู่ พระพุทธเจ้าออกผนวช ทรงเล่าเรื่องของพระองค์เองว่า ออกผนวชไปแสวงหาอยู่ว่า อะไรคือความดี, แสวงหาอยู่ว่า อะไรเป็นกุศล.

กุศล ในที่นี้แปลว่า ความดี ในอรรถกถากล่าวคลุมเคลือมาก ไม่ชัดเหมือนในพระบาลี ที่กล่าวเจาะจงลงไปว่า พระพุทธเจ้าท่าน เสด็จออกผนวชแสวงหาอยู่ว่า อะไรเป็นกุศล. อยู่ในรั้วในวัง เป็นพระราชามหากษัตริย์ มันก็มีทรัพย์สมบัติ เกียรติยศชื่อเสียง มีเรื่องกินเรื่องกามเรื่องเกียรติอันสมบูรณ์. ทำไมพระองค์จึงยังต้องออกไปผนวช เพื่อแสวงหาว่า อะไรเป็นความดี? ถ้าว่าเรื่องเหล่านั้นมันเป็นดีอยู่ในบ้านในเมืองในปราสาทราชฐานแล้ว ก็ไม่ต้องออกผนวชไปหาความดี. ฉะนั้น การที่เสด็จออกผนวชเพื่อแสวงหาความดี นี้ก็แปลว่าสิ่งที่มียู่ในบ้านในเมืองในพระราชวังนั้น มันยังไม่ใช่ความดี.

เราทั้งหลายจะไปหลงว่า เท่าที่มียู่เป็นความดี; เพราะว่าเราอุตสาห์เรียน เพื่อจะให้มีการประกอบอาชีพ มีเงิน มีเงินเดือนมาก มีอิทธิพลมาก แสวงหาทรัพย์ได้มาก แล้วก็เป็นอย่างสดสวย เกี่ยวข้องกับเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ มันมาค้อยู่ตรงนั้น.

ท่านผู้ใดบูชาเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ ว่าเป็นความดีก็ควรจะคิดเสียใหม่ ว่ามันเป็นความดีจริงหรือไม่? โดยเฉพาะนักเรียนทั้งหลาย เธอทั้งหลาย ก็คงมีความหมายมั่นที่จะทำ

ความดี, หมายถึงมันจะได้รับผลของความดี. แต่ขอให้สนใจให้จริง ให้จริง ให้รู้จัก ความดีที่แท้จริง, แล้วได้ความดีนั้นมา ในฐานะ เป็นความดีที่แท้จริง คือไม่สร้างปัญหาอะไรขึ้นอีกต่อไป.

คนมีเงินก็หลงใหล แล้วก็ทำบาปเพราะเงิน, รวยแล้วก็ยังคอร์รัปชัน เพื่อให้รวยยิ่งขึ้นไป; เพราะมันไม่รู้ว่าจะดีที่ตรงไหน; ก็จะไม่เอาดีแต่เรื่องมีเงินมาก, มีปัจจัยแห่งกามารมณ์มากเท่านั้นเอง. มันคืออยู่ที่ตรงนั้น ก็เลยเลวตั้งแต่ต้น จนตลอดสาย เพราะจิตใจมันต่ำทราม ยิ่งกว่าสัตว์เดรัจฉาน. เพราะว่าสัตว์เดรัจฉานก็ไม่บ้ากามารมณ์มากเหมือนคนชนิดนี้. คนชนิดนี้มันจึงเลวกว่าสัตว์เดรัจฉาน; มันจึงคอร์รัปชันได้ไม่เลือกหน้า ไม่เลือกสถานที่ ไม่เลือกเวลา ไม่เลือกกาลอะไรหมด.

ความรึกคิดต้องนำสันติสุขมาให้.

ฉะนั้นเราจะต้องรู้ว่า ความดีที่เราจะรักนั้น คืออะไร? ถ้ากล่าวล่วงหน้าโดยสรุป มันก็หมายถึงสิ่งที่จะนำมา ซึ่งความสงบสุขหรือสันติภาพ ทั้งแก่ตนเองและแก่ผู้อื่น. ที่ได้เงินได้ของมาสำหรับเห็นแก่ตัวยิ่งขึ้นไป คดโกงไม่มีที่สิ้นสุด นี่มันจะเรียกว่าดีที่ตรงไหน? เฉยวันในโลกนี้ ก็เอาอย่างกันแต่ในทาง

อย่างนั้นเสียหมดแล้ว, คือดีที่ได้ตามที่ตัวต้องการ, แล้วมันก็เป็น
อันตรายแก่เพื่อนมากขึ้น.

การศึกษาแบบมหาหิงวันนั้น ยังไม่ทำให้ได้;
คือเรียนหนังสือ วิชาหนังสือ มันก็ดี สำหรับวิชาหนังสือ สำหรับ
ฉลาดเท่านั้น. ทักษะเรียนอาชีพ ก็ใช้ความฉลาดประกอบอาชีพ;
มันก็ได้เงินมาก ได้ปัจจัยเครื่องสนองความต้องการมาก, ก็ว่าดี
มันก็ดีเท่านั้น. ไม่มีธรรมะสำหรับว่าจะดีให้ถูกต้อง ตามที่มันควร
จะดี, หรือดีโดยรู้จักผิดชอบชั่วดี, หรือว่าดีโดยมีธรรมะ มีศาสนา
เป็นหลัก อย่างนั้นไม่รู้. เขาก็เลยดีเอาตามความรู้สึกของตัวเอง
จะต้องการ มันก็ไม่ดีไปกว่าสัตว์เดรัจฉาน. ถ้าอย่างนั้น ต้องรู้
เสียก่อนว่า ที่เราต้องการนั้น มันผิดหรือมันถูก มันชั่วหรือ
มันดี ให้คุณหรือให้โทษ อยากรู้กันเสียก่อน.

พึงระวังจากความคล้ำมับ.

ที่นี่ยากจะกล่าวพอเป็นแนว สำหรับศึกษาและสังเกต
ว่าที่เรียกว่าดีหรือความดีนั้น ขอจำแนกออกเป็น ๓ ชนิด หรือ ๓
ชั้นด้วยกัน : ชั้นแรก ความดีตามความรู้สึกตามสัญชาตญาณ.
ชั้นที่ ๒ ความดีตามความรู้สึกของกิเลส. ชั้นที่ ๓ ความดี
ตามความรู้สึกของโพธิปัญญา.

ความดีตามความรู้สึกของสัญชาตญาณ มันก็ไม่มีอะไร
คือไม่มีสติปัญญา แล้วกิเลสก็ยังไม่มากมายอะไร; เหมือน

อย่างไรว่า สัตว์เดรัจฉานไม่มีกิเลสมากมายอะไร ไม่มีปัญหาอะไร. ฉะนั้น ๔ ของเขาก็ถือได้กิน ได้ปลอดกัษ มีเท่านั้นเอง. ถ้าจะพูดกันแต่มนุษย์ ก็จะต้องถึงมนุษย์ที่ยังอยู่ในท้องแม่ หรือมนุษย์ที่เพิ่งคลอดออกมาใหม่ๆ เด็กทารกเพิ่งคลอดออกมาใหม่ๆ รู้สึกดีก็คือสบาย; เพราะว่าไม่รู้สึกลัว ไม่รู้สึกลำบาก ไม่รู้สึกเจ็บปวด; อย่างนี้เขาเรียกว่า ดีตามสัญชาตญาณ.

ทันต่อมานุษย์ลูกมนุษย์นั้นมันค่อยเติบโตขึ้น จนรู้จักยึดมั่นถือมั่น รู้จักกิเลสรู้จักความโลภ ความโกรธ ความหลง รู้จักมีตัณหา อุปาทาน เขาก็เลื่อนขึ้นมา, เลื่อนขึ้นมา เป็นความดีตามความรู้สึกรู้สีกของกิเลส : ความโลภต้องการอย่างไร, โทสะต้องการอย่างไร, โมหะต้องการอย่างไร, เขาก็มีความดีอย่างนั้น. เรียกว่า ดีตามความรู้สึกรู้สีกของกิเลส, ก็เรียกว่า แล้วแต่กิเลสจะต้องการ.

ถ้าได้ตามกิเลสต้องการแล้วก็เรียกว่าดี; นี้แหละ คือสิ่งที่เรียกว่าดีของคนสมัยปัจจุบัน ที่เขาถือศาสนาว่าได้แล้วเป็นดี, ถือศาสนาว่าได้แล้วเป็นดี. คนแต่ก่อนเขาต้องได้อย่างถูกต้อง ได้อย่างมีศีลธรรม จึงจะเรียกว่าดี. คนเดี๋ยวนี้ถ้าได้ตามกิเลสแล้วก็เรียกว่าดี; จะทั้งโลกถือศาสนาว่า "ได้แล้วเป็นดี", ไม่ต้องรู้เรื่องบุญเรื่องบาป เรื่องผิดเรื่องถูกอะไรกัน. นี้ดีตามความรู้สึกรู้สีกของกิเลส เป็นอย่างนี้.

ที่^๕ ตามความรู้สึกของโพธิบัญญัติ. โภธิ ก็แปลว่า
 ความรู้ บัญญา ก็แปลว่า ความรอบรู้ของมนุษย์ ที่^๕ เป็นไป
 ตามอำนาจของสิ่งที่เรียกโพธิ คือบัญญัติที่ถูกต้อง; นั้น
 อีกอย่างหนึ่ง. ถ้าเอา^๕ ตามความรู้สึกของโพธิบัญญัติแล้ว มัน
 จะไม่มี^๕ ชั่วแทรกแซงเข้ามาได้เลย, มันไม่เป็นไปตามอำนาจของ
 กิเลสเลย, มันเป็นไปตามอำนาจของบัญญัติที่แท้จริง.

เรา^๕ ต่สำหรับ^๕ สรรสิ่ง^๕ ที่เรียกว่าโพธิ คือความรู้ที่ถูกต้อง
 ที่^๕ ดูแล้วจะเห็นได้^๕ ว่า เป็น^๕ พืชพันธุ์^๕ ที่^๕ ธรรมชาติ^๕ สร้าง^๕ ให้^๕ มา ให้^๕ เรา
 รู้^๕ จัก^๕ เลือ^๕ ก ให้^๕ เรา^๕ รู้^๕ จัก^๕ แยก^๕ ออ^๕ กว่า^๕ อะไร^๕ เป็น^๕ อะไร, รู้^๕ สัก^๕ ว่า^๕ อย่าง^๕ นั้น
 มัน^๕ ไม่^๕ ทำ^๕ อัน^๕ ตรา^๕ ยใคร, มัน^๕ เป็น^๕ ประ^๕ โย^๕ ชน^๕ แก่^๕ ทก^๕ คน แล้ว^๕ ก็^๕ ยึด^๕ ถือ
 ความ^๕ รู้^๕ นั้น. ถ้า^๕ บัญญา^๕ ก็^๕ อา^๕ สัย^๕ ความ^๕ รู้^๕ ที่^๕ เรีย^๕ กว่า^๕ โพธิ^๕ นี้ เรา^๕ ก็
 ได้^๕ ความ^๕ ค^๕ ที่^๕ ถูก^๕ ท^๕ อ^๕ ร^๕ ง ที่^๕ แท้^๕ ที่^๕ ควร^๕ ป^๕ ร^๕ ร^๕ ณา.

ฉะนั้น^๕ ขอ^๕ ให้อ^๕ ด^๕ จำ^๕ ไว้^๕ ให้^๕ ดี^๕ ๆ ว่า ความ^๕ ต่^๕ ตาม^๕ ความ^๕ รู้^๕ สัก^๕
 ของ^๕ สัต^๕ ญา^๕ ชา^๕ ต^๕ ญา^๕ แม้^๕ แต่^๕ ส^๕ ต^๕ วั^๕ เติ^๕ ร^๕ จ^๕ ณา^๕ มัน^๕ ก็^๕ ทำ^๕ เป็น^๕ นั้น^๕ ก็^๕ อย่าง^๕
 หนึ่ง. ที่^๕ ความ^๕ ต่^๕ ตาม^๕ ความ^๕ รู้^๕ สัก^๕ ของ^๕ กิ^๕ เล^๕ ส ของ^๕ ม^๕ น^๕ ุช^๕ย์ นั้น^๕ ก็^๕ อย่าง^๕
 หนึ่ง. ความ^๕ ต่^๕ ตาม^๕ ความ^๕ รู้^๕ สัก^๕ ของ^๕ โพ^๕ ธิ^๕ บ^๕ ัญ^๕ ญา นั้น^๕ ก็^๕ อย่าง^๕
 หนึ่ง.

เพราะ^๕ อำ^๕ นา^๕ จ^๕ ความ^๕ รู้^๕ สัก^๕ ของ^๕ โพ^๕ ธิ^๕ บ^๕ ัญ^๕ ญา^๕ นี้^๕ แล^๕ ะ ที่^๕ ทำ^๕ ให้^๕
 พระ^๕ พุ^๕ ทร^๕ เจ้า^๕ ต^๕ ้อง^๕ ออก^๕ ผ^๕ น^๕ วั^๕ ษ^๕ ไป^๕ จาก^๕ รา^๕ ษ^๕ สม^๕ บ^๕ ติ แล้ว^๕ ก็^๕ ไป^๕ เท^๕ ย^๕
 แสง^๕ หา^๕ อยู่^๕ ว่า อะไร^๕ เป็น^๕ ความ^๕ ต่^๕ คือ^๕ ยัง^๕ ไม่^๕ ได้^๕ พบ^๕ ความ^๕ ต่^๕ ตาม^๕ ความ

รู้สึกของโพธิบัญญัติ; มีแต่ความคิดตามแบบชาวบ้าน : เรื่องสวยเรื่องงามเรื่องกินเรื่องเกียรติ เรื่องอำนาจวาสนานั้น พระองค์ยังไม่เห็นว่าดี; หรือรู้สึกว่าดี ก็คิดแบบชาวบ้าน, คิดตามความรู้สึกของกิเลส. พระองค์ไม่พอพระทัยเพียงเท่านั้น จึงได้ออกผนวช. เพื่อแสวงหาว่าอะไรเป็นความดี ก็หมายถึงคิดต่อไปตามแบบของโพธิบัญญัติ.

ที่นี้เราอยู่ในโลกนี้ เราก็มองสรรที่จะคิด จะนึก จะศึกษา ก็ให้ถือเอาเป็นโอกาส สำหรับจะคิดจะนึกจะศึกษาให้มันถูกต้อง. เมื่อยังขาดโพธิบัญญัติ ก็ยากที่จะรู้ว่า อะไรเป็นความดี อันแท้จริง. เมื่อยังขาดโพธิบัญญัติ ย่อมเป็นการยากที่จะรู้ว่า อะไรเป็นความดีอันแท้จริง มันไปดีตามแบบของกิเลส หรือมันไปดีตามแบบของสัมมาชลาทญาณเสียหมด ขอให้เปรียบเทียบกัน

พิจารณาคูความดีของแต่ละขนาด.

แม้แต่ในหมู่ปุถุชนนั้นะ ก็ลองคิดดูเถิดว่าเด็กในครรภ์ ที่ยังไม่ลืมตา อยู่ในครรภ์ รู้สึกดีที่ว่า ไม่รู้สึกเจ็บปวด ไม่รู้สึกหิว มันก็ไม่ดิ้น มันก็มีเพียงเท่านั้น.

ทันเด็กคลอดออกมา เป็นเด็กเล็กๆ มันก็ดิ้นได้กินได้ เล่น ได้มีของสวยงามมันก็ดี.

ทันมาถึงวัยหนุ่มสาว มันก็มักจะหลงไปในทางเรื่องของคนหนุ่มสาว ได้เหตุปัจจัยที่กระตุ้นความรู้สึกของคนหนุ่มสาว แล้วก้าวดี แล้วไปดูเอาเองว่า มันถูกต้องหรือยังมันเพียงพอหรือยัง?

ทันต่อมาก็คือเป็นผู้ใหญ่ เป็นบิดามารดา อะไรดี ก็ดีไปตามแบบของบิดามารดา ซึ่งคนวัยรุ่นไม่ค่อยจะเห็นด้วย; รู้ได้ง่ายๆ ที่ว่า คนวัยรุ่นจะคบบิดามารดากันตอนไหนเอง เพราะเห็นว่าทั่วๆ ไปมันไม่ตรงกัน.

ฉะนั้น ขอให้คนวัยรุ่นทั้งหลายอย่าเอาตามกิเลสของตน, อย่าเอาตามความรู้สึกของตน, ให้เหลือไว้สำหรับไปพิจารณาถึงความรู้สึกของบิดามารดากันบ้าง.

ในที่สุดก็ไปถึงเรื่องของคนเฒ่าคนแก่ เขาก็มีความดีไปอีกแบบหนึ่ง ตามความรู้สึกของคนเฒ่าคนแก่ ซึ่งจะเป็นไปในทางความพักผ่อนเพื่อความสงบ เสียโดยมาก; นี่มันดีต่างกันอย่างนี้.

สรุปว่า คืออย่างมนุษย์ คืออย่างเทวดา คืออย่างพระอรหันต์. คงจะจำง่าย พอที่จะจำได้ง่ายๆ ว่า คืออย่างมนุษย์, แล้วก็อย่างเทวดา, แล้วก็อย่างพระอรหันต์.

คืออย่างมนุษย์ เป็นความดีที่ต้องอาบเหงื่อ, ต้องลงทนด้วยความเหน็ดเหนื่อยอาบเหงื่อ แล้วมันก็เป็นอย่างมนุษย์. ถ้าอย่างเทวดา คือพวกที่ไม่รู้จักเหงื่อ ไม่ต้องมีเหงื่อ; มีบุญ

มีวาสนา มีความร่ำรวย ไม่ต้องรู้จักเหงอ; นักมดอวกแบบหนึ่ง. ทนได้อย่างพระอริยเจ้า น้เหงอไปอีก เหงอเหงอหรือเหงอไม่รู้จักเหงอไปอีก.

พูดกันให้เข้าใจกว่า มนุษย์ ต้องคืออย่างมีเหงอ :
ทำไรทำนาอยู่อย่างเหงอไหลโคลย้อย กลางแดดกลางฝนกลางลม
นี้ก็ต้องพอใจ; มันเป็นความดีตามแบบนั้น แล้วเขาก็มี
ความสุข. คนรุ่นปู่ย่าตายาย เขาดีกว่าเรามาก เพราะว่าเขา
หาความพอใจได้ในเหงอ จากเหงอ เขาเป็นสุขอยู่เสมอเมื่ออาบเหงอ;
นี่เขาเก่งกว่าเรา. ลูกหลานสมัยนี้ มันเกลียดเหงอ.

เหงอนอนมันกัด เพราะไม่นำให้ทำชั่ว. เมื่อไม่ทำ
อะไรได้มากกว่านั้น คนก็สมัครทำเท่านั้น; แม้ว่ามันจะต้อง
ออกเหงอ ก็ยังเป็นเหงอที่บริสุทธิ์, เป็นเหงอที่สร้างความคิด.
คนมีความสุข จากความมีเหงอก็ยังได้; แล้วส่วนใหญ่ของมันก็
จะต้องเป็นอย่างนี้ เพราะว่ามันเป็นธรรมชาติ. ธรรมชาติของ
สัตว์ทั้งหลาย ต้องบริจาคน้เหงอ เพื่อจะสร้างประโยชน์ขึ้นมา.
เราได้ทำประโยชน์ ได้ประพฤติดุประโยชน์ ได้ทำหน้าที่แล้วก็
ควรจะพอใจ. เราไม่ลัทธิขโมย ใครที่ไหน เราถือหลักว่า เป็น
ขอทานก็ยังดีกว่าเป็นขโมย. ถ้าเราทำงานไม่ได้ เราเป็น
ขอทานดีกว่าไปเป็นขโมย; เรายังถือหลักอย่างมนุษย์ มีความดี
อย่างมนุษย์.

ทันทีคืออย่างเทวดา สูงขึ้นไป เพราะได้ทำความดีอย่าง
มนุษย์ไว้มาก แล้วมันก็เลื่อนชั้นขึ้นไป เสรยผลของความดีอย่าง
เทวดา; มันก็ไม่ต้องรู้จักเหง้อ, มันก็สบายมากขึ้นไปอีก. สนุก
สถานเพลิดเพลินยิ่งขึ้นไปอีก. แต่แล้วอย่าลืมนะว่า มันจะโง่มาก
ขึ้นไปอีกก็ได้ พวกเทวดาที่หลงไหลในความสุขนั้น ไม่ได้เป็น
คนฉลาด ถ้าฉลาดมันไม่หลงไหล ถ้าหลงไหลมันก็โง่.

เรื่องของเทวดานี้ เขาจะวางหลักเกณฑ์ ในรูปแบบ
ของคำพูดซ่อนความหมายไว้ ว่าเทวดานี้โกรธไม่ได้; พอโกรธ
ต้องหมดความเป็นเทวดา. เทวดานี้หิวไม่ได้; ถ้าหิวก็ต้อง
หมดความเป็นเทวดา. ถ้าหิวเกิดความเป็นเปรตขึ้นมา, ถ้า
โกรธเกิดความเป็นยักษ์เป็นมารขึ้นมา, มันหมดความเป็นเทวดา.
ฉะนั้น เทวดาต้องรู้จักระครองจิตใจให้ปรกติ ให้มีบุญกุศล,
แล้วพอใจอยู่ในบุญกุศล, แล้วว่าเริงหลงไหลอยู่ในบุญกุศล. อย่า
ให้มันผลอยอย่าให้มันพลาด ออกไปนอกแนวของกุศล. นี่
เทวดาก็มีความดี ชนิดที่ไม่มีเหง้อ ไม่รู้จักเหง้อ.

เอาละ, เป็นอันว่า ใครอยากเป็นเทวดาก็ได้. พยายาม
สะสมความดีให้ยิ่งไปกว่าความดีอย่างมนุษย์ อย่าไปทำชั่ว อย่าไป
ทำบาป อย่าตกนรก.

ทันทีคืออย่างพระอริยเจ้า ท่านเห็นว่าเหง้อหรือไม่เหง้อ
มันมันอย่างนั่นเอง. เราจะมีจิตใจอยู่เหนือมันขึ้นไปอีก; เหง้อ
มันก็เท่านั้นแหละ, ไม่เหง้อมันก็เท่านั้นแหละ. สนุกสถาน

เอเร็ดอวอยสรวลเสเฮฮา มันก็เท่านั้นแหละ, หรือว่าทกซ์ยาก
ลำบากบ้าง เจ็บป่วยบ้าง มันก็เท่านั้นแหละ. ฉะนั้น ท่านจึง
ไม่ให้ความหมายอะไรแก่คำว่า มีเหงื่อหรือว่าไม่มีเหงื่อ; นี้เรียกว่า
คืออย่างพระอริยเจ้า นับตั้งแต่พระโสดาบัน สกิทาคามี อะไรขึ้นไป
จนถึงพระพุทธเจ้าเอง. นี้พระพุทธเจ้าท่านไปค้นหาความดีที่
เหนือเหนือหรือไม่มีเหงื่อ; ท่านจึงไปพบ, ท่านจึงเป็นพระ-
พุทธเจ้า.

พิจารณาตนเองว่าสมควรทำระดับใด.

นี่เราพิจารณาเหตุเกิดว่า มันมีความคืออยู่อย่างนี้ เราจะเอา
อย่างไร? เราจะไม่ทรมาณตนให้เกินกว่าเหตุ; เราควรจะ
พอใจในระดับไหน เราก็ควรจะพอใจอย่างนั้น. ถ้าเรามันเหมาะ
สมที่จะเป็นชวานา ก็อย่าบ้าไปเรียนมหาวิทยาลัยให้มันยากเลย;
พอใจที่จะเป็นชวานา มันก็ยังมีได้ มีความสุขได้ แม้ว่ามันต้อง
อาศัยเหงื่อ. ถ้าเราทำผิดจากนี้ เราจะลำบาก แล้วเราก็จะไม่
ประสบความสำเร็จด้วย จะมีความทุกข์ด้วย; เพราะว่ามันไม่ตรง
กันกับเรื่อง มันไม่ถูกฝักถูกตัว ไม่ถูกกับเหตุปัจจัยที่เรียกว่า บุญ
กรรมกรรมแต่งอะไร. ถ้าบุญยังน้อย เราก็ต้องแสวงหาเหตุปัจจัย
บ้างที่บุญถูกผลให้มันมากเข้า, แล้วความดีหรือความสุขนั้น มัน
ก็จะค่อยๆ เลื่อนชั้นของมันขึ้นไปตามลำดับ.

ขอให้เรารู้จักความดีให้ถูกต้อง, และรู้จักความดี ในระดับสูงสุด; แล้วคำว่า "รักดี" ของเรานั้น ก็จะเกิดขึ้นมาอย่างถูกต้อง คือเราจะรักดีอย่างถูกต้อง ทพอดกับสถานะสภาวะของเราอย่างหนึ่ง. เราจะไม่ผิดเพี้ยน จะไม่ปฏิเสธความดี ที่พอเหมาะพอสวมกันกับเรา.

ทีนี้ถ้าเรารู้ว่าความดีสูงสุด คืออะไร เราก็น่าจะมุ่งมั่นไป เพื่อถึงความดีอันสูงสุดอย่างนั้นได้; พ้นจากความดีอย่างมนุษย์ ไปถึงความดีอย่างเทวดา, พ้นจากความดีอย่างเทวดา ไปถึงความดีอย่างพระอรียเจ้า, ไม่มีใครทวงกรรมสิทธิ์. ทุกคนมีอิสระเสรีภาพ ที่จะประพฤติปฏิบัติเป็นของตนเอง เพื่อเลื่อนชั้นความดีของตนเองให้สูงขึ้นไป ให้สูงขึ้นไป จนกว่าจะถึงที่สุดแห่งความดี.

ที่สุดแห่งความดี นั้นเป็นความดีแบบของพระอรียเจ้า ท่านไม่มีคัมภีร์ในความดี; ความดีอย่างชาวบ้าน ไม่มีความหมายสำหรับท่าน ความดีที่เหนือความดีอย่างชาวบ้านนี้ เราเรียกว่าความดีอย่างเหนือโลก, หรือเป็นโลกุตระไปอีกชั้นหนึ่ง มันมีจิตใจพิเศษ เป็นจิตใจที่ไม่รู้จักความทุกข์ความรอนอีกต่อไป. อะไรจะเกิดขึ้น ก็ไม่มีปัญหา: ความเจ็บไข้จะมีมา ก็หัวเราะเยาะได้, ความตายจะมีมา ก็หัวเราะเยาะได้, อะไร ๆ จะเกิดขึ้น มันก็เห็นเป็นอย่างนั้นเอง เท่านั้นเอง. มันเห็นเสียในลักษณะที่ว่าไม่สร้างปัญหา มนุษย์มันไปสูงสุดกันอยู่ที่ตรงนั้น ไม่ต้องไปถามคอมพิวเตอร์,

มนุษย์ควรมึจิตใจเห็นอกความทุกข์.

คิดเอาเองก็ได้ ว่ามนุษย์มันไปสูงสุดอยู่ตรงที่ว่า มึจิตใจอยู่เหนือปัญหาเห็นอกความทุกข์ โดยประการทั้งปวง; ให้มัน รวย มันสวย มันอะไรก็ตาม มีกิน มีกาม มีเกียรติ อย่างซึ่งก็ตาม; แต่มันยังต้องนั่งร้องไห้บ้าง หัวเราะบ้าง เพราะความเปลี่ยนแปลงของทรัพย์สินสมบัติ หรือของสิ่งที่เขารักใคร่หวงแหน. อย่างนี้มันเป็นเรื่องจมอยู่ในความโง่ จมอยู่ในความทุกข์; ไม่ใช่ที่สุด หรือวาสวทศตที่สุดของมนุษย์.

มนุษย์จะต้องไปให้ถึงจุดสูงสุด คืออยู่เหนือปัญหาเห็นอกความทุกข์, มึจิตใจที่ไม่หวั่นไหวในสิ่งใด; อย่างนี้เขาเรียกว่า เข้าถึงอมตธรรม, เข้าถึงอมฤตธรรม เข้าถึงความที่ไม่ตาย. ความตายไม่มีความหมายให้แก่บุคคลชนิดนี้ มันจึงรวมทั้งความเกิดความแก่ ความเจ็บ อะไรทั้งหมดทั้งสิ้นด้วย มันไม่มีความหมายแก่บุคคลชนิดนี้. นี้เรียกว่าเขาไปถึงที่สุดที่มนุษย์ควรไปถึงได้ แล้วก็เข้าถึงภาวะแห่งจิตใจ ที่ไม่มีความทุกข์อีกต่อไป, เรียกว่าอยู่เหนือโลก เห็นทุกอย่าง, นี้เรียกว่ารู้จักถึงที่สุด.

มันน่ากลัวไหม? บางคนคิดว่าน่ากลัว; เพราะเขากลัวไปว่า ถ้าไปหวัง "ดี" อย่างนั้นแล้ว อยู่ที่นี่ไม่มีรสไม่มีชาติ ไม่สนุกอะไรเลย. นี้คนเข้าใจผิด ไม่มองเห็นให้หมดว่ามันไม่ขัดขวางอะไรกัน. ถ้ายังชอบคืออย่างโลกๆ อยู่ที่นี่มันก็ ดีได้; แต่ว่า

อย่าไปไ้ ไปหลงให้มันมากนั้. ู้แต่ว่ามันเป็นอย่างนั้นเอง, มันเป็นที่นั้นเอง.

ความเอ็ดร่อยในทางกามคุณ ู้กว่า มันเป็นอย่างนั้นเอง, มันเป็นที่นั้นเอง, มันเป็นสักว่าความรู้สึกของอายคนะเท่านั้นเอง ไม่มีอะไรไ้ไปกว่านั้น, มันเป็นที่นั้นเอง. ถ้าใครมองเห็นข้อนี้แล้ว คนนั้นจะไม่ลุ่มหลงในเรื่องสิ่งยั่ววนทางกามคุณ หรือทางกามารมณ์. ถ้ามองไม่เห็นมันก็ลุ่มหลง เห็นเป็นของประเสริฐวิเศษสูงสุดของมนุษย์ ก็บูชาสิ่งนี้เป็นสิ่งสูงสุดของมนุษย์ เมื่อไม่ได้ก็ต้งฆ่าตัวตาย. ูมันไ้ก็มากน้อย? ไ้ได้ของที่มันปรารถนาอย่างไ้ๆเวลาๆ แล้วมันก็ฆ่าตัวตาย ไ้ฆ่าผู้อื่นตายแล้วก็ฆ่าตัวเองตาย ฆ่าเจ้าของบ้านตาย.

ในหนังสือพิมพ์ก็มีอยู่บ่อยๆ เป็นครูด้วย ไปรักลูกสาวเจ้าของบ้าน ที่พลอยอาศัยอยู่. ลูกสาวเจ้าของบ้านเขาไม่รักด้วย, เท่าไรๆเขาก็ไม่รักด้วย แล้วยังมีเค้าว่าจะไปแต่งงานกับคนอื่น. ครुकนนั้นก็ยิงหญิงสาวคนนั้นตาย แล้วก็ยิงตัวเองตาย, แล้วก็ยิงเจ้าของบ้านตาย. นมันเป็นครูด้วยอะไรก็มากน้อย? ทำไมจะต้องทำอย่างนั้น บูชาอะไรมันจึงทำอย่างนั้น? นขอให้ลองคิดว่า ความรู้ไ้กว่าอะไรดี นสำคัญหรือไม่สำคัญ? แล้วความรักไ้อย่างถูกต้องนี้ มันสำคัญหรือไม่สำคัญ.

ปัจจัยที่จะให้รักกรกต.

ทำอย่างไรเด็ก ๆ จึงจะรู้จักรักคืออย่างถูกต้อง? ขอใช้คำว่า เด็ก ๆ เพราะว่าปัญหานี้มันเกิดแก่เด็กก่อน ไม่ค่อยจะเกิดกับคนแก่. ทำไมเด็ก ๆ จะมีความรู้จักดี แล้วกรูสกรักคืออย่างถูกต้อง? ตอบอย่างที่เขาเปรียบน้อยกว่า เขาต้องพ่อแม่ที่สมบูรณ์แบบ. ถ้าเด็กคนไหนยังรักความดีไม่เป็น รักความดีไม่ถูกต้อง; ขอภักย์ที่กล่าวว่า พ่อแม่ของเขาไม่สมบูรณ์แบบ. พ่อแม่ของเขายังบ้า ๆ บอ ๆ อยู่ก็ได้, พ่อแม่ของเขาไม่รู้จักอิโหน่อิเหน่ของชีวิต, เขาจึงไม่ทำให้เราลูกเด็ก ๆ รู้จักกรกตคืออย่างถูกต้อง.

ฉะนั้น ปัจจัยที่หนึ่ง จะขอระบุ พ่อแม่ที่สมบูรณ์แบบ เป็นปัจจัยสำคัญอันที่หนึ่ง ที่จะทำให้ลูกรู้จักกรกตคืออย่างถูกต้อง.

ปัจจัยที่สอง ก็อยากจะระบุว่า การศึกษาที่สมบูรณ์แบบ. การศึกษาที่ไม่สมบูรณ์แบบก็คือ การศึกษาชนิดหมาทางด้วน. ขอภักษนะ, ถ้าใครรู้สึกว่ามันหยาบคายแล้วก็ขอเปลี่ยนเอาเอง การศึกษาสนั้ทางด้วน ดีกว่าพูดว่าหมาทางด้วนหน่อย. พูดว่าสนั้ทางด้วน ถ้ายังไม่ชอบ ยังรู้สึกว่ามันยังฟังนั้น ๆ อยู่ ก็ขอเปลี่ยนใหม่ว่าสนั้ทางหาย; นี้เปลี่ยนเป็นสนั้ทางหายก็ได้. มันก็เหมือนกันนั่นแหละ มันไม่ผิดอะไรกัน.

การศึกษาที่ให้แต่ความรู้ทางหนังสือ กับให้แต่ความรู้ทางอาชีพ สองประการนี้ คือการศึกษาชนิดที่สนั้ทางหาย มัน

ขาดอย่างที่สอง คือขาดความรู้ทางธรรมะ สำหรับความเป็นมนุษย์อย่างถูกต้อง. นี่พวกเรานักเรียน เรียนหนังสือก็มาก แล้วก็เรียนอาชีพ ตามที่จะเรียนได้แล้ว มันยังขาดอย่างที่สอง คือธรรมะ สำหรับความเป็นมนุษย์อย่างถูกต้อง.

เราเข้าใจว่าพวกเธอมาที่นี่ ก็คงจะมุ่งหมายมาหาการศึกษาส่วนนี้ เพื่อเอาไปทำไม เอาไปต่อทางหมาไซ้ใหม่? เอาไปปลุกทางหมา. ถ้าต่อทางหมา ก็ระวังให้ดี ๆ อย่าไปคว้าเอาหางลงมาต่อเข้า มันจะร้ายยิ่งไปกว่าเก่า; คือเขามีการศึกษาอีกอีกระบบหนึ่ง เป็นการศึกษาหลอกลวง เรียกว่าจิตวิทยาหลอกลวง จะเอาประโยชน์ของผู้อื่นมาเป็นของตัวเอง เป็นคนโกงทางการเมืองทางเศรษฐกิจ. การศึกษาอย่างนี้ มันจะเหมือนกับไปเอาหางลงมาต่อเข้า มันก็ยิ่งร้ายกว่าเดิม.

ฉะนั้น เราช่วยกันทำให้การศึกษาไม่พิกลพิการ เป็นรูปหมาหางด้วน : จับหมาอ้วน ๆ มาตัวหนึ่ง ตัดหางขาดปีดออกไป แล้วปล่อยให้มันวิ่ง มันวิ่งเรียบเหมือนเดิมไม่ได้ มันไม่มีเครื่องถ่วงให้มันสมบูรณ์หรือสมดุลย์ แล้วมันดูไม่งามด้วย. สุนัขหางด้วนนั้น มันจะวิ่งเปะปะ ๆ.

เดี๋ยวนี้การศึกษาของเรา มันมีลักษณะเป็นหมาหางด้วนยิ่งขั้นทุกที; เพราะประเทศชาติที่มีอำนาจ เขาตัดการศึกษาทางธรรมะทางศาสนาออกไปเสีย เหลือแต่การเรียนหนังสือกับเรียนวิชาชีพ. เขาเป็นประเทศใหญ่ ก้าวหน้าเจริญ, เราเป็นประเทศ

เล็กไปตามอย่างเขา ก็พลอยตัดการศึกษาส่วนธรรมะออกไปเสีย, มันจึงพลอยกลายเป็นหมาทางด่วน.

รุ่นนักเรียนขนาดนี้ ไม่เคยอ่านหนังสือนิทานอีสป เรื่องหมาทางด่วนก็ได้; จะถือโอกาสมาเล่าให้ฟังสักนิคหนึ่ง ระบายเวลานิคหนึ่งว่า :-

หมาตัวหนึ่ง ไปติดกับของชาวบ้าน ทางขาด ทางมันขาดแล้ว มันก็เที่ยวหลอกหมาทั้งหลายว่า ทางขาดนี้ดีกว่า ดีกว่า ทางดี. หมาทั้งหลายจึงตัดหางกันเกิด. หมาโง่ๆ มันก็พลอยตัดหางตามหมาตัวนั้น; ไปเจอหมาแก่ตัวหนึ่งเข้า บอกว่า นี่มันหลอกหลวง กูไม่เอา กับมัน. นิทานเรื่องหมาทางด่วน มันเป็นอย่างนี้.

เดี๋ยวนี้ คนในโลกเขาหลงวัตถุนิยม บ้างจัญแห่งความสุขทางวัตถุ ทางเนื้อทางหนัง. เขาก็ตัดการศึกษาที่เป็นธรรมะเป็นศาสนาออกไป; นั้นแหละเปรียบได้ เหมือนกับว่า ติดกับทางขาด ติดกับของวัตถุนิยม แล้วทางมันขาด; แล้วเขาก็เป็นประเทศใหญ่ มีอำนาจ แสดงความเป็นทางขาดให้กลายเป็นของน่าดู. มันเป็นข้างทางด่วน ประเทศใหญ่ๆ นั้น. ข้างทางด่วนนั้นมันไม่น่าดู รากามันตกเกือบไม่มีเหลือ, มันวิ่งก็เปะปะๆ มันไม่มีหางที่จะทำความสมดุลย์. ข้างทางด่วนมันร้ายไปกว่าหมาทางด่วน.

ประเทศเล็ก ๆ ก็พลอยเอาอย่างประเทศใหญ่, จัดการศึกษาในระบบมหาทางด่วน หรือข้างทางด่วนตาม ๆ กันไป. มันเป็นโรคชะตาร้ายของพวกเรา ที่เกิดมาในยุคที่เขาจัดการศึกษากันในระบบมหาทางด่วน. อย่าไปเสียใจ อย่าไปน้อยใจ; มันเป็นกรรมของเรา เกิดมาในยุคนี้. เราก็แก้ล้ามันด้วยการแสวงหาการศึกษาเอาเอง, ไปแสวงหาการศึกษาแบบธรรมะ สำหรับความเป็นมนุษย์อย่างถูกต้อง มาชดเชยให้ตัวเอง ให้การศึกษาของเราสมบูรณ์; หรือว่าครูบาอาจารย์พระเจ้าพระสงฆ์ทั้งหลายนี้ ก็ช่วยให้การศึกษาส่วนนี้ให้แก่ประชาชน, ชดเชยให้ในการที่ว่าการจัดการศึกษาทางโลกเขาไม่มี กลายเป็นมหาทางด่วนไป. เราช่วยปลูกทางหมา ช่วยต่อทางหมา ด้วยการช่วยให้เกิดการศึกษาแบบมีธรรมะสำหรับความเป็นมนุษย์อย่างถูกต้อง.

ฉะนั้น ขออ้อนวอนครูสอนนักเรียน พระคณาธิการผู้จัดการศึกษาทั้งหลาย ว่าขอจงได้รับขะมักเขม้นช่วยกันต่อทางหมา, ช่วยกันปลูกทางหมา ชดเชยการศึกษาที่เป็นระบบทางด่วนนั้น กันเสียที. บิดามารดาก็เป็นบิดามารดาที่ดี สมบูรณ์แบบขึ้นมา, เราก็ช่วยตัวเราให้มีการศึกษาที่สมบูรณ์แบบขึ้นมา, พระเจ้าพระสงฆ์ก็ช่วย, จึงหวังได้ว่า ประเทศไทยเรา จะพ้นจากปัญหาที่เกิดมาจากการศึกษาระบบมหาทางด่วนนี้ได้ เป็นแน่นอน. ขอได้รับฟังการปรารภในข้อนี้ด้วย.

ที่นับจยที่สามเหลือจากนี้ ก็อยากจะพูดว่า โอกาสที่จะ
รับการศึกษานั้นต้องแสวงหาเอาเอง พ่อแม่ก็สมบูรณ์แบบ
การศึกษาก็สมบูรณ์แบบ; แต่ถ้าเราไม่แสวงหาโอกาส, ไม่คอย
จ้องตะครุบเอาโอกาส มันก็คงจะไม่ได้พบกัน. ฉะนั้น ขอได้
สนใจให้มาก การแสวงหาโอกาส ชนิดที่จะได้รับการศึกษา
ชนิดที่สมบูรณ์แบบ. พูดย่อยๆ ก็ว่า รู้จักเข้าวัดเข้าวา มาหา
พระเจ้า มาหาศาสนา นี้เรียกว่าโอกาส แสวงหาโอกาสที่จะศึกษา
แบบปัจจุบันหนึ่งด้วยเหมือนกัน จะมีวโรยอยู่ที่ว่า มันก็เป็นไปตาม
เรื่องของมัน นั้นมันไม่ได้.

เราต้องแสวงหา สิ่งที่ดีมีประโยชน์ เป็นสิ่งที่คนเรา
จะต้องแสวงหา; จะมานอนรอให้มันมาหาเองนั้น คุณจะไม่หวัง;
ฉะนั้น จึงทนยากทนลำบากไปตามเรื่องตามราว. แม้ว่าจะต้อง
ใช้เงินสำหรับลงทุนมันก็ยังคือนั้นแหละ; ไม่ใช่ว่าเงินออก
แล้วมันจะไม่ดี มันเป็นเงินอภัยบริสุทธิ; ลงทุนไปเพื่อให้ได้
ประโยชน์อันแท้จริง เราก็ควรลงทุน; จะช่วยกันเรียน จะช่วย
กันสอน จะช่วยกันอบรมแวดล้อม ให้มีการปฏิบัติที่ดี ตั้งแต่
ลูกเล็กๆ ของเราไปที่เดียว.

พ่อแม่อบรมลูกเล็กๆ ให้รู้จักรักดี; เช่น เรียกมา
สนทนาวินิจฉัยได้ทำอะไรดี บอกพ่อให้ชื่นใจ หรือตัวเองให้ชื่นใจ.
เด็กเขาบอกว่า วินัยทำดี คิดว่าจะขโมยสตางค์ของแม่ แล้วก็
รู้สึกนึกได้ บังคับตัวเองได้ ไม่ขโมยนี้; นึกดีอย่างนี้; ลูกก็

พอใจตัวเองอย่างนั้น. แล้วพ่อแม่ก็ควรจะพอใจลูก ให้ลูกมาแสดง
ความดีที่ได้ประพฤติ ได้กระทำอยู่เป็นประจำ วันละครั้งหรือ๗วัน
ครั้ง หรือเดือนละครั้ง ก็สุดแท้, ให้ลูกเขาได้แสดงความเคารพ
ตัวเอง นับถือตัวเองอยู่เป็นประจำ จนกว่าจะเป็นนิสัย.

ให้ลูกเด็ก ๆ นั้น มีอะไรดี สำหรับแสดงให้พ่อแม่เห็น
แล้วตัวเองก็พอใจ พ่อแม่ก็พอใจ ขึ้นชมยินดีในความดี; ทำกัน
อยู่อย่างนั้นเรื่อย ๆ ไปเป็นนิสัย เด็กเล็ก ๆ เขาก็พอจะรู้จักดี รู้จักชั่ว
ในชั้นเริ่มแรก. เขาก็จะมารายงานเราต่าง ๆ กัน ว่าวันนี้ได้ช่วยแม่
ถูพื้นหมดเลย ก็ยินดีอย่างยิ่ง มารายงานให้ทราบ. วันนี้โกรธจวน
จะชกหน้าพ่ออยู่แล้ว ก็งดไว้ได้ไม่ชก; ยินดีมาแสดงมารายงานให้
พ่อแม่ทราบ ว่าได้ทำความดีอย่างนั้น, หรือว่าได้ช่วยเหลือสาธารณ-
ประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง. หรือว่าเก็บของตกได้ก็ไปคืนเจ้าของ,
อะไรต่าง ๆ มันมีมากมายหลายสิบ หลายร้อยอย่าง ที่เด็ก ๆ เขาก็
จะให้เป็นเครื่องอบรม เพาะนิสัยตัวเอง ด้วยความร่วมมือของ
บิดามารดา ครูบาอาจารย์. ส่วนนี้เราเรียกว่า การอบรม.

การศึกษานั้นสอนให้รู้ การอบรมนั้นอบรมให้ทำ มัน
คนละอันคนละอย่างกัน. การศึกษากับการอบรมนั้นไม่เหมือนกัน
ความรู้อันหนึ่งมันเป็นเรื่องหลอนตัวเองหลอกตัวเอง ไม่ได้ทำอะไร
ให้ดีก็ได้; แต่การอบรมนั้นมันต้องเป็นการทำลงไปแล้ว จึงจะ
เรียกว่า เป็นการอบรม. เราให้ลูกเด็ก ๆ ของเรา ได้ประพฤติ
ความดีอยู่เป็นประจำ นานกว่าการอบรม. เราพูดให้ฟัง สอน

ให้จำ นี้เรียกว่ามันเป็นการศึกษา ซึ่งมันยังเป็นขั้นต้นขั้นแรก
 ยังผิวเผินเกินไป รับประทานไม่ค่อยจะได้; ฉะนั้นต้องให้มีการ
 อบรมบ่มนิสัย ให้เกิดเป็นนิสัยขึ้นมา. เด็กๆ ก็จะไม่เคารพตัวเอง
 นับถือตัวเอง, ก็ทำชั่วไม่ได้, ก็รักดีโดยถูกต้องและสมบูรณ์,
 รักดี โดยถูกต้องและสมบูรณ์ เพียงแต่ถูกต้องยังไม่พอสอด
 สมบูรณ์ คือ เต็มเปี่ยมและเต็มทศด้วย.

....

ทุกคนอย่ามองข้ามเรื่องความรักดี.

ขอให้ทุกคนสนใจ อย่ามองข้าม ในสิ่งหนึ่งซึ่งมีชื่อว่า
 ความรักดี นักเรียนทั้งหลายทุกคนจงไปสอบไล่ สังคายนาดน
 ว่าตนมีความรักดีอย่างถูกต้อง ตามนับที่ว่ามันหรือหาไม่?
 ภิขุสามเณร อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลาย ก็คือโอกาสซักซ้อมตน
 เอง สอบไล่ตัวเอง สังคายนาดนตัวเอง ว่าเรามีความรักดีอย่างถูกต้อง
 โดยนับตั้งที่ว่ามันหรือหาไม่? ถ้าเห็นอะไรบกพร่องอยู่ที่ช่วยกัน
 ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน, แก้ไขปรับปรุงไป จนกว่าจะเข้าใจ และ
 เกิดความรักดีอันแท้จริงขึ้นมา.

ในวันนั้น ยังต้องบรรยายเรื่องสิ่งสำคัญที่พากันมองข้าม
 จึงได้บรรยายโดยหัวข้อนี้ คือ สิ่ง สิ่งหนึ่งซึ่งยังพากันมองข้าม
 ได้แก่ความรักดี; อาจจะมีเด็ก ด่าลูกด่าหลานว่า “มึงไม่รักดี”

ก็ได้. แต่ว่าพ่อแม่ ย่า ยาย ที่ดาเชานัน รู้จักรักดีอย่างถูกต้องแล้ว หรือยัง? นั่นเป็นเรื่องที่จะต้องไปชำระสะสาง. อย่าให้ความรักดี มีต้นอยู่เพียงแค่ว่ารักดีตามสัญชาตญาณ หรือว่ารักดีตามอำนาจของกิเลสของปुरुชน. ขอให้เลื่อนขึ้นไป, เลื่อนขึ้นไป ถึงความรักดี ด้วยความรู้สึกรักของโพธิปัญญา ในระดับของพระอรียเจ้า, ตามรอยทางของพระอรียเจ้า นั่นแหละ จึงจะเป็นความรักดีที่ถูกต้องและสมบูรณ์.

การบรรยายในวันนี้ สมควรแก่เวลาแล้ว แล้วยังมีเรื่องอื่น ที่จะต้องทำอีกต่อไปด้วย จึงขอยุติการบรรยายครั้งนี้ไว้แต่เพียงนี้. ให้โอกาสแก่พระคุณเจ้า ได้สวดบทพระธรรมคณสาธยาย ส่งเสริมกำลังใจในการปฏิบัติธรรมะนั้น ๆ ตามความประสงค์ของเราสืบต่อไป.

ติดตำราจะติดตั้ง

จงรักษา ดวงใจ ให้ผ่องแผ้ว
 อย่าทิ้งแนว การถือ คือเหตุผล
 อย่าถือแต่ ตามตำรา จะพาดน
 ให้เวียนวน ติดตั้ง นั่งเปิดดู

อย่าถือแต่ ครูเก่า เผ่าส่องบาตร
 ต้องฉลาด ความหมาย สมัยสุ
 อย่างัวแต่ อ้างย้า ว่าคำครู
 แต่ไม่รู้ ความจริง นั้นสิ่งใด

อย่างัวแต่ ถือตาม ความนึกเดา
 ที่เคยเขลา เก่าแก่ แต่ไหนๆ
 ต้องฉลาด ชูดเกลา บัดเป้าไป
 ให้ดวงใจ แจ่มตรู เห็นลู่ทาง ฯ

(หัวข้อธรรมในคำกลอน ของ พุทธทาสภิกขุ)

เราถือศาสนาอะไรกันแน่?

- ศาสนา โบสถ์วิหาร การวัดวา
 ศาสนา คือพระธรรม คำสั่งสอน
 ศาสนา ประพฤติธรรม ตามขั้นตอน
 ศาสนา พาสัตว์จร จวบนิพพาน
- ศาสนา เนืองอก พอกพระธรรม
 ศาสนา น้ำคำ ของเปิดห่าน
 ศาสนา ภูตผี พานิชการ
 ศาสนา วิตถาร กวนบ้านเมือง
- ศาสนา ใหม่ใหม่ ร้ายกว่าเก่า
 ศาสนา ของพวกเจ้า โจรผ้าเหลือง
 ศาสนา ปัจจุบัน พันการเมือง
 ศาสนา มลึงเมลือง เมืองคนเย็น ฯ

(หัวข้อธรรมในคำกลอน ของ พุทธทาสภิกขุ)

เรียนธรรมะ

เรียนธรรมะ อย่าตะกละ ให้เกินเหตุ
 จะเป็นเปรต หิวปราชณีย์ เกินคาดหวัง
 อย่าเรียนอย่าง ปรัชญา มัวบ้าดัง
 เรียนกระทั่ง ดายเปล่า ไม่เข้ารอย

เรียนธรรมะ ต้องเรียน อย่างธรรมะ
 เรียนเพื่อละ ทุกข์ใหญ่ ไม่ห้อถอย
 เรียนที่ทุกข์ ที่มีจริง ยิงเข้ารอย
 ไม่เลื่อนลอย มองให้เห็น ตามเป็นจริง

ต้องตั้งต้น การเรียน ที่หุตา ฯลฯ
 สัมผัสแล้ว เกิดเวทนา ตัณหาวิง
 ขึ้นมาอยาก เกิดผู้อยาก เป็นปากปลิง
 “เรียนรู้อยิง ตัณหาดับ นับว่าพอ” ๕

(หัวข้อธรรมในคำกลอน ของ พุทธทาสภิกขุ)

เรียนปรัชญา

เรียนอะไร ถ้าเรียน อย่างปรัชญา
 ที่เทียบกับ คำว่า ฟิโลโซฟี (Philosophy)
 เรียนจนตาย ก็ไม่ได้ พบวิธี
 ที่อาจขี้ ทุกข์ดับ ไปกับกร

เพราะมันเรียน เพื่อมิให้ รู้อะไร
 ชัดลงไป ตามที่ธรรม-ชาติสอน
 มัวแต่โยก โย้ไป ให้สั่นคลอน
 สร้างคำถาม ป้อนต้อน รอบรอบวง

ไม่อาจจะมีวิมุติ เป็นจุดจบ
 ยิ่งเรียนยิ่ง ไม่ครบ ตามประสงค์
 เป็นเฮโรอื่น สำหรับปราชญ์ ที่อาจอง
 อยู่ในกรง ปรัชญา นำเอ็นดู ฯ

(หัวข้อธรรมในคำกลอน ของ พุทธทาสภิกขุ)

ปุถุชน

หนาด้วยความ เห็นแก่ตัว มัวยึดมั่น
ว่าตัวฉัน ของฉัน มัวมันหมาย
เป็นตัวตน นอกใน ใจหรือกาย
ตั้งแต่เกิด จนตาย ไว้เป็นตัว

ด้วยอำนาจ อวิชชา ดังตาบอด
เกิดขึ้นสอด ไปทุกกาล สถานทั่ว
ต้องหลงรัก หลงโศก เกิดโรคกลัว
เป็นไฟค้ำ ใจกาย ให้อ้อนรน

อย่างนี้แล เวียนว้าย ในวัฏฏทุกข์
ไม่เยือกเย็น เป็นสุข สักเส้นขน
เห็นตัวทุกข์ ว่าเป็น ตนของตน
นี่แหละหนา ปุถุชน คนหนาจริง ๆ

(หัวข้อธรรมในคำกลอน ของ พุทธทาสภิกขุ)

บันทึกการจัดพิมพ์

ธรรมสภา ขอกราบนมัสการขอบพระคุณ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณ
อาจารย์พุทธทาสภิกขุ แห่งสวนโมกขพลาราม องค์บรรยายหนังสือ ชุด
หมุนล้อธรรมจักร รักษาต้นฉบับเดิม เป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณ คุณเมตตา พานิช ประธานมูลนิธิธรรมทาน ที่ อนุญาต
และสนับสนุนการจัดพิมพ์ ขอกราบขอบพระคุณ มูลนิธิเผยแพร่ชีวิตประเสริฐ
องค์การฟื้นฟูพระพุทธศาสนา ผู้จัดพิมพ์ในครั้งแรก เป็นอย่างสูง

หนังสือชุดหมุนล้อธรรมจักรของพุทธทาสภิกขุ

๑ ชุด มี ๒๐ เล่ม ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท

๑. ความสุขสามระดับ	๒. ความหมดทุกข์
๓. คุณพระไม่ตาย	๔. ความวิเวก
๕. ธรรมะคุ้มครองโลก	๖. ชีวิตคือขั้นที่ ๕
๗. พระไตรลักษณ์	๘. สัมมาทิฎฐิ
๙. กระแสชีวิต	๑๐. กุศของชีวิต
๑๑. คู่มืออานาปานสติ	๑๒. มาร - นีวรณ
๑๓. พระพุทธะองค์จริง	๑๔. อะไรเป็นอะไร
๑๕. อตัมมตาตกถา	๑๖. อตัมมตาประยุกต์
๑๗. การศึกษาของโลก	๑๘. พระ - ครู - แพทย์
๑๙. สากลพรหมจรรย์	๒๐. หัวใจธรรมศาสตรา

ท่านที่ประสงค์มีไว้เพื่อศึกษาหรือจัดพิมพ์เป็นธรรมทาน โปรดติดต่อที่...

ธรรมทานมูลนิธิ ๖๘/๑ หมู่ ๖ ต. เลม็ด อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี ๘๔๑๑๐

โทร. (๐๗๗) ๔๓๑๕๕๖-๗, ๔๓๑๖๖๑-๒ โทรสาร. ๔๓๑๕๕๗

ธรรมสภา ๑/๔-๕ ถนนบรมราชชนนี เขตทวีวัฒนา กรุงเทพฯ ๑๐๑๓๐

โทร. (๐๒) ๔๔๑๑๕๓๕, ๘๘๘๗๕๔๐, ๔๔๑๑๕๘๘ โทรสาร. (๐๒)๔๔๑๑๕๑๗

๑ วรรณกรรมบุคกรรมโมหณ์จากพระโอรส
ลตตปทุม หมุนล้อธรรมจักร ขดฝักไว้เป็นมรดก
ลบุตรณ์ของผู้ประคองจิตรหรือยกรอง แล้วประคอง
ปลัดถลงผู้ธรรมวารี คือห้วงทฤพิศแห่งท่าบสำธูบน
ห้วงกลาง ห้วงพื้นปฐพี เพื่องอกงามในห้วงแห่ง
ธรรมวารีนัน ตลอดกัลป์าวสาน ลอ้ารู้สิ้น

มรดกที่ขดฝักไว้ ของ พุทธศาสนิกบุ

ขอกราบอนุโมทนาแก่ทุกท่านที่ร่วมสมทบบริจาคพิมพ์
โปรดร่วมสมทบบริจาคพิมพ์หนังสือเล่มนี้ในราคา ๑๐๐ บาท